

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti
Odsjek za romanistiku

Diplomski rad

**Frazemi sa sastavnicama *mačka, mačak; кошка, ком; gata, gato* i njihovim
izvedenicama u hrvatskom, ruskom i portugalskom jeziku**
**(Phraseological units with the components *mačka, mačak; кошка, ком; gata, gato* and its
derivatives in Croatian, Russian and Portuguese language)**

Mentorica: dr. sc. Željka Fink Arsovski, red. prof.

Komentorica: dr. sc. Nina Lanović, doc.

Studentica: Mateja Crneković

Zagreb, srpanj, 2015.

SADRŽAJ

1. Uvod	4
2. Teorijska podloga	6
2.1. Određenje osnovnih termina.....	6
2.2. Klasifikacija frazema	9
2.2.1. Frazemi prema obliku, strukturna podjela.....	9
2.2.2. Frazemi prema kategorijalnom značenju	11
2.2.3. Frazemi prema podrijetlu	12
2.2.4. Frazemi prema stilu	13
2.2.5. Podjela prema stupnju desemantizacije.....	13
2.3. Kratak razvoj frazeologije i frazeografije u trima jezicima.....	16
2.3.1. Frazeologija u trima jezicima	16
2.3.2. Frazeografija u trima jezicima.....	18
2.4. Frazeološko nazivlje – istočnoeuropska i zapadnoeuropska tradicija	23
2.5. Novije pojave u frazeologiji	24
3. Analiza frazema sa sastavnicama mačka, mačak; кошка, кот; gata, gato i njihovim izvedenicama	25
3.1. Strukturna analiza	29
3.1.1. Frazemi sa strukturom fonetske riječi	29
3.1.2. Frazemi sa strukturom skupa riječi	29
3.1.3. Frazemi sa strukturom rečenice.....	36
3.1.4. Frazemi sa strukturom polusloženice	37
3.2. Semantička analiza	37
3.2.1. Etimologija leksema <i>mačka</i> i njezina simbolika	38
3.2.2. Leksička značenja zoonima mačka, mačak; кошка, кот; gata, gato.....	40
3.2.3. Analiza	42
4. Zaključak	76
5. Rječnik.....	78
6. Popis literature	94
7. Sažetak i ključne riječi.....	99
8. Resumo em português	101
9. Životopis.....	113

1. Uvod

Na prostorima jugoistočne Europe tradicija proučavanja frazeologije bila je potaknuta, prije svega, istočnoslavenskim, ponajprije ruskim lingvističkim istraživanjima frazeološkog materijala. Frazeologija je relativno mlada lingvistička disciplina koja se, izašavši iz okvira leksikologije, počela razvijati kao samostalna lingvistička disciplina tek sredinom prošlog stoljeća kada je u Rusiji, tada članici Sovjetskog Saveza, 1947. godine objavljen članak V.V. Vinogradova *Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku (Об основных типах фразеологических единиц в русском языке)*. U Hrvatskoj se frazeologija počela razvijati s djelatnošću Antice Menac, koja je postavila temelje frazeologiji kao znanstvenoj disciplini. Zanimanje za tu lingvističku disciplinu pojavilo se sedamdesetih godina prošlog stoljeća te u zadnjih 40-ak godina svjedočimo brojnim frazeološkim studijama, rječnicima i stručnim radovima, a osobito je zanimanje za frazeologiju poraslo među mladim znanstvenicima koji se sve češće odlučuju na proučavanje upravo frazeološkog materijala. U zadnjih nekoliko desetaka godina Hrvatska je prednjačila u izučavanju frazeologije i broju radova o frazeološkim temama u odnosu na susjedne zemlje.

Ovim interdisciplinarnim radom prikazat ćemo, u osnovnim crtama, područje izučavanja frazeologije na prostorima Rusije i Hrvatske koje veže istočnoeuropska frazeološka tradicija i obilje frazeoloških studija i rječnika te frazeološka istraživanja u Portugalu koji je pod utjecajem zapadnoeuropske tradicije i, u usporedbi s Rusijom i Hrvatskom, ne obiluje frazeološkim studijama. Rad se bazira na zoonimskoj frazeologiji, odnosno na uskom području zoonimskih frazema sa sastavnicama *maca, mačak, mače, mačji, mačka; кот, котёнок, котята, кошачий, кошечка, кошка, кошки-мышки; gata, gato, gatuno* u hrvatskom, ruskom i portugalskom jeziku. Korpus frazema s navedenom sastavnicom bit će analiziran s različitih aspekata, kroz strukturnu i semantičku analizu pokazat će se razlike i sličnosti u izricanju jednakog ili bliskog značenja u trima jezicima te izricanju različitog značenja frazemima s jednakom ili sličnom dubinskom strukturom u trima jezicima.

U prvom se dijelu rada daje kratak prikaz frazeologije kao lingvističke discipline pri čemu se definira i objašnjava terminologija i prikazuju različite klasifikacije frazeoloških jedinica, nakon čega slijedi prikaz razvoja frazeologije kao samostalne discipline u hrvatskom, ruskom i portugalskom jezikoslovlju. Frazeografija, lingvistička disciplina koja se bavi sastavljanjem frazeoloških rječnika, usko je vezana uz frazeologiju pa se u radu daje

kratak osvrt na najvažnije frazeološke rječnike u trima jezicima. Kratko opisujemo nove pojave u frazeologiji te se osvrćemo i na nazivlje u istočnoeuropskoj i zapadnoeuropskoj frazeološkoj tradiciji.

Slijedi dio rada posvećen strukturnoj analizi frazetskog korpusa u trima jezicima gdje se navode svi strukturni tipovi sakupljenih frazema s primjerima. Zatim ćemo kratko opisati etimologiju leksema *mačka* te simboliku mačke i način na koji su različita simbolička značenja utjecala na semantički aspekt zoonimskog frazeološkog materijala s navedenom sastavnicom. Kako je kulturno i civilizacijsko iskustvo doprinijelo pojavi različitih frazeoloških značenja i koje je nove elemente unijelo u ovaj dio frazeologije? Je li se značenje simbola mačke mijenjalo kroz povijest i tako utjecalo na sveukupni frazeološki korpus? Ukratko ćemo navesti i leksička značenja zoonima relevantnih za rad kako bismo pokazali u kojoj je mjeri leksičko značenje utjecalo na formiranje frazeološkog značenja.

U središnjem dijelu ovog interdisciplinarnog rada posvećenog semantičkoj analizi frazema triju jezika sa zoonimskim sastavnicama *maca*, *mačak*, *mače*, *mačji*, *mačka*; *kom*, *котёнок*, *котята*, *кошачий*, *кошечка*, *кошка*, *кошки-мышки*; *gata*, *gato*, *gatuno*, frazeološke će se jedinice promatrati kao jezične jedinice koje su prošle proces frazeologizacije i u većoj ili manjoj mjeri zadržale vezu sa svojim osnovnim leksičkim značenjem. Primijenit ćemo konceptualnu analizu kako bismo frazeme iz korpusa svrstali u značenjske podgrupe prema istim semantičkim kriterijima u trima jezicima. Objašnjavajući semantičke taloge pojedinih značenjskih podgrupa, pokazat ćemo što je i u kolikoj mjeri motiviralo određeno frazeološko značenje.

2. Teorijska podloga

Iako je osnovni predmet ovog rada analiza frazeološkog materijala sa zoonimskim sastavnicama *маса, маћак, маће, маџи, мачка; кот, котёнок, котята, кошачий, кошечка, кошка, кошки-мышки; gata, gato, gatuno* potrebno je kratko se osvrnuti i na teorijsku podlogu na koju se nadovezuje svaka daljnja lingvistička analiza.

Moramo napomenuti kako ćemo dalje u radu kod davanja primjera frazema iz triju jezika, za primjere iz ruskog i portugalskog jezika navoditi njihova značenja u polunavodnicima, dok značenja nećemo navoditi za frazeme iz hrvatskog jezika kako tekst ne bismo previše opteretili dodatnim informacijama.

2.1. Određenje osnovnih termina

Frazeologija se tijekom svog razvoja kao samostalna lingvistička disciplina različito definirala, ali ipak je većini definicija zajedničko određenje frazeologije kao discipline koja podrazumijeva sveukupnost frazeoloških jedinica, frazema u jednom jeziku ili pak ukupnost svih skupina frazema podijeljenih prema različitim kriterijima. Termin *frazeologija* (grč. *phrasis* 'izraz' i *lógos* 'riječ, govor') ima dvojako značenje. Dok se prvo odnosi na lingvističku disciplinu o ustaljenim višečlanim jezičnim izrazima čvrste strukture koji se u govoru reproduciraju kao cjelina i čije značenje nije zbroj značenja pojedinih sastavnica, drugo se odnosi na sveukupnost frazema raspoređenih prema različitim kriterijima, npr. prema geografskom kriteriju, prema pripadnosti određenom semantičkom polju, prema vremenskoj i područnoj raslojenosti... Mogli bismo zasebno navesti i treće značenje termina *frazeologija* kao način izražavanja unutar frazeoloških okvira svojstven određenom piscu, iako se to određenje termina kod nekih autora može svesti i pod prije navedenu, drugu značenjsku grupu, kao njezina podskupina. Osnovna zadaća frazeologije je, prema frazeologu Šanskom, da prouči frazeološki materijal jezičnog sistema kakav je sada i kakav je bio u prošlosti te njegove poveznice i uzajamne odnose s leksikom i sistemom tvorbe riječi s jedne strane, i s gramatikom s druge strane (Šanskij 1985).

Frazeološke jedinice, frazemi ili frazeologizmi (naziv preuzet od ruske frazeološke škole) su osnovne jedinice lingvističke discipline frazeologije. Mnogo je različitih definicija frazeoloških jedinica, a svima je zajedničko njihovo definiranje kao relativno čvrstih sveza riječi koje se realiziraju u govoru u unaprijed određenom, cjelovitom, obliku i čije značenje ne

proistječe iz značenja njihovih sastavnica, tj. njihove sastavnice su desemantizirane, semantički oslabljene i zbog toga frazem dobiva novo značenje. Slična je i definicija Šanskog koji frazeološke jedinice naziva frazeološkim obratima (*фразеологический оборот*) i frazeologizmima (*фразеологизм*) te ih definira kao jedinice jezika koje se u govoru realiziraju u gotovom obliku te se sastoje od dviju ili više naglašenih sastavnica (Šanskij isključuje fonetske riječi iz frazeologije), imaju fiksno značenje, sastav i strukturu. Kako bismo mogli što točnije definirati frazeme, potrebno je to učiniti, prema Šanskom, suprotstavljajući ih riječima i njihovim slobodnim svezama (one sveze riječi koje nisu prošle proces frazeologizacije) te tako možemo utvrditi da su frazemi one jedinice jezika, koje u usporedbi s riječima i slobodnim svezama, imaju karakteristike kojima se razlikuju od potonjih, a to su: realizacija u govoru u unaprijed određenom obliku, postojanost značenja, sastava i strukture, postojanje dviju ili više naglašenih riječi unutar sastava frazema te raščlanjivost strukture na jedinice ekvivalentne riječima (Šanskij 1985). Često u definiciji frazema nalazimo dodatne tri karakteristike koje im se pripisuju, a govorimo o ekspresivnosti, slikovitosti i najčešće negativnom konotativnom značenju.¹ Portugalski frazeolog Mário Vilela reći će da se u procesu frazeologizacije frazeološko značenje dobiva metaforizacijom i metonimizacijom konkretne, stvarne situacije, odnosno da je frazeološko značenje u svom temeljnom obliku zapravo preneseno značenje stvoreno na načelu sličnosti ili pak na načelu stvarnih odnosa (Vilela 2002).

Struktura frazema često je toliko čvrsta da se pojedine sastavnice ne mogu zamijeniti drugima, pa bile one i sinonimne, a i poredak sastavnica je u većini slučajeva nepromjenjiv, npr. kao u frazemu *slika i prilika*. Ipak, moguće su ponekad zamjene sastavnica unutar jednog frazema kada se mijenja oblik frazema neovisno o kontekstu; ta se pojava naziva varijantnost. Može se govoriti o nekoliko tipova varijanti. Postoje gramatičke zamjene: fonetske varijante – *batina s (sa) dva kraja*²; *калиф (халиф) на час* 'čovjek koji je kratko na vlasti'; *estar com o xaroco (charoco)* 'izgledati loše, biti bolestan', rječotvorne varijante (umanjenice, uvećanice, stupnjevi komparacije) – *točan kao ura (urica)*; *чистой (чистейшей) воды* 'koji ima najbolje osobine'; *fazer olhos (olinhos) a alguém* 'gledati izazovno (zavodljivo)'; morfološke varijante (promjene broja ili padeža) – *omastiti brk (brke, brkove)*; *иснокон века (веков)* 'od davnih vremena'; *arrebitar a orelha (as orelhas)* 'biti na oprezu'; sintaktičke varijante (promjene vezane uz padeže, poredak komponenti, prijedloge) – *crno na bijelo (bijelom)*; *гнать в дыгу*

¹ Te karakteristike možemo pronaći u definiciji frazema u *Hrvatskom frazeološkom rječniku* (Menac, Fink Arsovski, 2014, 5).

² Okrugle zagrade označavaju međusobno zamjenjive komponente frazema.

(*mpu dyzu*) 'prisiljavati koga', *estar de (com) os olhos bem abertos* 'pridavati pažnju čemu'. Leksičke pak varijante mogu biti sljedeće: sinonimna ili semantički bliska riječ, riječi iz istog semantičkog polja ili semantički udaljena riječ – *naći se na ulici (cesti)*, *всмынать (входумъ) в жизнь* 'započinjati samostalan život'; *cravar (espetar) os olhos em alguém* 'prikovati pogledom koga'; *gori pod petama (nogama) komu, голова (сердце) горит у кого* 'uzbuđen je tko', *manteiga em focinho (venta) de gato (cachorro, cão)* 'brzo se troši (nestaje) što'; *gdje je bog (vrag) rekao laku noć, держать сторону (пуку) кого* 'podržavati koga', *comer (comprar) gato por lebre* 'biti prevaren'. Posljednje su kvantitativne varijante (one pretpostavljaju izostavljanje jedne sastavnice frazema ili više njih) – *čitati kao <otvorenu> knjigu koga*³; *не верить <своим> глазам* 'ne moći vjerovati u ono što se vidi'; u portugalskom bismo jeziku kvantitativnim varijantama mogli smatrati izostavljanje određenog ili neodređenog člana ili pak posvojne zamjenice kao u primjerima: *ver <a> luz ao fundo do tunel* 'vidjeti izlaz iz loše situacije', *dar a <sua> última palavra* 'dati svoju posljednju riječ'.

U portugalskom su jeziku osobito zanimljive dijatopičke varijante, tj. varijante frazema u odnosu na prostor u kojem se određeni frazem upotrebljava. Takve varijante su poseban tip varijanata iz različitih idioma te ne pripadaju tipu varijantnosti o kojem se govori u prethodnom odlomku. Postoje tri varijante portugalskog jezika: europska, brazilska i afrička te je prema tome evidentno da je i frazeologija u tri idioma različita. Tako, primjerice, u Brazilu frazem *cair na arapunca* u Portugalu postaje *cair na armadilha* ili *cair na esparella* sa značenjem 'pasti u zamku', a postoje i regionalne razlike, npr. u Portugalu: *nem fum nem funetas* (Trás-os-Montes, Alentejo), *sem funfas nem funfetas* (Aveiro), sa značenjem 'bez ijedne riječi'.

Postoji slučaj zamjene sastavnica koji se ne odnosi na varijantnost, kada frazem i sa zamijenjenom sastavnicom daje sličnu sliku, ali je odnos između sastavnica, tj. između subjekta i objekta radnje različit – *ostaviti na cjedilu koga, ostati na cjedilu*. Postoje i zamjene u kojima se odabirom riječi suprotna značenja stvaraju antonimski parovi kao u slučaju *ići niz dlaku – ići uz dlaku*.

U frazeologiji se često vode rasprave o opsegu frazema, a posredno i o granicama same frazeologije. Tako će Menac reći da je frazemu najmanji opseg kad se sastoji od dvije riječi, jedne samostalne, punoznačne i druge pomoćne riječi, dok mu najveći opseg nije određen (Menac 2007). Mnogi će se autori s ovom definicijom složiti, iako imamo i one koji

³ Izlomljene zagrade označavaju fakultativnu komponentu frazema.

će kao najmanji opseg frazema odrediti svezu dviju punoznačnih riječi (kao, naprimjer, Josip Matešić). S druge strane, zanimljivo je i pitanje granica frazeologije te će tako Šanski predmetom frazeologije smatrati i poslovice, krilatice i terminološke sintagme. Mogu li čitave rečenice biti promatrane kao frazemi? Jesu li i poslovice dio frazeologije? Ovdje već otvaramo pitanje o užoj i široj frazeologiji.

Uža frazeologija obuhvaća frazeme s karakteristikama koje smo opisali u prethodnom dijelu teksta. Njih, osim čvrste strukture i realizacije u govoru u unaprijed određenom obliku, određuju i ekspresivnost, konotativnost i, u mnogim slučajevima, slikovitost, odnosno postojanje semantičkog taloga i desemantizacije (semantičke pretvorbe), što znači da su sve frazemske komponente (ili dio njih) izgubile svoje prvotno leksičko značenje, a frazem kao cjelina dobio je novo, frazeološko značenje. Šira pak frazeologija obuhvaća poslovice, izreke i terminološke sintagme. Desemantizacija uglavnom nije karakteristična za širu frazeologiju, a ako postoji, uglavnom se radi o djelomičnoj desemantizaciji. Širu frazeologiju ne karakteriziraju ekspresivnost i konotativnost, a i slikovitost je mnogo rjeđa. Često nema ni prenesenog značenja, osim kod poslovice i izreka koje se nalaze na samoj granici između uže i šire frazeologije.

2.2. Klasifikacija frazema

Frazeme možemo klasificirati prema nekoliko kriterija, a mi ćemo se u ovom radu držati klasifikacije koju predlaže Antica Menac u knjizi *Hrvatska frazeologija*. Tako frazeme možemo podijeliti prema sljedećim kriterijima: prema obliku, kategorijalnom značenju, podrijetlu, stilu i stupnju desemantizacije.

2.2.1. Frazemi prema obliku, strukturna podjela

a) Fonetska riječ ili minimalni frazem – frazem koji čine jedna samostalna, naglašena riječ i jedna nesamostalna, nenaglašena riječ (ili rjeđe dvije) – *do daske; nođ zpadycm* 'pijan'; *ao retardador* 'zakašnjelo'

b) Skup riječi – strukturni tip frazema koji čine dvije samostalne riječi ili više njih uz

pomoćne riječi ili bez njih. Takva sveza može imati strukturu nezavisne sveze riječi – *nit* (*niti*) *smrdi nit* (*niti*) *miriše*; ruski značenjski ekvivalent *ни рыба ни мясо*; *sem tugir nem mugir* 'govoriti, a ne reći ništa bitno' ili zavisne sveze riječi, koje se prema sintaktički glavnoj sastavnici dijele na: imeničke: *crna ovca*; *белая ворона* 'onaj koji se svojim ponašanjem razlikuje od ostalih (okoline)'; *gata borralheira* 'žena koja je posvećena kući i obitelji'; glagolske: *skuhati kašu komu*; *дать березовой кашу* 'istući koga'; *bater a bota* 'umrijeti'; pridjevske: *dupkom pun*; *сѣм по горло* '1. do kraja sit, 2. dosta je kome čega, preko glave je komu čega'; *surdo como uma porta* 'gluh kao top'; priložne – *mrtvo hladno*, *яснее ясного* 'sasvim jasno'; *ao retardador* 'zakašnjelo'.

c) Frazemi rečenice – frazemi sa strukturom rečenice mogu imati oblik proste ili složene rečenice (koja pak može biti zavisnosložena ili nezavisnosložena) – *u tom grmu leži zec, to je da čovjeku pamet stane*; *кошки скребут на сердце у кого* 'nemiran (zabrinut) je tko', *куда глаза глядят* '1. bez određenog cilja, 2. bilo kuda'; *sardinha que o gato levou* 'nestalo je bez objašnjenja što', *onde Judas perdeu as botas* – 'jako udaljeno mjesto'.

Ovoj klasifikaciji možemo dodati i frazeme u obliku polusloženica koje neki frazeolozi ne smatraju frazemima, kao npr., *navrat-nanos*; *нежданно-негаданно* 'krajnje neočekivano, iznenada'; *bichinha-gata* – izraz se koristi kada pokazujemo privrženost kome.

Poseban strukturni tip frazema jesu poredbeni frazemi, koji čine velik dio korpusa u ovom radu pa ih zbog toga ovdje posebno navodimo. Prema Menac, oni mogu imati oblik minimalnog frazema, skupa riječi i rečenice, uz dodavanje poredbeno-načinskih veznika *kao*, *kao da*, *poput* + *G* u hrvatskom jeziku (*pjevati kao slavuj*), *как, будто, словно, точно* u ruskom (*белый как снег* 'bijel kao snijeg') te komparativnog veznika *como* u portugalskom jeziku (*surdo como uma porta* 'gluh kao top'). Prema Fink-Arsovski, u hrvatskom i ruskom su jeziku dva osnovna tipa poredbenih frazema, a takvu bismo tipologiju mogli primijeniti i na portugalski jezik: dvodijelni i trodijelni. Dok trodijelna struktura obuhvaća dio koji se uspoređuje (A-dio), poredbeni veznik (B-dio) te dio s kojim se uspoređuje (C-dio), dvodijelni poredbeni frazemi imaju samo B-dio i C-dio. Trodijelni frazemi mogu imati strukturu skupa riječi i prema vrsti riječi u A-dijelu mogu biti: glagolski, pridjevski, priložni, imenički i zamjениčki: *raditi kao crnac*, *umoran kao pas*, *tiho kao u crkvi*; njihovi ruski ekvivalenti - *работать как негр*; *усталый как собака*; *тихо как в церкви*; primjeri za portugalski - *traballar como um negro* 'raditi kao crnac', *surdo como uma porta* 'gluh kao top'. U C-dijelu može biti više riječi, primjerice: *živjeti (slagati se) kao pas i mačka*, te ruski i portugalski

ekvivalent frazema - *жить как кошка с собакой*, *dar-se como cão e gato*. Mogu imati i strukturu rečenice: *ide kao po loju* što; ruski ekvivalent - *идет как по маслу что*; *chove como Deus a dá* 'lije kao iz kabla'. Dvodijelni frazemi sastoje se od poredbenog veznika i C-dijela. Mogu imati strukturu skupa riječi: *kao munja iz vedra neba*, te ruski i portugalski ekvivalent frazema - *как гром среди ясного неба*, *como que caído do céu*, ili strukturu fonetske riječi: *ko bog*; *как без пук* 'nesposoban, беспомощан'; *como cerejas* 'u velikoj količini, mnogo'.

2.2.2. Frazemi prema kategorijalnom značenju

Dok je u strukturalnoj analizi najbitniji opseg i leksički sastav (sintaktički glavna riječ) frazema, za određivanje kategorijalnog značenja mnogo je važniji semantički i sintaktički aspekt. Za semantički je aspekt bitan način na koji se izražava značenje. Ako je značenje izraženo glagolom ili glagolskim skupom riječi, govorimo o glagolskom frazemu prema kategorijalnom značenju i prema strukturi, ako je značenje izraženo imenicom ili imeničkim skupom, i frazem je imenički (u dva se navedena slučaja podudaraju strukturni aspekt i aspekt kategorijalnog značenja). No postoje slučajevi kada se kategorijalno značenje ne slaže sa strukturnim, npr. frazem s rečeničnom strukturom *gdje je vrag rekao laku noć*, prema kategorijalnom je značenju priložni – 'jako daleko' (Fink-Arsovski 2002). „Način uvrštavanja frazema u diskurs može nam signalizirati o kojem je kategorijalnom značenju riječ. Tako su obično glagolski frazemi u funkciji predikata, imenički u funkciji subjekta, objekta ili dijela imenskog predikata, priložni u funkciji priložne oznake, a pridjevski u funkciji atributa ili dijela imenskoga predikata itd. Modalni i uzvični nisu dio rečeničnoga ustrojstva, već mogu postati (...) umetnuti dijelovi rečenice.“ (Fink-Arsovski 2002: 9). Frazeme prema kategorijalnom značenju dijelimo na četiri osnovne skupine:

- 1) Glagolske frazeme: *nemati dlake na jeziku*; *выйти / выходить из себя* 'biti razdražen'; *ter dor de cotovelo* 'biti ljubomoran'
- 2) Imeničke frazeme: *duša od čovjeka*; *маменькин сынок* 'mamin sin, razmaženo dijete'; *ódio mortal* 'velika mržnja'
- 3) Priložne frazeme: *teška srca*; *капля за каплей* 'postepeno'; *de papo cheio* 'dupkom puno'
- 4) Pridjevske frazeme: *meka srca*; *не из трусливого десятка* 'hrabar'; *surdo como uma porta* 'gluh'

Navode se i nešto rjeđi zamjenički, neodređeno-količinski, modalni te uzvični tip frazema.

2.2.3. Frazemi prema podrijetlu

Prema Menac, u jeziku je česta frazeologizacija slobodnih sveza riječi (one sveze u kojima svaka sastavnica zadržava svoje osnovno leksičko značenje) na način da se sastavnicama pridodaju prenesena značenja te takva sveza riječi postaje frazeološka, npr. slobodna sveza riječi *okretati leđa* komu frazeologizacijom dobiva značenje izdaje.

Kada govorimo o podjeli frazema prema podrijetlu, mislimo na jezik u kojem je frazem nastao, ali i na ostale izvore frazema, te kao podgrupe izdvajamo:

- a) nacionalne frazeme svojstvene određenom jeziku – *Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba*; *шапочное знакомство* 'površno poznanstvo', *ficar em águas de bacalhau* 'ne ostvariti se'
- b) posuđene frazeme koji su nastali u drugom jeziku, ali su u određenoj mjeri prilagođeni jeziku primatelju ili su pak kalkirani – *enfant terrible* (fr.); *djevojka za sve* (kalk iz njemačkog – *Mädchen für alles*); *буря в стакане воды* 'previše priče o nebitnoj stvari, uzbuđenje bez pravog povoda' (kalk iz francuskog – *une tempête dans un verre d'eau*); *batata assada* 'delikatna situacija' (kalk iz engleskog – *hot potato*)
- c) frazeme nastale na temelju književnih djela – *boriti se s vjetrenjačama*; *мертвые дууи* 'mrtve duše', *o patinho feio* 'ružno pače', *ser ou não ser* 'biti ili ne biti'
- d) frazeme preuzete iz narodne književnosti ili poslovice - *Ero s onoga svijeta, kovač svoje sreće*, *львиная доля* 'lavovski dio', *медвежья услуга* 'medvjeda usluga', *O amor é fogo que arde sem se ver* 'ljubav je vatra koja nevidljivo peče'
- e) frazeme iz Biblije – *star kao Metuzalem*; ruski ekvivalent - *старый как Мафусаил*, portugalski ekvivalent - *velho como Matusalém*
- f) frazeme nastale na temelju različitih znanosti i područja ljudske djelatnosti kao što su: zanati, glazba, kazalište, sport, pomorstvo, gastronomija, ratovanje - *dići sidro, zakuhati kašu* кому; *играть первую скрипку* 'imati glavnu ulogu'; *tocar segundo violino* 'imati sporednu ulogu'
- g) frazeme preuzete iz žargona – *lova do krova*, *лысый как Котовский* 'čelav'; *bater a bota* 'umrijeti'
- h) frazeme sa dijalektalnim sastavnicama – *imati putra na glavi*; *сбить с грунту* 'zbuniti koga', *sem funfas nem funfetas*.

Frazeme pak posuđene iz drugih jezika nazivamo prema jeziku iz kojeg su posuđeni, pa to mogu biti frazeološki anglizmi, turcizmi, grecizmi... Ponekad je cijeli frazem kalkiran iz drugog jezika – *kostur u ormaru* (kalk iz britanskog engleskog – *a skeleton in the cupboard*), a ponekad su to samo njegove sastavnice - *obрати бостан* (*bostan* – turcizam), *бити у коми* (*koma* - grecizam).

2.2.4. Frazemi prema stilu

Ovdje razlikujemo stilski neutralne frazeme koji nemaju ekspresivni element pa se upotrebljavaju u svim stilovima – *goruće pitanje*; *горячий вопрос*, *questão ardente* sa značenjem vrlo važne teme, te stilski obojane koji se upotrebljavaju u određenom jezičnom stilu kao što je frazem *otegnuti papke* s ruskim i portugalskim ekvivalentima: *протянуть ноги*, *bater a bota*, koji su dio sniženog stila. Neki frazemi daju dodatno, konotativno značenje o stavu govornika, kao što je značenje odobravanja ili neodobravanja, humora ili pak svečanog tona poput frazema *marljiv kao pčela* (*pčelica*) s ruskim i portugalskim ekvivalentima *трудолюбивый как пчелка*, *trabalhador como uma formiga* za koje je karakteristična pozitivna konotacija.

Također, postoje frazemi koji se rijetko rabe u suvremenom jeziku, primjerice – *provesti se (proći) kao Janko na Kosovu*, dok tek relativno nedavno skovane frazeme nazivamo frazeološkim neologizmima: *biti u banani*.

2.2.5. Podjela prema stupnju desemantizacije

Spomenut ćemo i podjelu frazema prema stupnju desemantizacije o kojem će biti riječ kada budemo opisivali semantički aspekt poredbenih frazema iz korpusa. Često suvremene klasifikacije slijede podjelu koju je još 1947. dao Viktor V. Vinogradov dijeleći frazeološke jedinice na semantički neprozirne, nemotivirane koje odgovaraju idiomima, na djelomično motivirane i na frazeološke sveze u kojima jedna sastavnica ima doslovno, a druga preneseno značenje (Vinogradov 1947). Tako je V. V. Vinogradov podijelio frazeme na:

- 1) sraslice (фразеологические сращения) – semantički nedjeljive frazeme svojstvene određenom jeziku, značenje im je u potpunosti nemotivirano, tj. sastavnice su izgubile leksičko značenje te frazeološko značenje ne proistječe iz značenja sastavnica. Kao

primjer frazeološke sraslice možemo navesti: *mile-lale* 'prijateljski, popustljivo', *nem funfas nem funetas* 'ni riječ'; *ни бум-бум* 'apsolutno ništa [ne znati, ne shvaćati]'

- 2) frazeološke cjeline (фразеологические единства) – semantički nedjeljive frazeme čije je frazeološko značenje djelomično motivirano leksičkim značenjem sastavnica, za razliku od sraslica. Značenje takvih frazema uvijek daje određenu sliku koja je odraz stvarnosti. Kao primjer navodimo: *imati zlatne ruke*; *иметь золотые руки* sa značenjem 'biti vješt i spretan u svom poslu'; *pescar em águas turvas* 'loviti u mutnom'.

Prve dvije grupe, koje su ekvivalentne s riječima ili sintagmama često se, kako piše Šanskij, objedinjuju u jednu grupu te se nazivaju idiomima ili idiomatskim izrazima.

- 3) frazeološke sveze (фразеологические сочетания) – ovdje se može izdvojiti pojedinačno značenje sastavnica i postoji određena mogućnost semantičkog raščlanjivanja, ali je sveza tih sastavnica čvrsta i ustaljena i od slobodne se sintagme razlikuje po tome što je jedna sastavnica upotrijebljena u „frazeološki blokiranom“ značenju te se kao takva pojavljuje samo u danom frazemu (ili u bliskim po značenju frazemima), npr. *goruće pitanje*; *questão ardente*; *горячий вопрос* sa značenjem 'vrlo važno pitanje (tema)'. Ovdje sastavnica *pitanje* (*questão*, *вопрос*) ima slobodno značenje i može se povezati i s drugim riječima, dok sastavnica *goruće* (*ardente*, *горячий*) ima frazeološki blokirano značenje te se u takvu značenju upotrebljava isključivo u svezi s prvom sastavnicom frazema. Osim toga, frazeološke sveze imaju čvrstu strukturu te se u govoru realiziraju u unaprijed određenom obliku što ih razlikuje od slobodnih sveza riječi. Osobitost frazeoloških sveza je ta što se riječi s frazeološki blokiranim značenjem ne mogu zamijeniti riječima sinonimnog značenja.

N. M. Šanskij dodaje i četvrtu grupu - frazeološke izraze (фразеологические выражения). Oni su semantički raščlanjivi, njihovo opće značenje proistječe iz sveze riječi sa slobodnim značenjem, reproduciraju se kao čvrste cjeline, to su uglavnom poslovice i krilatice, ali i termini i sl. Od frazeoloških se sveza razlikuju po tome što u svojoj strukturi nemaju sastavnice s frazeološki blokiranim značenjem, već su sve sastavnice slobodnog značenja. Od slobodnih se pak sveza riječi frazeološki izrazi razlikuju samo po činjenici da se ne realiziraju u trenutku govora, već su unaprijed određeni. Kao primjere navodimo: *Svi putovi vode u Rim* 'do cilja se može doći na razne načine'; *высшее учебное заведение* 'visokoškolska ustanova, fakultet'; *mar de gente* 'more ljudi'.

No, većina portugalskih frazeologa polazi od podjele Igora Mel'čuka iz 1995.⁴ pa će tako Álvaro Iriarte Sanromán (2000) i Mário Vilela (2002) te Jasna Melvinger (1989) ovako klasificirati frazeme prema semantičkom kriteriju:

- 1) Čisti frazemi, frazemi u užem smislu ili idiomi – podudara se s prvim tipom kod Melvinger koja slijedi Vinogradovljevu podjelu- sve sastavnice gube svoje izvorno značenje: npr. *levantar a cabeça* 'napredovati'
- 2) Polufrazemi ili kolokacije – mogli bismo reći da također odgovaraju drugom tipu kod Melvinger – dio sastavnica je desemantiziran, a jedna je sačuvala svoje osnovno značenje. Frazeološko značenje možemo isčitati iz zbroja značenja sastavnica frazema: *sorriso amarelo* 'namješten (kiseli) osmijeh'
- 3) Kvazi-frazemi – obje sastavnice su zadržale svoja prvotna značenja, ali cjelina ima novo značenje koje nije zbroj značenja sastavnica (Melvinger bi ih uvrstila u treći tip, iako frazeološki izrazi po njezinoj definiciji obuhvaćaju širu grupu): *tecto falso* ima značenje 'nešto što služi za zvučnu i termičku izolaciju', dok svaki leksem zasebno ima značenje: *tecto* 'krov' i *falso* 'lažan'. Frazeme koji pripadaju ovoj grupi Sanromán smatra dijelom šire frazeologije.

Prema stupnju desemantizacije frazemima je svojstvena:

- 1) Potpuna desemantizacija - sve sastavnice frazema su semantički preoblikovane i frazeološko značenje ne može se isčitati iz značenja frazemskih sastavnica, primjerice frazem *Katica za sve* znači 'osoba koja je svima na usluzi, potrčko'
- 2) Djelomična desemantizacija – samo dio sastavnica izgubio je svoje prvotno leksičko značenje te se frazeološko značenje izriče i uz pomoć nedesemantiziranih komponenti, npr. *lavovski dio* znači 'najveći dio'
- 3) Nulta desemantizacija – kod termina i ustaljenih izraza koji su dio šire frazeologije, ovdje ne nalazimo semantičku preobliku, npr. *poljski miš*.

Kad je riječ o poredbenim frazemima, može se govoriti o onima kod kojih je nedesemantiziran A-dio. To znači da je A-dio zadržao svoje osnovno leksičko značenje, a slika u njegovom C-dijelu potencira značenje i ekspresivnost frazema, primjerice: *bijel kao snijeg* (ruski i portugalski ekvivalenti - *белый как снег*; *branco como a neve*). Poredbenih frazema s desemantiziranim A-dijelom je relativno malo, npr. frazem s komponentom *gol* u

⁴ Prema Lanović (2012).

A-dijelu koja ovdje znači 'siromašan': *gol kao crkveni miš*. Frazema u kojima sastavnica u A-dijelu ulazi u antonimni odnos sa značenjem frazema također je relativno malo, npr. *mlad kao rosa u podne* sa značenjem 'star'. Osobito su zanimljivi poredbeni frazemi kod kojih na prvi pogled ne postoji logična veza između A-dijela i C-dijela, primjerice: *glup kao panj*, te ruski i portugalski ekvivalenti tog frazema - *глупый как пень*, *burro como um cepo*, gdje se C-dijelom potencira značenje frazema.

2.3. Kratak razvoj frazeologije i frazeografije u trima jezicima

2.3.1. Frazeologija u trima jezicima

Frazeološke su se jedinice počele prikupljati i zapisivati još u srednjem vijeku. U 15. stoljeću Erazmo Roterdamski u svoja djela uključuje neraščlanjive sveze riječi prenesenog značenja poznatih pisaca te one iz grčkog i latinskog jezika. Prikupljanje narodnih uzrečica nastavilo se i kroz 16. stoljeće te je ubrzo postalo praksa na europskom tlu što pokazuje velik broj raznih zbornika poslovice i narodnih izreka u koje su se često uključivali i frazemi. Tako je nastala disciplina koju nazivamo paremiologija, a koja se, između ostalog, bavila upravo prikupljanjem i proučavanjem narodnih izreka i poslovice.

Pretečom frazeologije smatra se Charles Bally, francuski lingvist koji je potaknuo razvoj nove discipline svojom studijom o idiomatičnosti izraza čvrste strukture iz 1909. pod nazivom *Traité de stylistique française*. Ipak, razvoj frazeologije kao samostalne lingvističke discipline počeo je njezinim odvajanjem od leksikologije sredinom prošlog stoljeća, točnije 1947., nakon članka V.V. Vinogradova *O osnovnim tipovima frazeoloških jedinica u ruskom jeziku* (*Об основных типах фразеологических единиц в русском языке*) u kojem je autor definirao termine kao što su frazeologizam, frazeološka jedinica i frazeološki obrat. Od kraja 40-ih godina 20. stoljeća ruski i sovjetski lingvisti počeli su se intenzivno baviti frazeologijom i frazeografijom – disciplinom koja se bavi pravilima i principima sastavljanja frazeoloških rječnika. Prvi frazeološki rječnici bili su jednojezični, a 60-ih godina pojavio se poznati *Frazeološki rječnik ruskog jezika* u redakciji A. I. Molotkova. Nakon toga su se, kako u Sovjetskom Savezu, tako i u dijelu europskih slavenskih zemalja, počeli sastavljati jednojezični i dvojezični frazeološki rječnici. U SSSR-u su počele djelovati tri frazeološke škole: Lenjingradska (danas Peterburška) škola, Moskovska te Samarkandska na čelu koje je

bio L.I. Rojzenzon. Kad je riječ o Peterburškoj školi, posebno se ističe frazeolog i frazeograf Valerij M. Mokienko, a za razvoj Moskovske škole najvažnija je Veronika N. Telija. Zanimljiv je i vrijedan doprinos frazeologiji Tatjane V. Kozlove uzme li se u obzir ideografsko stajalište. Isto tako, jedna se struja ruske frazeološke tradicije počela baviti vezom frazeologije i kulture i nužnošću isticanja ovog potonjeg kako bi se frazeologija nekog jezika mogla u potpunosti istražiti i opisati, a tu se posebno ističu V. N. Telija, N. Bragina i E. O. Oparina.

Rad ruskih frazeologa i frazeografa utjecao je na daljnji razvoj frazeologije do današnjih dana. Najprije je ruska tradicija pronašla plodno tlo u slavenskim zemljama, u Češkoj, Poljskoj, Bugarskoj, a zatim i u Hrvatskoj gdje su studije i rječnici Josipa Matešića i Antice Menac postavili bazu za razvoj hrvatske frazeologije koja će se, zahvaljujući njima i mnogim drugim hrvatskim frazeolozima, profilirati kao izrazito dobro istražena disciplina, potkrijepljena brojnim frazeološkim radovima. U časopisu *Jezik* iz 1970. u članku pod nazivom *O strukturi frazeologizama* Menac je prvi put u hrvatskoj lingvistici definirala frazem i navela njegova obilježja. Krug rusista koji se okupio oko Menac začetnik je Zagrebačke frazeološke škole koja je najzaslužnija za razvoj hrvatske frazeologije. U Hrvatskoj se frazeologijom uskoro počinju baviti i drugi slavisti i neslavisti proučavajući je uglavnom na kontrastivnom planu s drugim slavenskim i neslavenskim jezicima. Autor pak prvog jednojezičnog⁵ frazeološkog rječnika pod nazivom *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* iz 1982. godine bio je Josip Matešić, dok je prvi objavljeni frazeološki rječnik bio dvojezični *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik* iz 1979. i 1980. urednice Antice Menac. Frazeolozi koji su doprinijeli razvoju i afirmaciji hrvatske frazeologije su i Mira Menac-Mihalić koja se bavi dijalektalnom frazeologijom, Željka Fink-Arsovski te mnogi drugi.

Prema Lanović (2012), zapadnoeuropska se frazeologija (ovdje govorimo o neslavenskim zemljama) počela razvijati tek 90-ih godina 20. stoljeća i to samo donekle pod utjecajem ruske frazeologije i istočnoslavenske tradicije. Poznati su zapadnoeuropski frazeolozi A. Cowie, P. Howard, R. Gläser, H. Burger, a na romanskom govornom području ističu se G. Gréciano, G. Corpas Pastor, C. Cacciari, F. Casadei...

⁵ Zbog tadašnje jezične i političke situacije u Jugoslaviji službeni je naziv jezika u Republici Hrvatskoj bio, ovisno o razdoblju: hrvatsko-srpski, hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski.

Portugalska se frazeologija teorijski počinje sustavnije obrađivati u 90-im godinama prošlog stoljeća kao što je slučaj i u ostatku Zapadne Europe. Za frazeološke jedinice koriste se nazivi *expressão idiomática* (u suvremenim teorijama) ili *frase feita*, a po uzoru na zapadnoeuropsku tradiciju frazeološke se jedinice najčešće proučavaju iz aspekta idiomatičnosti. U Portugalu se može naći velik broj frazeoloških rječnika od kojih se osobito ističu rječnici autora: H. Schemann i L. Schemann Dias (1980), T. Cabral (1982), A. Nascentes (1987), A. Martins Barata (1989), O. Neves (1991, 1992, 2000), I. de Moura (1995), J. Plecinski (1998), A. Nogueira Santos (2000), G.A. Simões (2000). Portugalska je frazeografija razvijenija nego frazeologija. Ipak, postoje relevantni autori koji su svojim radovima uvelike doprinijeli razvoju portugalske frazeologije. Neki od njih obrađivali su frazeološki materijal u okviru leksičke semantike, kao M. Vilela, te u okviru stilistike, kao Lapa. Morfosintaktičke, semantičke, funkcionalne i pragmatične aspekte frazema proučavaju E. Marques Ranchod, G. Jorge, L. M. Tecedeiro Rebelo, E. Correia de Sousa, A. Iriarte Sanromán, a poslovice proučavaju A. C. Macário Lopes, M. G. Cabral Bernardo Funk, L. M. Vieira Gonçalves Chacoto i M. E. Conde Pereira Afonso. Psiholingvističkom analizom frazeološkog materijala bave se T. Botelho da Silva i A. Cutler, a sa stajališta kognitivne semantike frazeme proučava I. Hub Faria.⁶

2.3.2. Frazeografija u trima jezicima

Prvi frazeološki rječnici donijeli su usustavljeni pregled dotad prikupljenih frazema, a često i poslovice, krilatica i narodnih izreka, ovisno o gledanju autora na granice predmeta frazeologije. Rječnici se sastavljaju prema različitim kriterijima: abecednim redoslijedom prema prvoj sastavnici, prema sintaktičkome principu, tj. prema sintaktički glavnoj riječi i prema morfološkom principu, tj. prema zadanoj hijerarhiji vrsta riječi, npr. prema prvoj imenici u frazemu, a ako nema imenice, onda redom prema glagolu, pridjevu ili prilogu.

Matešićev *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* iz 1982. ima približno 12 000 frazema i 30 000 natuknica. Autor je odabrao morfološki kriterij kao način uvrštavanja frazema u rječnički sustav te je u svom rječniku frazeme definirao kao „jedinice jezika značenjskoga karaktera koje se kao cjelina reproduciraju u govornom aktu, raspolažući pri tome najmanje dvjema punoznačnim (autosemantičkim) riječima, od kojih barem jedna upućuje na semantičku pretvorbu, jedinice koje, zbog sposobnosti uklapanja u kontekst, poput

⁶ Vidi u Lanović (2012).

svake druge riječi, mogu vršiti sintaktičku funkciju u rečenici.“ (Matešić 1982: VI). Matešić je jedan od autora koji frazemima smatraju svezu najmanje dvije punoznačne riječi, dok drugi autori uglavnom definiraju frazem kao svezu riječi u kojoj je barem jedna od njih punoznačna (npr. Menac, Fink-Arsovski). Matešić će kasnije promijeniti svoje stajalište te će već 1988. u *Hrvatsko–njemački frazeološki rječnik* uvrstiti i minimalne frazeme koji se sastoje od jedne punoznačne, samostalne i jedne nepunoznačne, nesamostalne riječi. Antica Menac 1985. pokreće seriju malih dvojezičnih i trojezičnih frazeoloških rječnika u kojima je hrvatski polazni jezik, a kroz projekt *Hrvatska frazeologija*, gdje je Menac oko sebe okupila proučavatelje discipline, izdani su mnogi frazeološki radovi unutar tzv. Zagrebačke frazeološke škole. Iz te škole 2003. izlazi *Hrvatski frazeološki rječnik*, autora Menac, Fink-Arsovski, Venturin, koji je obimom (2258 frazema) mnogo manji od Matešićeva, ali je značenjem možda i važniji pošto govorimo o prvom jednojezičnom hrvatskom frazeološkom rječniku. U ovom su rječniku autori slijedili Matešićev primjer uvrštavanja frazema prema morfološkom kriteriju, ali, za razliku od Matešića u čijem je rječniku od 30 000 natuknica obrađeno samo 12 000, a ostale predstavljaju uputnice, u *Hrvatskom frazeološkom rječniku* uputnice se koriste samo u slučajevima kad su dvije glavne sastavnice zamjenjive ili kad su sastavnice povezane nezavisnim veznikom.

Kada govorimo o frazeografskim radovima u novijoj frazeografiji hrvatskog jezika, potrebno je spomenuti *Hrvatski frazeološki rječnik* iz 2003. godine autora Menac, Fink-Arsovski, Venturin koji smo pobliže predstavili u prethodnom poglavlju, te *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema* iz 2006. gdje je predstavljena frazeologija devet slavenskih jezika te se donose frazemski ekvivalenti obrađenog frazeološkog materijala. Obrađeni su jezici: hrvatski kao polazni, dok su ciljni jezici slovenski, makedonski, bugarski, ukrajinski, ruski, poljski, češki i slovački. U predgovoru ovog rječnika čitamo kako je rječnik ustrojen tako da možemo usporediti slike na temelju kojih je formirano frazeološko značenje u devet jezika, izvore frazema te u kolikoj je mjeri frazeologija obrađenih slavenskih jezika bila motivirana poviješću, Biblijom, mitologijom ili pak koliko su zoonimski frazemi u različitim jezicima bili motivirani osobinama životinja. „Mogućnosti su za istraživanja na temelju podataka iz devet slavenskih jezika brojne. Dobiveni nam podaci mogu obogatiti predodžbu o slavenskim jezicima, narodima, njihovim vjerovanjima, običajima, načinu razmišljanja i odnosu prema jeziku.“, zaključuje Fink-Arsovski u predgovoru ovog rječnika. Tu je i rječnik, relevantan za ovaj rad, pod imenom *Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik* iz 2011. godine, autora Menac, Fink-Arsovski, Mironova Blažina, Venturin, koji je, kako u

predgovoru piše, namijenjen „studentima, nastavnicima, prevoditeljima i što širem krugu drugih frazeoloških znatiželjnika“. Antica Menac, Željka Fink-Arsovski i Radomir Venturin su 2014. godine izdali novi *Hrvatski frazeološki rječnik* koji je gotovo upola veći obimom frazeološkog materijala i brojem stranica od rječnika pod istim nazivom iz 2003. Ovaj novi rječnik ima više od 4000 frazema. Rječnik je također koncipiran prema morfološkom kriteriju, tj. prema glavnoj sastavnici frazema te se, kao i u rječniku iz 2003., upotrebljavaju različite vrste zagrada i tipovi slova koji olakšavaju snalaženje korisniku i već u samoj natuknici daju što je moguće više obavijesti. Izvori kojima su se autori koristili pri sastavljanju rječnika sežu od proznih djela novije hrvatske književnosti, preko novina i časopisa do mrežnih pretraživača i Hrvatskog nacionalnog korpusa.

Prvi ruski frazeološki rječnik pod nazivom *Фразеологический словарь русского языка* bio je, kako smo naveli prije, rječnik u redakciji A.I. Molotkova iz 1967. Rječnik su zajedno sastavili autori: L. A. Vojnova, V. P. Žukov, A. I. Fedorov i A. I. Molotkov. Sadrži više od 4000 frazema prikupljenih iz raznih izvora, iz općih rječnika ruskog jezika, mnogih frazeoloških znanstvenih radova te iz književnih djela (beletristike i publicistike) 19. i 20. stoljeća. Autori definiraju frazem pomoću samo njemu svojstvenih karakteristika do kojih dolaze uspoređujući ga s riječju i sa sintagmom, a te su karakteristike: leksičko značenje, komponentni sadržaj, postojanje gramatičkih kategorija. Detaljno se u predgovoru rječnika opisuju i strukturni tipovi te načini upotrebe frazema pa sam predgovor čini samostalnu studiju o ruskoj frazeologiji općenito. Autori su frazeološke jedinice u rječniku naveli onoliko puta koliko određena jedinica ima autosemantičkih komponenata. Zanimljiv aspekt Molotkovljeva frazeološkog rječnika je i način pisanja frazeoloških jedinica, tako, primjerice, autori vlastita imena unutar frazeološke jedinice pišu malim slovom pošto se ona, kada se nalaze u sastavu frazema, ne mogu smatrati vlastitim imenima, kako piše Molotkov u predgovoru rječnika. Frazeolog Nikolaj Maksimovič Šanskij kritizira dani rječnik govoreći kako njegovi autori usko gledaju na frazeologiju, ne uključuju varijante frazema i ponekad ne određuju sasvim točno sastav frazema. No, najvećim nedostatkom ovog rječnika Šanskij smatra neuključivanje poslovice i okamenjenih izraza.

U novijoj ruskoj frazeologiji posebno se ističu dva imena, ono Valerija M. Mokienka i Veronike N. Telije. Oboje frazeolozi i frazeografi, dali su veliki doprinos ne samo ruskoj, već i europskoj frazeologiji. Ističu se rječnik pod nazivom *Большой фразеологический словарь русского языка: значение: употребление: культурологический комментарий* (2006) u redakciji V. N. Telije i Mokienkovi radovi, neki kojima je jedini autor, a drugi u suautorstvu:

Русская фразеология: историко-этимологический словарь (2005), *Словарь сравнений русского языка* (2003), te *Большой словарь русских народных сравнений* (2008) i *Большой словарь русских поговорок* (2008), oba u suautorstvu s T. G. Nikitinom. Ovdje ćemo kratko opisati posljednja dva rječnika te ih usporediti s također spomenutim rječnikom *Словарь сравнений русского языка* iz 2003. Odлучили smo se za rječnike posvećene usporedbama jer poredbeni frazemi, kako ćemo kasnije vidjeti, čine velik dio obrađenog frazeološkog materijala pošto su, prema riječima samog Mokienka, poredbe ekspresivno, slikovito stilsko sredstvo koje nam služi u opisivanju naše okoline te su kao takve, relevantne u frazeološkom smislu. Rječnik iz 2008. (*Большой словарь русских народных сравнений*) nadovezuje se na onaj, maloprije spomenuti, iz 2003. Ovaj potonji sadržavao je 11 000 jedinica, dok rječnik iz 2008. sadrži oko 45 000 poredbenih jedinica i obuhvaća razdoblje od kraja 18. do početka 21. stoljeća. U prvi su rječnik bile uključene jedinice iz raznih izvora, općepoznate, klasične poredbe iz beletristike i publicistike te i jedinice iz razgovornog jezika. Noviji se rječnik bazirao na izvorima koji su se detaljno pregledavali tridesetak godina, materijal je sabran iz beletristike i publicistike, iz dijalekta, razgovornog stila, žargona, iz mnogih rječnika i zbornika poslovice i izreka (osobito iz najvažnijeg i najpotpunijeg dotad zbornika ruskih poslovice i izreka pod imenom *Пословицы русского народа* V. I. Dalja). Rječnik je tezaurus te se u njemu mogu pronaći zastarjelice, periferne jedinice u teritorijalnom i kronološkom smislu, te individualno-autorske poredbe. Kako pišu autori u predgovoru rječnika iz 2008., glavna razlika između tog i rječnika iz 2003. nije u količini obrađenih jedinica, već u činjenici da je većina jedinica u novijem rječniku preuzeta iz živog ruskog narodnog govora i locirana u vremenu i prostoru. U rječnik su uvrštene poredbe fiksirane u literarnom jeziku, zatim regionalizmi, žargonizmi i vulgarizmi. Jedna od osnovnih zadaća rječnika je, prema riječima autora, pokušati u najvećem mogućem stupnju diferencirati poredbene jedinice koje se navode, i to po sferi upotrebe, po učestalosti i po stilskoj pripadnosti. U rječniku su jedinice unešene abecednim redom, ali prema glavnoj riječi u poredbenoj jedinici u kojoj je koncentriran osnovni ekspresivni smisao jedinice. Osim toga, kod većine se jedinica navode i njihovi sinonimski parnjaci.

Большой словарь русских поговорок iz 2008. ovdje nam je zanimljiv zbog činjenice da autori široko poimaju frazeologiju te u nju uključuju izreke, definirajući ih kao narodnu frazeologiju ili idiomatiku. Rječnik sadrži više od 40 000 jedinica i obuhvaća razdoblje od 19. do 21. stoljeća. Izvori rječničkog materijala su brojni, od ruskog folklora, djela klasične i suvremene literature, sredstava masovne komunikacije – televizije, interneta, radija, novina,

raznih frazeoloških, dijalektalnih i žargonskih rječnika do zapisa autora uzetih iz razgovornog jezika te materijala sakupljenih iz anketa. Cilj rječnika je, prema riječima autora, dati što potpuniji pregled ruske nacionalne idiomatike u svim funkcionalnim stilovima jezika. Rječnički je materijal prikupljen iz žive ruske narodne riječi te vremenski i prostorno lokaliziran, a većina izreka diferencirana je prema lokalnoj upotrebi, učestalosti te prema pripadnosti određenom stilu.

Ovdje ćemo ukratko predstaviti frazeološki rječnik portugalskog jezika koji se, iako nije bio prvi izdani frazeološki rječnik, svakako smatra jednim od najvažnijih portugalskih jednojezičnih frazeoloških rječnika. Radi se o rječniku *Dicionário de expressões correntes*⁷ Orlanda Nevesa koji je prvi put izdan 1991., zatim 1992. i u dopunjenom izdanju 2000. godine. On frazeme naziva *frases feitas*, iako naznačava i druge nazive kao što su *modos de dizer*, *modismos*, *locuções populares*, *expressões correntes*, *idiotismos*. Reći će da su frazemi jedinice koje ujedinjuju različite vrijednosti sadržane u nekom izrazu, tj. način na koji se izrazom interpretira sistem društvenih konvencija. Gotovo uvijek izražavaju određeno djelovanje koje otkriva stavove i karakteristike naroda koji govori određenim, vlastitim jezikom te zato i predstavljaju pravi i potpuni primjer jezika kao instrumenta komunikacije, a ne samo kao logičnog sistema. Frazemi otkrivaju simboliku i figurativnost. Neves, kao i većina prije spomenutih autora, ne uključuje poslovice u svoj rječnik jer njih određuje karakteristika netipična za frazeme, a to je moralni aspekt, težnja da poduče ili savjetuju. Isto tako, Neves će reći da nijedan frazeološki rječnik ne može biti potpun i uključivati sve frazemske jedinice jer one nastaju, izlaze iz uporabe ili se mijenjaju na svakodnevnoj bazi što pokazuje imaginativno bogatstvo nekog jezika i njegove stalne unutarnje promjene. Različiti su načini na koje su konstruirani frazemi i mnogi su povodi za njihovo nastajanje, to mogu biti eliptične fraze, frazemi s rimovanom unutarnjom strukturom, frazemi koji u svojoj strukturi sadrže kontrast ili komparaciju, antitezu, frazemi moralne prirode, oni koji reflektiraju religiozna vjerovanja, povijesne i mitološke reference... Sve ovo dokazuje da su frazemi, kako zaključuje Neves, jezične slike pune metafora, alegorija, figurativnosti koje ne podliježu strogim kulturološkim pravilima. Značenje frazema često proizlazi iz značenja njegovih sastavnica pa se na taj način može otkriti i podrijetlo frazema no ponekad je podrijetlo teško otkriti jer se značenje sastavnica izgubilo ili promijenilo (potpuna desemantizacija) ili je pak frazem skovao određeni autor te se motivacija za njegovo

⁷ Ovo nije jedini frazeološki rječnik Orlanda Nevesa, tu su i: *Dicionário de frases feitas* (1991) i *Dicionário das origens das frases feitas* (1992).

nastajanje ne može otkriti. Na kraju rječnika svi obrađeni frazemi su poredani u tematske sklopove, primjerice frazemi koji pripadaju semantičkom polju smrti ili pak siromaštva koji su, kako zaključuje Neves, mnogo brojniji od onih koji se referiraju na sreću, radost ili slično. Isto tako, zaključuje kako mnogi frazemi donose sliku konzervativnog ili čak mačističkog stava prema ženi te da mnogi imaju humorističnu sliku iako su vezani uz semantička polja smrti, bolesti, starosti i sl. Neves se pri odabiru frazema koji imaju više varijanata, odlučio izabrati onu koja je potvrđena u više izvora, kod nekih je frazema izolirao glavni dio frazema (bez varijanata glagola) te je samo njega uključio u rječnik, dok u rječnik nije uključio mnoge frazeme koji imaju vrlo transparentno i očito značenje.

2.4. Frazeološko nazivlje – istočnoeuropska i zapadnoeuropska tradicija

Kada govorimo o razlikama u frazeološkom nazivlju, u SAD-u se često za tu disciplinu koristio naziv *idiomatika* pa je sukladno tome i naziv za frazeološku jedinicu *idiom*, koji se, prema Klaićevu *Rječniku stranih riječi*, definira kao narječje nekoga kraja, govor; ukorijenjeni vlastiti obrat govora, svojstven nekom jeziku i neprevediv doslovno na drugi jezik. Europska tradicija preferira nazivlje utemeljeno na grčkoj riječi *frásis* 'izraz', a američka te često zapadnoeuropska, na koju je ova prva imala velik utjecaj, svoje nazivlje temelji na grčkoj riječi *idíōma* 'svojstvenost, obilježje'. U hrvatskoj se frazeologiji najčešće koristi termin *frazem* koji je zamijenio prvotni termin *frazelogizam* preuzet iz ruske frazeologije. Pod pojmom *frazelogija* misli se najčešće na frazeologiju u užem smislu, dakle onu koju smo na početku definirali i u čije granice ne ulaze poslovice, izreke i terminološke sintagme. Iako neki poslovice stavljaju u okvir šire frazeologije, treba biti oprezan i reći da se one po određenim karakteristikama razlikuju od frazema, a sam pojam šire frazeologije također nije jednoznačan. Dok neki autori pod tim podrazumijevaju frazeme, poslovice i krilatice, drugi pod širom frazeologijom podrazumijevaju, osim navedenog, i ustaljene izraze koje odlikuje nulta desamentizacija (Fink-Arsovski). Razliku između uže i šire frazeologije detaljnije smo objasnili u poglavlju 2.1.

Mi ćemo se za potrebe ovog interdisciplinarnog rada okrenuti ustaljenom nazivu u hrvatskoj frazeologiji te ćemo frazeološke jedinice nazivati frazemima.

2.5. Novije pojave u frazeologiji

Kako smo već prije spomenuli, danas je sve više zanimanja za frazeologiju, osobito na prostorima naše države. Potaknuti bogatom tradicijom, prije svega u ruskom i hrvatskom jezikoslovlju, mladi se znanstvenici često odlučuju na istraživanje opširnog frazeološkog materijala koji nudi brojne, još neistražene mogućnosti.

Danas su frazeološka istraživanja često orijentirana na istraživanje mentalnih procesa koji motiviraju frazeološko značenje te se provode u okviru psiholingvistike i kognitivne semantike. Mnoga se frazeološka istraživanja bave i komunikacijskom ulogom frazema i njihovim pragmatičkim potencijalom. Ne smijemo propustiti spomenuti ni analizu frazeološkog materijala u računalnim korpusima određenog jezika (Lanović, 2012).

Mnoge se pojave u novije vrijeme mogu primijetiti i promatrati u frazeologiji. Novije pojave u frazeologiji opisat ćemo u hrvatskom jeziku te ćemo za njih dati i hrvatske primjere, ali iste se pojave mogu primijetiti i u ostala dva jezika. Tako mnogi frazemi prelaze u pasivni fond i prestaju se upotrebljavati, primjerice *musti jarca* <u rešeto> sa značenjem 'raditi beskoristan posao'. Isto tako, često dolazi do raslojavanja u upotrebi sastavnica frazema, dio sastavnica upotrebljava se aktivno, a dio prelazi u pasivni leksik npr. *i mirna Bosna (Bačka)* sa značenjem 'i sve je u redu', ili se pak dio sastavnica zamjenjuje novima, prilagođenima vremenu i prostoru u kojem živimo i često još neregistriranim u rječničkom fondu, primjerice <ni> *prebijene pare* upotrebljava se paralelno s novijim <ni> *prebijene lipe*, u istom značenju 'apsolutno ništa'. Osim toga, često dolazi i do semantičkog raslojavanja kada frazem poprima novo značenje, različito od ustaljenog koje se frazedom dotad izražavalo: *nemati tri čiste* značilo je 'nemati hrabrosti', dok danas imamo novo značenje 'nemati pojma, ne znati'. Kako je jezik živi sistem koji se svakodnevno mijenja, tako neizbježno dolazi i do pojave novih frazema. Ti se pak frazemi odlikuju ili ukomponiranim stranim elementima koji su prilagođeni jeziku primatelju: *biti u komi* sa značenjem 'biti neraspoređen, biti u lošem stanju', ili su pak kalkirani, prevedeni sa stranih jezika i u takvom obliku ih upotrebljavaju govornici jezika primatelja: *kostur u ormaru* (engl: *a skeleton in the cupboard*) sa značenjem 'dugo sakrivena tajna koja nas može kompromitirati'. Često dolazi do pojave novih frazema koji sadrže za određeni jezik karakterističnu sastavnicu (ili više njih), primjerice u hrvatskom jeziku frazem *do bola* sa značenjem 'jako, puno, u visokom stupnju'.

3. Analiza frazema sa sastavnicama mačka, mačak; кошка, кот; gata, gato i njihovim izvedenicama

Sakupljeni korpus frazema sa zoonimskim sastavnicama *maca, mačak, mače, mačji, mačka; кот, котёнок, котята, кошачий, кошечка, кошка, кошки-мышки; gata, gato, gatuno* pripada dijelom užoj, a dijelom široj frazeologiji. Kako ćemo se u daljnoj analizi baviti samo frazeologijom u užem smislu (kako je definirana u teorijskom dijelu ovog rada), nećemo uzimati u obzir brojne termine (ponajviše iz područja zoologije i botanike) te poslovice i izreke koje su također dio našeg korpusa. Osim toga, značajan dio ruskog korpusa čine i regionalno obilježeni frazemi. Kako bi to znatno povećalo ruski, a nešto manje i hrvatski korpus što bi doprinijelo nesrazmjeru između korpusa u trima jezicima, odlučili smo rad temeljiti samo na frazemima koji nisu dijalektalni i koji pripadaju užoj frazeologiji. Ipak, navest ćemo nekoliko primjera iz triju jezika za dio korpusa koji ne ulazi u opsežniju strukturnu i semantičku analizu, dakle, terminološke sintagme, poslovice i izreke te dijalektalne frazeme. U hrvatskom jeziku unutar okvira ranije definirane frazeologije u užem smislu i u korištenoj literaturi pronašli smo 34 frazema s navedenim sastavnicama, u portugalskom jeziku smo ih pronašli 55, a u ruskom smo pronašli čak 117 zoonimskih frazema s navedenim sastavnicama.

Izvori za frazeme koji ulaze u obrađeni korpus frazeologije u užem smislu bili su frazeološki rječnici te opći rječnici iz triju jezika. Za hrvatski jezik koristili smo sljedeće rječnike: *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* (Matešić, 1982), *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema* (Fink Arsovski et al., 2006), *Hrvatski frazeološki rječnik* (Menac, Fink-Arsovski, Venturin, 2003 i 2014), *Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik* (Menac, Venturin, Mironova Blažina, Fink-Arsovski, 2011), *Rusko hrvatski ili srpski frazeološki rječnik* (ur. Menac, 1979 – 1980) – dva smo potonja koristili i kao izvore za ruski jezik, *Etymologicon* (Ladan, Kovačec, 2006) te *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* (Anić, Jojić, 2004). U portugalskom smo jeziku koristili: *Novos dicionários de expressões idiomáticas* (Nogueira Santos, 2000), *Dicionário de expressões correntes* (Neves, 2000), *Dicionário estrutural, estilístico e sintático da língua portuguesa* (Ramalho, 1985), *Dicionário etimológico da língua portuguesa* (Machado, 2003) te opće rječnike: *Dicionário da língua portuguesa contemporânea* da Academia das ciências de Lisboa (2001), *Dicionário da língua portuguesa* da Porto Editora (2010). U ruskom smo jeziku koristili sljedeće frazeološke rječnike: *Фразеологический словарь русского языка* (ред. Молотков, 1967), *Большой фразеологический словарь русского языка: значение: употребление:*

культурологический комментарий (Теляя, 2006), *Русская фразеология: историко-этимологический словарь* (Бирих, Мокиенко, Степанова, 2005), *Словарь сравнений русского языка* (Мокиенко, 2003), те *Большой словарь русских народных сравнений* (Мокиенко, Никитина, 2008), *Фразеологический словарь русского литературного языка* (Федоров, 2001), *Словарь устойчивых сравнений русского языка* (Огольцев, 2001), *Идеографический словарь русских фразеологизмов с названиями животных* (Козлова, 2001) те опће рјечнике *Большой толковый словарь русского языка* (Кузнецов, 2000) и *Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений* (Ожегов, Шведова, 2005).

Terminološke sintagme kao dio šire frazeologije čine značajniji dio prikupljenog korpusa, uglavnom se radi o terminima sa sastavnicom *mačka* i njezinim izvedenicama koji pripadaju području zoologije i botanike, no primjere sintagmi pronalazimo i u književnosti te u razgovornom jeziku. U hrvatskom su jeziku to, primjerice:

- mačja metvica, bot. – lat. *Nepeta cataria* = mačja trava, aromatična ljekovita biljka trajnica koja mirisom privlači mačke
- mačji repak, bot. – lat. *Phleum pratense* L. = višegodišnja visoka trava, koristi se za ishranu stoke
- sijamska mačka, zool. – lat. *Felix catus* = pasmina domaće mačke porijeklom iz Tajlanda
- angora-mačka ili angorska mačka zool., lat. *Felix catus* = pasmina domaće mačke podrijetlom sa Srednjeg Istoka
- mačka s devet repova = kožnati bič za mučenje
- mačak u čizmama = lik iz književnosti, iz bajke braće Grimm
- mačje oči, *prom.* = fluorescentne pločice na cestovnim graničnim stupićima, na vozilima i sl.

U portugalskom jeziku nalazimo sljedeće primjere:

- erva-dos-gatos ili gatária, bot. = mačja metvica
- rabo-de-gato, bot. - lat. *Acalypha hispida* = mačji rep, nazvana tako zbog crvenih visećih cvatova sličnih repu mačke
- gata-preta, zool. = vrsta ribe iz porodice *Spinax*, lat.

- gato-bichaneiro, zool. = vrsta kukca
- gato siamês, zool. = sijamska mačka
- deita-gatos = proizvođač i prodavač limenih stvari
- gato-sapato = dječja igra
- o gato de botas = mačak u čizmama, lik iz književnosti, iz bajke braće Grimm

U ruskom pak jeziku pronalazimo:

- морской кот (котик), zool. = morski lav, foka
- сибирский кот (кошка), zool. = vrsta mačke
- ангорская кошка, zool. = angorska mačka
- сиамская кошка, zool. = sijamska mačka
- кошачий корень, bot. – lat. *Phleum pratense* L = mačji repak

U korpusu je zabilježeno i nekoliko poslovice u trima jezicima, a pronašli smo i primjer ekvivalentne poslovice s komponentom *mačka*: *noću je svaka mačka (krava) crna, de noite todos os gatos são pardos, ночью все кошки серы*. Značenje je 'u mraku je nemoguće razaznati stvari'. U hrvatskom se jeziku osim zoonima *mačka* upotrebljava i zoonim *krava*.

U hrvatskom nalazimo i poslovice:

- Što je preslano, nije ni mačkama drago – 'ne valja pretjerivati ni u čemu'
- Kad mačka ode, miševi kolo vode – 'podčinjeni se osjećaju slobodnije kad nema onih koji naređuju'
- Na svom pragu svaka mačka ima oštrije nokte – 'onaj tko je primio koga u kuću uvijek je jači i lakše štiti svoje probitke'

U portugalskom smo jeziku pronašli sljedeću poslovicu sa zoonimom *gato*:

- Gato escaldado de água fria tem medo - hrvatski semantički ekvivalent ne uključuje zoonim: tko se jednom opeče, puše i na hladno

a u ruskom korpusu sa zoonimom *кошка* poslovice:

- Знает кошка, чьё мясо съела – hrvatski ekvivalent: zna mačka čije je meso pojela

- Отольются кошке мышкыны слёзки – ne može se vratiti jednom učinjeno

U ruskom i hrvatskom jeziku nalazimo i uzrečicu: *кошка гостей намывает, маčka се умива, goste očekuje*.

Osim frazema koji pripadaju standardnom jeziku, tu su i oni regionalno obilježeni, iz dijalekata i mjesnih govora. U nastavku donosimo primjere dijalektalnih frazema sa sastavnicom *mačka* u hrvatskom i ruskom jeziku dok u portugalskom nismo pronašli takve primjere.

U hrvatskom jeziku primjere smo pronašli u nekim mjesnim govorima:

- *križevačko-podravski kajkavski govori*: pisati <grdo> kak maček 'ružno pisati'; prenašati kak mačka mačoke (mlade) '1. neprestano prenositi s jednoga mjesta na drugo što; 2. prenositi vijesti' (Maresić, Menac-Mihalić 2008: 123-124)
- *novoštokavski ikavski govori*: pisat gore nek mačka s repon 'ružno, neuredno pisati'; moš s tin mačku o rep 'to ništa ne vrijedi' (Menac-Mihalić 2005: 221-222)
- *splitski govor*: pisat ka (gore neg) maška <s> repon 'ružno, neuredno pisati'; kunjat ka maška 'dugo i često drijemati' (Menac, Menac-Mihalić 2011: 99)

U ruskom smo pak jeziku pronašli brojne primjere i, uzevši u obzir veliki broj mjesnih govora i dijalekata, navest ćemo samo neke, pri čemu najveći dio pripada pskovskom govoru:

- *sibirski*: как игривый кот 'veseo, zaigran'
- *kubanski*: лежать (валяться, развалиться где) как кот на печи 'dugo ostajati u postelji, izležavati se'
- *pskovski*: волосья у кого как у мартовского кота 'kosa je neuredna (zapetljana) kome'
- *karelijski*: маленький как котёнок 'malen /o životinji ili djetetu/',
- *irkutski*: играть как котята на солнышке 'veselo se igrati /o dječjoj igri/'
- *brjanski*: злой как кошка 'zao'
- *novgorodski*: как кот обаренный 'nerazuman'
- *volgogradski*: спать (уснуть) как кот 'dugo, duboko i bezbrižno spavati'
- *pečorski*: бегать как коток 'jako brzo hodati'
- *permski*: <попасть> как кошка в солод 'napraviti neku štetu'

- *orlovski*: *возиться как (всё равно) кошка* 'biti izbirljiv u jelu, nemati apetita'

Ponavljamo još jednom kako je predmet naše analize samo uža frazeologija, dakle termine, poslovice i izreke izuzimamo iz daljnjeg dijela rada.

3.1. Strukturna analiza

Frazeme u frazeološkim korpusima triju obrađenih jezika najprije ćemo strukturno analizirati. Podijelit ćemo ih u nekoliko skupina s obzirom na strukturne tipove i podtipove. Zbog obima materijala za svaki ćemo tip dati samo nekoliko primjera. Frazeme prema strukturi podijelili smo na četiri skupine: frazeme sa strukturom fonetske riječi, frazeme koji imaju strukturu sveze riječi, frazeme sa strukturom rečenice i frazeme sa strukturom polusloženice. Najbrojnija je skupina frazema sa strukturom sveze riječi.

3.1.1. Frazemi sa strukturom fonetske riječi

Ovdje imamo samo tri primjera poredbenih frazema u ruskom jeziku te jedan frazem u portugalskom:

poredbeni veznik + imenica

- **как котёнок, кого где как котят, как кошечка**

prijedlog + imenica

- **de gatas**

3.1.2. Frazemi sa strukturom skupa riječi

3.1.2.1. Struktura nezavisne sveze riječi

U obrađenom korpusu nalazimo tek jedan primjer u portugalskom jeziku:

imenica + veznik + imenica

- **o cão e o gato**

3.1.2.2. Struktura zavisne sveze riječi

Frazeme ćemo prema sintaktički glavnoj sastavnici podijeliti na imeničke, glagolske i pridjevnice (za priložne u korpusu nemamo primjere) te ćemo za svaku skupinu dati nekoliko primjera s različitim strukturnim podtipom. Poredbeni frazemi bit će izdvojeni u zasebnu skupinu.

Imenički frazemi

imenica + pridjev

- **gata borralheira, gato pingado**

pridjev + imenica

- **mačji kašalj, stari mačak (zec); кошачий концерт, сукин кот**

Dva gore spomenuta podtipa odnose se zapravo na isti podtip – pridjev + imenica, samo što je u portugalskom jeziku uobičajen obrnut red riječi – imenica + pridjev.

imenica + imenica + veznik + imenica (strukturni podtip pronađen samo u korpusu hrvatskih frazema)

- **igra mačke i miša**

imenica + prijedlog + imenica

- **mačak (mačka, pas) bez gospodara; gatuno de esticão, saco de gatos;**
<как> кот в мешке

imenica + prijedlog + imenica + pridjev (strukturni podtip pronađen samo u korpusu portugalskih frazema)

- **olhos de gata morta**

imenica + pridjev + prijedlog + imenički skup (strukturni podtip pronađen samo u korpusu portugalskih frazema)

- **gato escondido com o rabo de fora**

prijedlog + član + imenica + prijedlog + imenica (strukturni podtip pronađen samo u korpusu portugalskih frazema)

- **com a mão de gato**

imenica + prijedlog + imenica + prijedlog + imenica (strukturni podtip pronađen samo u korpusu portugalskih frazema)

- **manteiga em focinho (venta) de gato (cachorro, cão)**

imenica + zamjenica + član + imenica + glagol

- **sardinha que o gato levou**

Imenički poredbeni frazemi

Nabrojiti ćemo neke od najčešćih strukturnih podtipova pošto smo imeničke poredbene frazeme potvrdili samo u ruskom korpusu. Zabilježeni su poredbeni frazemi s dvodijelnom i s trodijelnom strukturom.

Poredbeni frazemi s trodijelnom strukturom:

imenica + poredbeni veznik + prijedlog + imenica

- **глаза (зрение) у *кого* как у кошки (кота), когти у *кого* как у кошки, слух у *кого* как у кошки**

imenica + poredbeni veznik + prijedlog + imenica + prijedlog + imenica

- **лад у *кого* как у кошки с собакой**

Poredbeni frazemi s dvodijelnom strukturom:

poredbeni veznik + prijedlog + imenica

- **как у кошки** [блестеть сверкать, светиться, гореть]

poredbeni veznik + pridjev + imenica

- **как блудливая кошка, как дохлая кошка, как мартовский кот**

poredbeni veznik + imenica + prijedlog + imenica

- **как кот в мешке, как кот в сапогах**

poredbeni veznik + imenica <+ prijedlog + imenica> + imenica

- **как (словно, точно) кота (кошку) <в дерьмо> носом (мордой)**

Iz navedenih primjera vidimo da je strukturnih tipova sa strukturom imeničke sveze riječi najviše u portugalskom jeziku, dok smo imeničke poredbene frazeme pronašli samo u ruskom jeziku gdje su vrlo brojni.

Glagolski frazemi

Frazemi sa strukturom glagolske sveze riječi čine najbrojniji dio korpusa.

glagol + imenica

- **haver gato, virar gato**

imenica + glagol

- **кошками поласкать козу**

Struktura prethodna dva tipa je identična, razlika je samo u redu riječi.

glagol + polusloženica

- **fazer gato-sapato de alguém**

glagol + prijedlog + imenica

- **andar de gatas (gatinhas)**

glagol + član + imenica

- **amarrar a gata; apanhar uma gata**

glagol + prijedlog + član (kraza) + imenica (samo u portugalskom jeziku postoji kraza – spajanje prijedloga s članom)

- **chegar à gata, estar na gata**

glagol + prijedlog + član (kraza) + imenica + veznik + prijedlog + član (kraza) + imenica

- **brincar ao gato e ao rato**

glagol + imenica + prijedlog + imenica

- **kupiti / kupovati (uzeti / uzimati) mačka (mačku) u vreći; comer (comprar) gato por lebre; купить / покупать кота в мешке**

glagol + imenica + prijedlog + imenica + prijedlog + imenica

- **passar manteiga em focinho (venta) de gato (cachorro, cão)**

glagol + prijedlog + polusloženica

- **играть в кошки-мышки с кем**

glagol + prijedlog / veznik + imenica + veznik + imenica

- **biti bez kučeta i mačeta ili nemati ni kučeta ni mačeta**

glagol + imenica + veznik + imenica

- **igrati se (poigravati se) s kim mačke i miša**

Sljedeći strukturni podtipovi zabilježeni su samo u korpusu portugalskih frazema:

negirani glagol + prijedlog + član + imenica + prijedlog + član (kraza) + imenica

- **não poder com uma gata (um gato) pelo rabo**

negirani glagol + imenica + prijedlog + imenica

- **não dar sarna a gatos**

glagol + član + imenica + prijedlog + član (kraza) + imenica + prijedlog + imenički skup

- **tirar as castanhas do fogo (lume) com a mão de gato**

glagol + član + imenica + prijedlog + član (kraza) + imenica

- **ir o gato às filhós**

glagol + prijedlog + član (kraza) + imenica + prijedlog + imenica

- **ir pelo pó de gato**

glagol + prijedlog + član + imenica + prijedlog + zamjenica + glagol

- **levar com um gato até ele miar**

negirani glagol + imenica + veznik + imenica

- **não haver cão nem gato**

glagol + prilog + glagol + član + imenica

- **saber onde está o gato**

Frazem *saber onde está o gato* je prema strukturi glagolski frazem zbog toga što u svom kanonskom obliku ima infinitiv u A-dijelu frazema.

Glagolski poredbeni frazemi

Ova podgrupa je najbrojnija u korpusu ruskih frazema, osobito podtip: glagol + poredbeni veznik + imenica.

Poredbeni frazemi s trodijelnom strukturom:

glagol + poredbeni veznik + imenica

- **prebiti (pretući i sl.) kao mačku koga, zaljubiti se kao mačak; ходить (ступать, расхаживать) как кот (кошка)**

glagol + poredbeni veznik + član + imenica

- **lavar-se como um gato**

glagol <+ imenica> + poredbeni veznik + imenica <+ imenica>

- **ткнуть (тыкнуть) кого куда <носом> как кота (котёнка) <мордой>**

glagol <+ prijedlog + imenica> + poredbeni veznik <+ pridjev> + imenica

- **взять / брать (схватить / хватать) кого <за шиворот> как <слепого> котёнка**

glagol + poredbeni veznik + imenica + imenica

- **prenositi (nositi, premještati) kao mačka mlade; караулить (сторожить, подстергать) кого как кошка добычу**

glagol + prijedlog + zamjenica + poredbeni veznik + imenica + imenica

- **таскать с собой что, кого как кошка котят**

glagol + poredbeni veznik + pridjev + imenica

- **іći kao ćorava mačka; vući se (izgledati, osjećati se) kao prebijena mačka; бежать (нестись, лететь, мчаться) как угорелая кошка (кот), задушить (передавить, придавить, передушить, придушить, перебить) кого как <слепого> котёнка (котят)**

U zadnjem ruskom frazemu imamo pridjev kao fakultativnu komponentu, ali pripada istom strukturnom podtipu kao i prethodni primjeri.

glagol + poredbeni veznik + prijedlog + imenica + imenica

- **блестеть как у кота яйца**

glagol + poredbeni veznik + imenica + veznik + imenica

- **živjeti kao pas i mačka; andar (ser) como o cão e o gato**

glagol + poredbeni veznik + imenica + prijedlog + imenica

- **igrati se (poigravati se) s kim, čim kao mačka s mišem; atirar-se como gato a bofe; играть как кошка с мышкой с кем**

glagol + poredbeni veznik + imenica + prijedlog + pridjev + imenica

- **motati se (obilaziti i sl.) kao mačak (mačka) oko vruće (vrole) kaše**

glagol + prijedlog + imenica (prilog) + poredbeni veznik + imenica

- **видеть в темноте (ночью) как кошка**

glagol + broj + imenica <+ poredbeni veznik + član + imenica>

- **ter sete fôlegos <como o gato>, ter sete vidas <como um gato>**

poredbeni veznik + imenica + prilog + prijedlog + imenica + glagol

- **как кошка: всегда на ноги падать**

Posljednji frazem ima također trodijelnu strukturu, samo što je neobičan poredak riječi pa se poredbeni veznik nalazi na prvom mjestu, a glagol na kraju.

Pridjevski poredbeni frazemi

Svi pridjevski frazemi u korpusu imaju strukturu poredbenih frazema. Velika većina ima u svom sastavu poredbeni veznik (*kao, как, como*), osim dva frazema, jednog ruskog i jednog portugalskog, koji nemaju poredbeni veznik, ali imaju značenje poredbe.

pridjev u komparativu + imenica

- **слабее котёнка**

pridjev u komparativu + veznik + imenica + prijedlog + imenica

- **mais azedo que rabo de gato**

Ostali pridjevski poredbeni frazemi imaju u svom sastavu poredbeni veznik.

pridjev (glagolski pridjev) + poredbeni veznik + imenica

- **zaljubljen kao mačak; žustar (vješt, snalažljiv) kao mačka; влюблѐн в кого как кошка, влюбчива (любеобильна) как кошка**

U ruskom je korpusu velik broj pridjevskih frazema s ovom strukturom.

pridjev + poredbeni veznik + pridjev + imenica

- **lud kao februarski mačak; худая (тощая, ободранная) как драная (облезлая, ободранная) кошка**

Sljedeći strukturni podtipovi zabilježeni su samo u korpusu portugalskih frazema:

pridjev + poredbeni veznik + imenica + prijedlog + imenica

- **amargo como rabo de gato**

pridjev + poredbeni veznik + član + imenica + prijedlog + imenica

- **contente como um gato com chocalho**

3.1.3. Frazemi sa strukturom rečenice

U analiziranim jezicima frazemi sa strukturom rečenice čine značajan dio korpusa, te ćemo za svaki od jezika dati nekoliko primjera. Većina prikupljenih frazema ima strukturu jednostavne rečenice.

Struktura jednostavne rečenice:

i mačku bi pomuzao tko

je li ti maca progutala jezik?

maca <je> popapala jezik komu

možeš to vezati (objesiti i sl.) mačku za (o, na) rep

veži (objesi i sl.) to mačku za (o, na) rep

aqui anda (há) gato!

o gato comeu!

кошки скребут на душе (сердце) у кого

сильнее кошки зверя нет

чёрная (серая, какая) кошка пробежала (проскочила) между кем

Struktura složene rečenice:

não é por aí que o gato vai às filhós (filhóses)

баба что кошка: глаза выцарапает

Poredbeni frazemi s rečeničnom strukturom

Struktura jednostavne rečenice:

будто кошке на хвост наступили

как кот заплакал

словно чёрная кошка дорогу перебежала кому

у кого словно (точно, будто) кошки во рту ночевали

3.1.4. Frazemi sa strukturom polusloženice

U portugalskom smo jeziku pronašli dva frazema u obliku polusloženica. Jedan se frazem sastoji od glagola i imenice, a drugi ima u svom sastavu dvije imenice.

- **deita-gatos**
- **bichinha-gata**

3.2. Semantička analiza

U ovom ćemo dijelu rada provesti semantičku analizu prikupljenih frazema u trima predmetnim jezicima promatrajući u prvom redu kako je leksičko značenje njihovih zoonimskih sastavnica utjecalo na formiranje frazeološkog značenja. Osim toga, nekim ćemo analiziranim frazemima dati i prijevodne ekvivalente u hrvatskom jeziku ako smo ih pronašli, bez obzira imaju li u svom sastavu isti ili drugi zoonim ili pak uopće nemaju zoonim. Frazeme ćemo grupirati u skupine prema značenjima uzimajući u obzir samo skupine s najmanje dvama frazemima u čitavom obrađenom korpusu.

Najprije ćemo nešto reći o etimologiji leksema *mačka* i simbolici toga zoonima jer su društveno–kulturni koncepti uvelike utjecali na formiranje frazeološkog značenja. Nakon toga, usporedit ćemo leksička značenja zoonima *mačka* i *mačak* iz općih rječnika triju jezika.

3.2.1. Etimologija leksema *mačka* i njezina simbolika

Oblik *mǎčka* u hrvatskom je jeziku potvrđen od 16. stoljeća kada zamjenjuje stari oblik *kotka*, gdje je vidljiva povezanost s ostalim slavenskim jezicima - naime, u ruskom jeziku naziv za mačku je *кошка*, a za mačka *ком*, što je i indoeuropska osnova (kot-). Etimološko značenje riječi *mačka* dolazi ili od onomatopejskog *mic*, *mac*, *muc* ili pak od umanjenice za ime Marija koja glasi Maca. Ruski leksemi *кошка*, *ком* vežu se uz slavenski glagol *kotiti*, ali je moguća veza i s grčkim i latinskim *kattos*, *cattus* (*gattus*) (Ladan 2006: 403). Latinski oblik *cattus*, prema grč. *kattos*, *gattos*, ubrzo prodira u sve romanske i germanske jezike. U nubijskom se jeziku mačka naziva *kadis* što bi moglo značiti da je naziv afričkog podrijetla posredstvom Kelta ušao u germanske, romanske i slavenske jezike.

Mačka je prvotno bila udomaćena u Egiptu te se kao žrtvena životinja koristila u obredima u čast božice Bast/Bastet, božanstva ljubavi i plodnosti s mačjom glavom, u trećem tisućljeću pr. Kr. Mačku su kao svetu životinju štovali, osim Egipćana, i Kelti, nordijski narodi, Perzijanci, ali su je se u isto vrijeme i bojali. Na iberskom poluotoku su zbog praznovjerja ritualno vješali mačke o drveće. U helenskoj i rimskoj kulturi koncept pitome mačke u potpunosti je nepoznat. Mačka kao lovac poznata je u starogrčkoj kulturi od 4. st. pr. Kr., a u starom Rimu od 1. st. Stari Germani su divlju mačku smatrali životinjom posvećenom božici Freyi te joj pridavali proricateljske sposobnosti. Iz ovih je podataka vidljivo da su pripitomljavanje mačaka preuzeli Etrušćani i Rimljani od Egipćana. U europskom srednjem vijeku mačke se smatralo demonskim životinjama te su bile na popisu inkvizicije. Ubijali su ih i palili na lomačama te se u kršćanstvu i danas crna mačka smatra nepovoljnim znakom (ako crna mačka prijeđe nekome preko puta, čeka ga velika nesreća). No, u 18. stoljeću zbog najezda miševa mačka ponovno postaje domaća životinja. U Egiptu je mačka bila simbol Sunca i plodnosti, u Rimu simbol slobode, a u srednjovjekovnoj Europi simbol vještičarenja i čarobnjaštva. U religijama kao što su kabala i budizam⁸ mačka je zloslutna životinja, povezuje

⁸ U budizmu mačka ima dvojak karakter, kao i u današnjoj kulturi. Poštovala se u ranom budizmu zbog svoje mudrosti i usredotočenosti važnih za meditaciju, dok se kasnije poistovjećivala sa zmijom jer su to bile jedine dvije životinje koje nije ganula Budina smrt.

se sa zmijom i simbol je grijeha, dok je u islamu svaka mačka, osim crne, dobrohotna. Poznato je da se povezuje i sa dugovječnošću te se govori da mačka ima sedam života. Simbolika mačke je više negativna nego pozitivna, osobito kada se radi o crnoj mački koja u mnogim predajama simbolizira mrak i smrt te se smatra slugom samoga Sotone.

Zanimljivo je spomenuti kako se u staroj Kini bijela, a ne crna, mačka smatrala simbolom nesreće, i to zbog toga što su se bijele mačke navodno noću pretvarale u zle duhove i krale mjesečevo svjetlo. U Velikoj Britaniji se crna mačka smatra sretnim znakom, osobito ako nam prijeđe preko puta. Mačka je povezana sa ženskim počelom te je kao takva simbol ženstvenosti i plodnosti, a često i simbol ženske prevrtljivosti i upitnog moralnog ponašanja. U heraldici se mačka smatra simbolom nezavisnosti. Zvukovi koje mačke proizvode te njezine geste i položaj raznih dijelova tijela kao što su uši i rep, također se često tumače, npr. podignute uši označavaju znatiželju, a kada mačka prede, to označava zadovoljstvo. U folkloru nekih naroda mačka se poistovjećuje s jakom kišom te se koristi za njezino prizivanje, u ruskom se folkloru često povezuje sa snom. Simbolika mačka povezuje se uz muško počelo, uz nezavisnost i seksualnu aktivnost (osobito u proljeće), uz brigu za vlastiti izgled i samouvjerenost. Mače je simbol zaigranosti i nestašnosti, nediscipline.

„Uzeto općenito (...) mačke su spretne, snažne i lijepe životinje (...), sve su mačke vrhunski umjetnici u izvedbi izvanredno laganog i bešumnog hoda i skoka (...). Mačkama su najbolje razvijena osjetila sluh i vid (...). Po svojoj naravi mačka je složeno biće. Njezino ponašanje je svojevrsna mješavina *staložene promišljenosti, uporne lukavštine uz drskost i krvožednost*.“ (Ladan 2006: 396). Mačka je kućni ljubimac privržen čovjeku, dok joj čovjek pruža sve što joj treba, ona je oportunist. Ladan nabraja i osobine kao što su nezavisnost i tvrdoglavost, nepriznavanje autoriteta te poslovičnu netrpeljivost prema psima. Sve su ove mačje osobine navedene kako bismo bolje razjasnili na temelju kojih je uvriježenih mišljenja i koncepata neki frazem nastao te što se krije u njegovu semantičkom talogu.

U trima kulturama, hrvatskoj i ruskoj, koje pripadaju slavenskim kulturama, te portugalskoj koja je romanska, simbol mačke uglavnom se jednako tumači te joj se pridaju iste ili slične karakteristike što je i logično pošto su sve kulture izrasle na prostoru Europe i na helenskoj i rimskoj tradiciji koje pak baštine kulturno-društvene koncepte starijih naroda kao što su Egipćani.

3.2.2. Leksička značenja zoonima mačka, mačak; кошка, кот; gata, gato

U hrvatskom jeziku zoonim *măčka* ima, prema *Velikom rječniku hrvatskog jezika* Vladimira Anića, sedam značenja. Prvo se odnosi na domaću životinju (*Felis catus*), sisavca s pandžama koji lovi miševe te je oličenje spretnosti, umiljatosti i dvoličnosti. Drugo je značenje također zoološko – to je porodica grabežljivih sisavaca iz reda zvijeri te rod morskih hrskavičnih riba. *Mačka* je također naziv za željezni klin ispod stražnjeg dijela kola koji služi kao kočnica, još se naziva i *mačak*. Četvrto je značenje iz žargona i odnosi se na naziv za zgodnu djevojku, dok je peto naziv za grudastu nakupinu prašine ili dlaka, gvalju. Šesto je značenje iz razgovornog jezika i odnosi se na dlake pod pazuhom. *Mačka* je sinonim za riječ prijeklad – željezna prečka na nogarima na koju se na ognjištu postavljaju duži komadi drveta.

Zoonim *mačak*, prema Anićevu rječniku, označava u prvom redu mužjaka mačke, zatim pomagalo s kukama na konopu koje služi za dohvatanje nečega što je palo u bunar, dok se preneseno značenje zoonima odnosi na lukavu, iskusnu i prepredenu mušku osobu, a, osim toga, prema Sabljakovu rječniku (*Rječnik hrvatskoga žargona*, 2001), u žargonu često označava i feminiziranog ljepotana.

U ruskom jeziku, u rječniku S. I. Ožegova i N. J. Švedove (*Толковый словарь русского языка*, 2005) navodi se šest značenja leksema *кошка*. Prvo se odnosi na značenje divlje životinje, sisavca iz porodice mačaka. Drugo se značenje odnosi na domaću životinju i naziv za njezino krzno. Treće se odnosi na ženku mačka. Četvrto značenje leksema odnosi se na vrstu željeznih zakovica ili čavlića koji se stavljaju na obuću prilikom penjanja na drvene stupove (npr. s električnim vodovima) ili na slična mjesta. Peto je značenje 'maleno sidro', a šesto, kada se *кошка* koristi isključivo u množini (*кошки*), označavalo je bič s kožnatim remenom s nekoliko metalnih završetaka. U rječniku u redakciji S. A. Kuznecova (*Большой толковый словарь русского языка*, 2000) pronalazimo homonim *кошка* iz razgovornog jezika u značenju 'pješčana ili šljunčana obala'. U žargonu, prema rječniku V. M. Mokienka i T. G. Nikitine (*Большой словарь русского жаргона*, 2001), *кошка* označava ljubavnicu ili prostitutku.

U rječniku se Ožegova i Švedove navodi i značenje leksema *mačak* – *кот*, kao mužjaka mačke, dok je drugo značenje preneseno i odnosi se na pohotnog muškarca, ženskara, a prema rječniku u redakciji Kuznecova leksom *кот* u žargonu označava i svodnika.

U rječniku Porto Editore (Dicionário da língua portuguesa, 2010) ima šest značenja leksema *gata*. Kao prvo se značenje leksema navodi 'ženka máčka', drugo se značenje odnosi na vrstu ribe (kao i termin *gata-preta*), treće je značenje iz nautike i odnosi se na vrstu sidra. *Gata* ima i značenje nepoloženog ispita, dok u žargonu i u razgovornom jeziku ima značenje 'privlačna djevojka'. U razgovornom se jeziku koristi i kao sinonim riječi pijanstvo. U Akademijinu se rječniku (Dicionário da língua portuguesa contemporânea, 2001) dodaje još nekoliko značenja: značenje iz nautike - 'tip jedra', značenje iz vojne terminologije – 'vrsta katapulta', regionalno obilježeno značenje – 'zaštita od vjetra na zidu golubinjaka'.

Zoonim *mačak* – *gato* ima osam značenja, prvo je značenje 'sisavac mesojed iz porodice Felidae, gdje postoje brojne udomaćene i divlje vrste', a drugo se odnosi na vrstu ribe (*bruxa*). Treće značenje zoonima je 'pogreška u pisanju ili računanju', a četvrto se odnosi na spajalicu. *Gato* ima i značenje komada metala koji se koristi u izgradnji. Kada se koristi u množini – *gatos*, u razgovornom jeziku ima i značenje zvuka sličnog hripanju. U Brazilu se u razgovornom jeziku *gato* koristi da bi se označio privlačan muškarac. Ima i značenje metalnog dijela iz kojeg se podiže i spušta zapor. U Akademijinu se rječniku dodaje još nekoliko značenja: 'iskusna osoba', 'alat kojim se koristi bačvar', 'željezna kuka za privezivanje broda za obalu', reg. 'željezna konstrukcija na koju se stavljaju lonci na vatru', reg. 'višak platna koji krojači sačuvaju za sebe nakon isporuke narudžbe', termin iz veterine – 'upala na vratu konja' ili 'bolest s tom posljedicom', reg. 'četiri trefa u kartaškoj igri', reg. 'kožna vreća za vino', reg. 'laž'.

Zajednička leksička značenja u trima jezicima odnose se na vrstu sisavca iz porodice Felidae što je prvo značenje zoonima *mačka* i *mačak* u svim jezicima. Osim tog značenja, u hrvatskom, ruskom i portugalskom jeziku poklapa se i značenje zoonima koje se odnosi na vrstu ribe. U žargonu i u razgovornom hrvatskom i portugalskom jeziku zoonim *mačka* označava privlačnu djevojku, dok je donekle blisko značenje u ruskom jeziku - 'ljubavnica'. U ruskom i portugalskom jeziku poklapaju se i značenja koja se odnose na vrstu sidra. U hrvatskom i ruskom jeziku slično je preneseno značenje zoonima *mačak* – 'iskusan, prepređen muškarac, često ženskar', a u portugalskom Akademijinu rječniku navodi se blisko značenje – 'iskusna osoba'.

3.2.3. Analiza

Semantičkim slabljenjem komponenata frazema ili desemantizacijom, kao i ustaljenom upotrebom u prenesenom značenju frazem dobiva svoje frazeološko značenje. Ono je temeljeno na različitim oblicima metafora, u pozadini značenja većine frazema leži slika, semantički talog. Naša je zadaća semantičkom analizom prikazati koja slika motivira frazeološko značenje te koliko je ono povezano s leksičkim značenjem zoonimskih sastavnica *маса, маћак, маће, маџи, мачка; кот, котёнок, котята, кошачий, кошечка, кошка, кошки-мышки; gata, gato, gatuno*. Zato ćemo se prikloniti konceptualnoj analizi koja se temelji na pojmu koncepta, značenjskih grupa. „Pod konceptom se razumijeva nadređeni pojam koji uokviruje značenja frazema bez obzira na kategorijalno značenje i prema tom su kriteriju frazemi razvrstani u određenu skupinu. Stoga frazemi obuhvaćeni jednim konceptom međusobno nisu ekvivalenti (...) niti imaju istu strukturu.“ (Vidović Bolt 2004: 124)

Frazeme iz korpusa triju jezika najprije ćemo grupirati u dvije velike skupine, one koje se odnose na čovjeka i one koje se odnose na nešto neživo, dok ćemo frazeme koji se odnose na oba pojma spomenuti u obje skupine. Unutar skupina frazeme ćemo grupirati prema značenjskim podskupinama, konceptima te za dio frazema dati ekvivalent u hrvatskom jeziku, objasniti semantički talog te dati primjer upotrebe iz literature za neke frazeme unutar jedne podgrupe. Unutar jedne značenjske podskupine naći će se frazemske jedinice iz hrvatskog, ruskog i portugalskog jezika, objedinjene prema određenom semantičkom kriteriju. Semantički smo bliske podskupine ponegdje spojili kako ne bismo ponavljali slična objašnjenja i opterećivali tekst nepotrebnim podacima. Ako pak za određenu značenjsku podskupinu imamo samo jedan primjer frazema iz svih jezika, tu ćemo skupinu izostaviti. Iznimka je ako određeni frazem ima više značenja, tada postoji mogućnost da je u jednoj od značenjskih podgrupa kojima pripada on jedini primjer. Posebna je iznimka ruski frazem <как> *кот наплакал* koji je jedini primjer sa značenjem 'mala količina *koga, čega*', no navest ćemo ga u analizi jer se odnosi i na predmet i na čovjeka. Ako neki frazemi imaju više značenja, bit će nabrojani u svakoj od značenjskih grupa kojima pripadaju, a komentar ćemo dati samo kod prvog pojavljivanja frazema, dok ćemo kod njegovog drugog ili, eventualno, trećeg pojavljivanja, koristiti uputnicu (v.).

Pokraj određenog frazema donosimo i njegov semantički ekvivalent s istim zoonimom u hrvatskom jeziku ako smo ga pronašli. Ako smo pak pronašli ekvivalent s drugim zoonimom ili sa sastavnicom koja nije zoonim, njega donosimo u komentaru ispod frazema.

Neki frazemi neće imati svoje ekvivalente, no to ne znači da oni ne postoje, već da nam u danom trenutku nisu bili dostupni zbog obima frazeološke građe. Mnogi frazemi i njihovi ekvivalenti već se nalaze unutar obrađenog korpusa te ćemo ih navesti i komentirati.

Neki od primjera upotrebe bit će navedeni iz nacionalnih korpusa svakoga od jezika, u ruskom jeziku je to *Национальный корпус русского языка*, u hrvatskom *Hrvatski jezični korpus IHJJ*, a u portugalskom *O corpus do português* i *Corpus de Referência do Português Contemporâneo*. Ako primjeri upotrebe određenih frazema nisu pronađeni u korpusima, bit će navedeni primjeri nađeni na pretraživaču, uglavnom iz online novina ili online izdanja knjiga. U slučajevima kada u određenoj značenjskoj podgrupi imamo dva frazema koje se razlikuju samo po rodnoj oznaci, navest ćemo samo jedan primjer iz literature te uglavnom nećemo navoditi primjere za sve frazeme u podgrupi kako ne bismo opterećivali tekst.

3.2.3.1. Frazemi koji se odnose na čovjeka

3.2.3.1.1. Čovjekova vanjština

3.2.3.1.1.1. Loš izgled

Svi se nabrojeni poredbeni frazemi odnose na loš čovjekov izgled te smo ih podijelili u više značenjskih podskupina pošto svaki od njih ima dodatno značenje.

3.2.3.1.1.1.1. Izgled čovjeka iscrpljena radom

izgledati kao prebijena mačka

Frazem se odnosi na loš izgled čovjeka iscrpljena radom.

Samo se nadam da neće biti nesreća kao proteklih godina na izgradnji autoceste i da će se njihovi šefovi za njih malo bolje brinuti, a ne da izgledaju kao prebijene mačke kad predvečer prolaze Vrgorcem u autobusu starom pedeset godina, dok njihovi poslodavci zgrću milijune! [<http://www.skyscrapercity.com/>]

3.2.3.1.1.1.2. Ružna odjeća

как паршивый кот

как паршивая (шелудивая) кошка

Oba frazema naglašavaju jednu odjeću na muškarcu (prvi frazem) i na ženi (drugi frazem).

*Кто это болтается до полтретьего ночи и приходит домой ободранный, **как паршивый кот**?* [<https://ru.glosbe.com>]

3.2.3.1.1.1.3. Pretjerana mršavost

как дохлая кошка

как котёнок

худая (тощая, ободранная) как драная (облезлая, ободранная) кошка

худой (тощий, щуплый) как котёнок

худой (тощий, ободранный) как облезлый (дранный, ободранный) кот

Prvi frazem uz loš izgled potencira i mršavost žene. Drugi i četvrti frazem prvenstveno se odnose na vanjski izgled djeteta ili odraslog čovjeka. Prvi frazem ima pozitivnu konotaciju kada se odnosi na dijete. Označava maleno, nježno i umiljato dijete te će biti naveden i u sljedećoj podgrupi. Kada se pak odnose na odraslog čovjeka, i jedan i drugi frazem označavaju malenog, slabog, beznačajnog i беспомо́чного čovjeka zbog čega će biti navedeni i u značenjskoj grupi koja se odnosi na čovjekova stanja. U semantičkom je talogu slika malenog, беспомо́чного mačeta. Treći i posljednji frazem naglašavaju pretjeranu mršavost muškaraca ili žena te njihov loš izgled.

*А за эти шесть дней сбросила еще семь килограммов — весит **как котенок***. [В. Гладунец. Будь здоров, анималь // «Вокруг света» (1990)] – NKRJ

*Мадам Трома! **Тощая, как кошка**. За день скуривает три пачки папирос «Ира*». [К. Г. Паустовский. Повесть о жизни. Беспокойная юность (1954)] – NKRJ⁹

⁹ Primjeri upotrebe frazema u ruskom jeziku preuzeti su iz *Nacionalnog korpusa ruskog jezika* (Национальный корпус русского языка) što ćemo označavati abrevijaturom NKRJ

*Потом снял пиджак и положил поверх газеты. Под пиджаком одна майка с растянутыми проймами, худой, как **дранный кот**. Толкнул Тоню, она послушно села на подстилку.* [Алла Боссарт. Рассказы: Подзаборница (2007)]

3.2.3.1.1.1.4. Loš izgled zbog životne situacije

вести себя как наблудивший кот

вести себя как нашкодивший кот

как старый кот

Prva se dva frazema primarno odnose na stanje čovjeka koji osjeća krivicu i ponaša se pretjerano oprezno zbog čega će biti navedeni i u značenjskoj skupini koja se odnosi na čovjekova stanja. Ovdje ih navodimo jer se jedno od značenja frazema odnosi i na bijedan vanjski izgled čovjeka. Osim toga, važno je spomenuti da se drugo značenje frazema *вести себя как наблудивший кот* odnosi na čovjeka izmorenog i istrošenog od razvratnog života zbog čega osjeća krivicu. Posljednji se pak frazem odnosi na muškarca jadnog izgleda, naglo ostarjelog i nemoćnog.

Саватеев, как нашкодивший кот, придерживая ушибленную руку здоровой рукой, побежал по коридору. [Татьяна Моспан. Подиум (2000)] – NKRJ

3.2.3.1.1.2. Oči

глаза у кого как у кота

глаза у кого <светятся> как у кошки

как у кошки (кота) [блестеть, сверкать, светиться, гореть]

Ova se značenjska grupa poredbenih ruskih frazema odnosi na izgled čovjekovih očiju. Prvi frazem ima značenje 'okrugle živahne oči', ali i 'pohotne, gladne oči' te u svom semantičkog talogu ima sliku pohotnog mačka. Druga dva frazema povezana su s izgledom mačjih očiju u tami koje svijetle kad ih netko zabljesne svjetlom (npr. farovi automobila), te imaju dodatna značenja živčane rastrojenosti u trećem frazemu, te sjaja zbog ugone u drugom frazemu.

U hrvatskoj frazeologiji možemo navesti termin iz prometa - *mačje oči*, koji je motiviran izgledom očiju mačke u mraku koje sjaje kada na njih padne svjetlo. On je dio šire frazeologije i odnosi se na fluorescentne pločice na vozilima i slično koje sjaje kad ih se osvijetli.

Так и сказал парень, ноздри у парня кверху, и глаза, как у кота, Вася это хорошо запомнил. [В. Я. Шишков. Ватага (1923)] – NKRJ

Дед - пергаментно-коричневый, глаза светятся, как у кошки, опирается на ручной пулемет неизвестной мне системы: откопал, наверное, на своих полях. [Андрей Лазарчук. Все, способные держать оружие... (1995)] - NKRJ

...лицемерно затянул Фома, но глаза его горели, как у кошки перед птичьей клеткой. [Сергей Осипов. Страсти по Фоме. Книга вторая. Примус интер парэс (1998)] – NKRJ

3.2.3.1.1.3. Maleno, nježno dijete

как котёнок

v. 3.2.3.1.1.1.3.

Он был мал, как котенок, и фамилию ему дал господь бог самую подходящую — «Сюсюткин». [А.И. Эртель. Записки Степняка (1883)] – NKRJ

3.2.3.1.2. Čovjekove osobine

Često je preklapanje značenjskih skupina te mnogi frazemi koje smo naveli u ovoj značenjskoj skupini vezanoj za osobine, također pripadaju skupini vezanoj uz način ponašanja pošto se osobine realiziraju, prije svega, upravo u načinu ponašanja.

3.2.3.1.2.1. Neodlučnost

motati se (obilaziti) kao mačak (mačka) oko slanine

motati se (obilaziti i sl.) kao mačak (mačka) oko vruće (vrole) kaše

ходить <вокруг да около> как кот вокруг горячей каши

U semantičkom talogu tri semantički ekvivalentna frazema leži slika mačke koja hoda ukруг oko slanine ili kaše. Naglašena je želja da se nešto uzme, da se do čega dođe i nemogućnost realiziranja te želje. Mačja su obilježja iskorištena kako bi se opisao čovjek koji oprezno pristupa određenom poslu, predmetu ili osobi i koji je neodlučan u pristupanju kakvoj stvari ili osobi.

Zamjenica zagrebačkog gradonačelnika Sandra Švaljek postala je preko noći važan i jak politički igrač. SDP, Reformisti, HDZ, Darinko Kosor, lijevi i desni, zeleni i nezavisni, svi se oni trenutno vrte oko nje kao mačak oko slanine. [24sata.hr, 4.01.2015]

Короче, команде Е. Шевчука надоело, что депутаты вот уже год ходят, как кот вокруг горячей каши, вокруг предписанного им узаконения намордника на СМИ. [<http://pmrf2.ru/>, 21.05.2014]

3.2.3.1.2.2. Beznačajnost

mačji kašalj

gato pingado

Prvi se frazem odnosi i na čovjeka i na predmet, značenje mu je 'nešto zanemarivo, sitnica' kada se odnosi na predmet, dok mu je drugo značenje 'beznačajan čovjek'. Zanimljiv je drugi, portugalski frazem, koji je istovremeno termin i pripada široj frazeologiji, dok prema svom drugom značenju – 'beznačajan čovjek', pripada užoj frazeologiji. *Gato pingado* ima i značenje male količine te će biti spomenut i u značenjskoj podgrupi koja se odnosi na količinu. U pozadinskoj je slici prvog frazema mačka koja kašlje na što se nitko ne obazire jer nije važno. Semantika drugog frazema proizlazi iz načina mučenja u Japanu kada se na životinje i kriminalce, da bi ih se kaznilo, mučilo ili im se rugalo, kapalo vruće ulje.¹⁰ Postoje mnoge narodne pripovijetke u kojima se ljudi pojavljuju s nogama uronjenim u posudu s vrućim uljem.

¹⁰ <http://noticias.terra.com.br/educacao/voce-sabia/>

*...iz torbaka, torbaka koji je izglancanim kajiševima pričvršćen i koji služi za podizanje cijene-vrijednosti gostu. Kapu — oficirsku šajkaču obrubljenu zlatnim koncem, valjda da posvjedoči da nije došao tko bilo i da kurir i bez epoleta da do znanja da »nije **mačji kašalj** u pokretu nacije«. [Vojin Jelić. Anđeli lijepo pjevaju (1953)]– HJK IHJJ¹¹*

3.2.3.1.2.3. Izdržljivost

ter fôlego de gato

ter sete fôlegos <como o gato>

ter sete vidas <como um gato>

Tri se portugalska frazema odnose na čovjekovu izdržljivost i otpornost prema raznim nedaćama. Narodno je vjerovanje da mačke imaju sedam ili devet života nastalo promatranjem njihovih osobina, njihove izdržljivosti i sposobnosti prilagodbe najrazličitijim uvjetima te se često za čovjeka kaže da ima devet života poput mačke. Te se mačje osobine nalaze u pozadinskoj slici frazema.

*Os galos já começam a cantar, não demora o dia despontar e Júnior continua chorando, **fôlego de gato!** Não consegui pregar olho a noite toda, o que me vale é ter em quem pensar. - CDP¹²*

*Monteiro, Manuel - É um político com **sete vidas, como os gatos**. Mas agora está numa encruzilhada difícil da sua carreira - e o melhor que tem a fazer será afastar-se por algum tempo. - CRPC¹³*

3.2.3.1.2.4. Pohotnost

lud kao februarski mačak

блудливая как кошка

¹¹ Podaci su iz Hrvatskog jezičnog korpusa. Dalje ćemo koristiti abrevijaturu HJK IHJJ

¹² Primjer upotrebe je iz Korpusa portugalskog jezika (Davies, Mark and Michael Ferreira. (2006) *Corpus do Português: 45 million words, 1300s-1900s*. Available online at <http://www.corpusdoportugues.org>. Dalje ćemo koristiti abrevijaturu CDP.

¹³ Podaci iz: Corpus de Referência do Português Contemporâneo (CRPC) do Centro de Linguística da Universidade de Lisboa – CLUL (versão 2.0 2010, através da plataforma CQPWeb no período [2/2015]) što ćemo označavati abrevijaturom CRPC.

дрычиться как кошка

как блудливая кошка

как блудливый кот

как мартовский кот

похотлив (блудлив) как кот

Frazemi se odnose na pohotno, bludno ponašanje muškarca ili žene, a kad se odnose na muškarca, označavaju i ženskara. Svi se frazemi odnose, dakle, na seksualno ponašanje te u svom semantičkom talogu imaju sliku mačke i mačka čija je osobina izražena seksualnost, osobito u veljači i ožujku (zbog klimatskih uvjeta u Rusiji proljeće nastupa kasnije te se i mačja osobina pojačane želje za parenjem javlja kasnije), na što upućuje i pretposljednji frazem koji, osim jače nego u prethodnim frazemima naglašene pohotnosti i mahnitosti u tim mjesecima, ima i dodatno značenje neugodnih zvukova koje mačke proizvode dok traže partnera. Zbog te će dodatne karakteristike frazem biti naveden i u skupini koja se odnosi na ponašanje čovjeka, konkretnije na njegov glas. Hrvatski ekvivalent tog frazema koji je naveden na početku ove podgrupe je zastarjelica. Treći frazem označava promiskuitetno ponašanje te smo ga uvrstili u ovu grupu jer je u pozadini ista semantička slika.

...Ну, это — другое дело.—Пристала к нему, как блудливая кошка. — А он? [Вадим Кожевников. Щит и меч. Книга вторая (1968)] – NKRJ

...шептал ошалевший старик, царапаясь в окно невесткиной вдовьей спальни, как блудливый кот в закрытую скриницу. [Н. С. Лесков. Котин доилец и Платонида (1880-1890)] – NKRJ

Что правда, он был влюбчив, как мартовский кот, да и ещё — о ужас! [Татьяна Соломатина. Девять месяцев, или «Комедия женских положений» (2010)] – NKRJ

3.2.3.1.2.5. Pakost, zloća, svadljivost

баба что кошка: глаза выцарапает

пакостлив как кот

Pakost je također jedna od osobina koja se ponekad pripisuje mački. Naime, smatra se da je mačka po svojoj prirodi zla i pakosna što, najvjerojatnije, vuče korijene iz narodnih

praznovjerja i srednjovjekovnih vjerovanja da je mačka demonska životinja, da se u mačku preobražavaju vještice i zli duhovi te da je đavolja ljubimica. U prvom se frazemu mačka uspoređuje sa svadljivom i agresivnom ženom, u frazemu imamo sliku mačke koja kopa oči svojim kandžama što je za nju karakterističan postupak kada je u opasnosti. Mogući hrvatski ekvivalenti drugog frazema su *zao kao vrag* i *zločest ko pas*.

Женица как кошка - потрется, потрется, а потом **глаза выцарапает**.
[<http://www.anekdot.ru/>]

3.2.3.1.2.6. Zaigranost

играть (резвиться) как котёнок (котят)

игривый как котёнок

как кошечка

Ovi se frazemi odnose na zaigranog čovjeka, najčešće dijete. U trećem frazemu imamo dodatno značenje lijepe djevojčice ili djevojke koja je djetinje zaigrana. U sva tri frazema pozadinska je slika iz životinjskog svijeta: zaigrano maće ili mačkica.

Ниночка слабо в ответ рассмеялась и завозилаь, как кошечка. [И. А. Новиков. Жертва (1921)] - NKRJ

3.2.3.1.2.7. Mirnoća, umiljatost

как котёнок

спокойный (мирный) как котёнок

Mirnoća, nježnost i umiljatost su osobine mačića koje su u ovim frazemima preslikane na čovjeka. Drugo značenje prvog frazema je i bespomoćnost, jad čovjeka zbog čega će frazem biti naveden i u značenjskoj skupini koja se odnosi na čovjekova stanja. Mogući hrvatski ekvivalent je *krotak kao janje*.

Он, как котенок, лежит на постели-то, дожидается. [А. С. Серафимович. Мышиное царство (1913)] – NKRJ

„Она зажмурилась, **как котенок**, прижалась щекой к его ладони.“ [Анна Берсенева. Возраст третьей любви (2005)] – NKRJ

3.2.3.1.2.8. Izbirljivost, gadljivost

брезглив как кошка

прихотлив как кошка (кот)

Dva se frazema odnose na izbirljivost i gadljivost čovjeka na kojeg je preslikana ista osobina mačke koje je iznimno izbirljiva kad je riječ o hrani. Drugi se frazem odnosi i na afektirano, usiljeno ponašanje te će biti naveden i u toj podgrupi.

*Я никогда не покупала ему рубашек. Потому что помимо стирки (а в стирку летит каждый день всё, кроме плотных штанов: я **брезглива, как кошка**) они требуют глажки, а я себе не враг: и без того малое нерабочее время тратить не на того же ребёнка, а на выкрутасы с утюгом.* [zadolba.li/story/15136, 26.08.2014]

3.2.3.1.2.9. Snalažljivost

žustar (vješt, snalažljiv) kao mačka

гибкая как кошка

как кошка: всегда (все) на ноги падать

ловкий (проворный, гибкий, изворотливый) как кошка

Svi nabrojeni frazemi odnose se na gipkog, okretnog i snalažljivog čovjeka. Treći frazem ima dodatno značenje koje se odnosi na čovjeka koji se brzo oporavlja od različitih nedaća te izlazi iz nevolja bez posljedica. Prvi frazem, koji je djelomični semantički ekvivalent navedenih ruskih frazema, odnosi se i na čovjekovo kretanje te će biti naveden i u toj značenjskoj grupi, kao i drugi. U svim frazemima pozadinska je slika mačke kao vrlo gipke i okretne životinje, životinje za koju se vjeruje da se pri padu uvijek dočeka na noge. Mogući hrvatski ekvivalenti trećeg frazema su: *dočekati se na sve četiri, dočekati se na noge kao mačka*.

*Tko su mudraci ovoga svijeta? Toliko puta roditelji upućuju svoju djecu, upirući prstom u nekoga tko je, kako se kaže, puno postigao u životu: Taj ti je mudar. **Snalažljiv, kao mačka: kako ga god baciš, on padne na noge.*** [www.hktv.com.hr]

*Она не кричала, не звала на помоћ и борила се молча, **ловкая, гибкая, как кошка.*** [Д. С. Мережковский. Петр и Алексей (1905)] – NKRJ

*...полагал Бигель, не все формальности соблюдены, а уж выиграй он, сразу на ноги встанет, так как выговорил себе крупный гонорар. Поланецкого очень заинтересовало это известие. **Машко, точно кошка, всегда на ноги падает,** - заметил он.* [Генрик Сенкевич. Без догмата (2012)] - NKRJ

3.2.3.1.2.10. Pohlepa, proždrljivost

**i mačku bi pomuzao tko
atirar-se como gato a bofe**

Dva se frazema odnose na pohlepnog čovjeka koji bi učinio sve da dobije ono što je naumio, pa čak i pomuzao mačku, što je apsurdna slika koje pokazuje koliko je čovjek daleko spreman ići kako bi postigao što želi. U pozadinskoj slici portugalskog frazema je mačka koja se pohlepno i proždrljivo baca na hranu.

*Ponudi ti njemu taj posao, dobro znaš da **bi** za pare **i mačku pomuzao.*** [Josip Matešić. Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika (1982)]

*Os socialistas atiram-se ao presidente, os bloquistas atiram-se ao presidente, até os comunistas – que são em geral institucionalistas e nunca tinham atacado directamente um presidente da república – começaram a **atirar-se a cavaco como gato a bofe.*** [Sol. 01/07/2013]

3.2.3.1.2.11. Vid i glas

3.2.3.1.2.11.1. Dobar vid

видеть в темноте (ночью) как кошка

глаза (зрение) у кого как у кошки

Ovi se poredbeni frazemi odnose na čovjeka koji dobro vidi u tami. Ta je osobina inače karakteristična za mačku pošto je ona prvenstveno lovac i vid joj je prilagođen mraku.

*Глядя на них, приходило в голову, что он, пожалуй, может **видеть в темноте, как кошка**.* [С. М. Степняк-Кравчинский. Андрей Кожухов (1898)] – NKRJ

*Наш друг кошка, скрипуче произнес Электроник, стуча мелом по доске, и пояснил: -В темноте у Рэсси стопроцентное **зрение, как у кошки**.* [Евгений Велтистов. Рэсси – неуловимый друг (1971)] – NKRJ

3.2.3.1.2.11.2. Loše pjevanje, neugodan glas

маčја дерача (dernjava)

маčја музика

будто кошке на хвост наступили

как мартовский кот

v. 3.2.3.1.2.4.

кошачий концерт

<музыка> будто (словно, точно) кота за хвост тянуть

U ovoj su značenjskoj podgrupi objedinjeni frazemi koji se odnose na čovjekov glas, prije svega na pjevanje, osim trećeg i četvrtog frazema, koji se odnose na neugodnu boju i ton čovjekova glasa. U semantičkom talogu je slika neugodnih zvukova koje proizvode маčја i маčја за vrijeme parenja kada dozivaju partnera. Ista je slika motivirala značenje svih nabrojanih frazema, ali ostali frazemi, osim trećeg i četvrtog, odnose se, prije svega, na neskladno i loše pjevanje ili sviranje.

*“U Račišću priređene su s jedne strane manifestacije na raznim točkama mahanjem zastava plemenskih, klicanjem, pucnjavom, a s druge vrlo jaka **маčја дерача**, trubljenjem u rogove, udaranjem u lame, баčве, žvižданjem коли s kopna толи из трију лада, при чему ни најнижа форма није изостала (kazivanje golih spolnih uda i svakoјаким изразима. [Iz izvještaja korčulanskog poglavara Ante Dabčevića o dolasku Stjepana Radića u Račišće 29. lipnja 1926.]*

Эта в первую же вместе проведенную ночь устроила такой кошачий концерт, что соседи наутро спрашивали его: «Че это было, а, Славк?» [Алексей Грачев. Ярый-3. Ордер на смерть (2000)] – NKRJ

3.2.3.1.2.12. Umiljatost

ласковая как кошечка

льстивый как кошка

Osobina mačke koja je umiljata i često se mazi i hoda oko nogu svojeg gospodara kako bi od njega dobila što želi (najčešće hranu), iskorištena je u ova dva frazema kako bi se opisala licemjerna ženska osoba koja pretjeranom umiljatošću i ulizivanjem želi postići svoj cilj.

Ласковая, как кошечка, она была умна и способна.“ [Н.М. Гершензон-Чегодаева. Воспоминания дочери (1952-1971)] – NKRJ

3.2.3.1.3. Čovjekova stanja

3.2.3.1.3.1. Zaljubljenost

zaljubiti se kao mačak

zaljubljen kao mačak

влюбиться / влюбляться как кошка

влюблѐн в кого как кошка

влюблѐна в кого как кошка

влюбчива (любвеобильна) как кошка

Svi se iznad nabrojeni poredbeni frazemi odnose na zaljubljenog muškarca ili ženu. Treći, četvrti i peti frazem imaju dodatno značenje koje se odnosi na stanje lude zaljubljenosti zbog koje se ljudi ponašaju glupo i nerazumno, dok se šesti odnosi na zaljubljivu ženu. U pozadini je slika mačkova ponašanja u vrijeme parenja. U hrvatskom se jeziku koriste i frazemi: *zaljubljen kao konj, zaljubljen kao pas (pseto)*.

К одному только Липутину я не успел зайти и всё откладывал, - а вернее.... Проиграете! - захохотал Липутин, влюблен, влюблен как кошка, а знаете ли, что началось ведь с ненависти. [Ф. М. Достоевский. Бесы (1871-1872)] – NKRJ

3.2.3.1.3.2. Usamljenost

biti bez kućeta i maćeta

nemati ni kućeta ni maćeta

não haver cão nem gato

Kako su mačka (maće) i pas (kuće) najčešći čovjekovi ljubimci te žive s njim u njegovu domu, ovim se frazemima želi naglasiti usamljenost osobe koja nema obitelji ni nikoga svoga pa čak ni kućnog ljubimca.

Čime bi se ja onda bavio? — pitao je zabrinuto i začuđeno, kad bi kakav mamlaz ili bezbradi fićfirić, vjerojatno iz zlobe ili gluposti, predlagao, da je gilotinira kao staromodnu nakaradu. - Nemam nikakvih strasti, to zna cio svijet, ni žene, ni djece, ni kućeta, ni maćeta. [Jakša Kušan. U procijepu (1954)] – HJK IHJJ

3.2.3.1.3.3. Tjeskoba, nemir

бежать (нестись, лететь, мчаться) как угорелая кошка (кот)

как угорелый кот

кошки скребут на душе (сердце) у кого

Prvi i drugi frazem odnose se prvenstveno na način kretanja te će biti navedeni i u toj značenjskoj grupi, ali također označavaju stanje nemira. Treći je frazem je povezan s praznovjerjem o mački kao zloj životinji u koju se najčešće preobražavaju vještice i zli duhovi. Iz tog je razloga u frazemu slika mačjeg grebanja kandžama po duši ili srcu čime se kod čovjeka opisuje osjećaj nemira, zabrinutosti, tjeskobe. Hrvatski semantički ekvivalent trećem frazemu je *duša boli* koga.

*Он видел, что у Пантелеича **кошки скребут на душе**, и со своей стороны пытался отвлечь его от гнетущих раздумий.* [Сергей Романов. Парламент (2000)] – NKRJ

3.2.3.1.3.4. Umor, iscrpljenost

osjećati se kao prebijena mačka

vući se kao prebijena (krepana) mačka

andar de gatas (gatinhas)

chegar à gata

de gatas

não poder com uma gata (um gato) pelo rabo

Svi se frazemi odnose na veliki umor i iscrpljenost čovjeka. Treći i peti odnose se i na kretanje četveronoške te će biti spomenuti i u sljedećoj grupi. Treći se odnosi i na lošu ekonomsku situaciju, a peti i na čovjeka koji je ponižen, ponizan (na koljenima). Drugi frazem opisuje spor i trom način kretanja izazvan umorom i iscrpljenošću te smo ga zato spomenuli u ovoj podgrupi. Slika koja je vjerojatno u pozadini portugalskih frazema je kretanje na sve četiri od umora. U hrvatskom se jeziku često koristi i pridjevski frazem: *umoran kao pas (pseto)*.

*No, jedva da sam zaspala, a već sam se probudila. Što mi je? Ujutro moram biti odmorna, ali s ovim spavanjem tipa hoću-neću **osjećat ću se kao prebijena mačka...** Jadikovka poput ove nije rijetkost. Dapače, znanstvenici tvrde da su za epidemiju lošeg sna koji nije tipična nesanica krivi gadgeti.* [www.jutarnji.hr, 4.12.2012]

*Em segundo lugar, esta coligação tem um papel estratégico fundamental “para dar força à Grécia nas negociações com a União Europeia (UE)” – se o partido liderado por Tsipras se tivesse coligado com qualquer outro parceiro que não defendesse a reestruturação da dívida, o “Syriza **ia já de gatas**” para Bruxelas, sem força para negociar com a UE, defende a eurodeputada.* [Observador.pt, 27.01.2015]

3.2.3.1.3.5. Osjećaj krivice

вести себя как наблудивший кот

вести себя как нашкодивший кот

v. 3.2.3.1.1.1.4.

*Потрясенный Щукарь несколько минут лежал не шевелясь, обливаясь от волнения потом, а затем схватил чирики и, **как нашкодивший кот**, тихонько выполз из будки и, прихрамывая, затрусил к линейке.* [М. А. Шолохов. Поднятая целина. Книга 2 (1960)] – NKRJ

3.2.3.1.3.6. Slabost i bespomoćnost

беспомощные как котята

как котёнок

v. 3.2.3.1.1.1.3. i 3.2.3.1.2.7.

как слепой котёнок

слабее котёнка

слабый как котёнок

худой (тощий, щуплый) как котёнок

v. 3.2.3.1.1.1.3.

чувствовать себя как слепой котёнок

Svi se nabrojeni frazemi odnose na krajnju čovjekovu bespomoćnost i nesnalažljivost, osobito frazemi koji imaju komponentu *slijep (слепой)* u čijem je semantičkom talogu slika malenog, tek rođenog mačića koji još nije progledao pa se ne može orijentirati. Zbog dodatnog značenja – nemogućnosti orijentiranja, neki će frazemi iz ove grupe biti nabrojeni i u grupi koja se odnosi na čovjekovo kretanje. Frazemi naglašavaju slabost čovjeka koji je nezaštićen i nejak poput mačića.

*Маленький человек не понимал, что с ним, и боролся, метаясь и стараясь вырваться, **как котенок**, придавленный бревном.* [М. П. Арцыбашев. У последней черты (1910-1912)] – NKRJ

3.2.3.1.3.7. Pijanstvo

amarrar a gata

estar na gata

Frazemi se odnose na pijanu osobu. U portugalskom razgovornom jeziku riječju *gata* ('mačka') označava se pijanstvo¹⁴. Etimologija prvog frazema povezana je s jednim od značenja riječi *gata* – 'vrsta jedra'. Naime, kada je jedro bilo namotano ('amarrado'), plovilo se jače njihalo na moru, a s njime i mornari na palubi te se to počelo povezivati s pijanstvom. Nabrajajući ekvivalentne frazeme u hrvatskom jeziku, koncentriramo se samo na one sa zoonimskom sastavnicom pošto je broj frazema koji se odnose na pijanstvo iznimno velik. Mogući ekvivalenti prvog frazema su: *napiti se kao svinja (stoka, deva, zvijer)*, a drugog: *pijan kao svinja (stoka, deva, zvijer)*.

3.2.3.1.4. Čovjekovo kretanje

3.2.3.1.4.1. Tih, lagan hod

mačji hod

походка у когог как у kota

ходить (ступать, расхаживать) как кот (кошка)

Slike mačjeg kretanja iskorištene su u frazemima svih triju jezika. Svi se nabrojeni frazemi odnose na lagan i tih čovjekov hod. Pozadinska slika je slika mačke čija je karakteristika tiho i bešumno hodaње, osobito kada se prikrada plijenu.

*Dugotrajno i oprezno silaženje upozorilo ju je, da se zbiva nešto nesvakidašnje. Kad je taj **mačji hod** utihnuo u dugom hodniku, pokraj naših soba, ona je pohrlila iz svog kreveta. Vampiće je već izašla na mali, sporedni izlaz iz paviljona, oprezno se ogledala na sve strane i polako pošla u mračni park.* [Josip Barković. Pođimo časak umrijeti (1958)]

¹⁴ U rječniku Porto Editora kao jedno od značenja leksema *gata* navodi se 'pijanstvo' (*gata* - popular bebedeira)

3.2.3.1.4.2. Besciljno, usporeno kretanje

ići kao ćorava maćka

как слепой котёнок

ткнуться / тыкаться во что, куда как слепой котёнок

Slika maćke ili maćeta koji se kreću unatoć sljepilu u semantićkom je talogu ovih frazema. U frazemima je naglašena dezorijentiranost.

Вы тычетесь, как котенок, в различные двери, однако нужной не находите; вы подозреваете, что ошиблись этажом и спешите подняться выше, потом еще выше — господи! [Александр Житинский. Лестница (1972)] – NKRJ

3.2.3.1.4.3. Brzo kretanje, bez dodirivanja tla

como gato sobre brasas

passar como gato sobre brasas

Dva se poredbena frazema odnose na brzo kretanje ćovjeka, bez zastajkivanja, pri ćemu on jedva dotiće tlo. Znaćenje je motivirano slikom maćke koja hoda po užarenom ugljenu. Drugi frazem ima i dodatno znaćenje – 'ne obraćati pažnju *na koga*; prezirati *koga*' te ćemo ga navesti i u grupi koja se odnosi na ćovjekovo ponašanje.

A segunda razão que me faz recusar a censura é que, em geral, as discussões de tais propostas são a ocasião mais apropriada para tratar de tudo, e que não se pode tratar de tudo como um gato passa por brasas. Ou seja um assunto qualquer, pequeno, local, indiferente, - ou seja uma dessas belas teorias, amplas, vagas, assopradas, tudo leva tempo e, se além de tudo, ainda se há de falar da própria matéria da proposta, é claro que não se pode gastar menos de um mês ou mais. [Machado de Assis. Balas de estalo (1998)]

3.2.3.1.4.4. Brzo i okretno kretanje

žustar (vješt, snalažljiv) kao maćka

гибкая как кошка

v. 3.2.3.1.2.9.

*Jedno jutro uvede Glavan u veliku blagovaonicu dvorca na kliski parket prvu pristalicu. — G. Klar, naš Miha Rabar — prvi pazitelj! Vjeran kao pseto, **žustar kao mačka**, mudar kao lija — stara zvjerokradica!— On garantira još za dvojicu!* [Ivan Goran Kovačić. Dani gnjeva (1936)] – HJK IHJJ

3.2.3.1.4.5. Brzo i uzrujano kretanje

бежать (нестись, лететь, мчаться) как угорелая кошка (кот)
v. 3.2.3.1.3.3.

как угорелый кот

Dva se poredbena frazema odnose kako na način kretanja čovjeka, tako i životinje koji uzrujano žure, trče, nespokojni su, čak i odaju dojam da su sišli s uma, što je dodatno značenje prvog frazema. Osim toga, prvi frazem označava i način rada – brzo i neuredno. Hrvatski ekvivalenti frazema su: *kao lud* [juriti itd.], *kao muha bez glave*.

*Так мы не день, не месяц и не год, А целый век, от моря и до моря, метались, **как угорелый кот**, томительно исследуя и споря.* [Н.А. Добролюбов. Из «Свистка» (1861)] – NKRJ

3.2.3.1.4.6. Kretanje četveronoške

andar de gatas (gatinhas)
v. 3.2.3.1.3.4.

de gatas
v. 3.2.3.1.3.4.

Oba se frazema odnose na kretanje četveronoške, najčešće uzrokovano umorom.

*Os velhos se encriançaram, saltando o muro da idade. Uns **de gatas**, animavam os brinquedos. Outros enchiam balões, soprando mais para fora que dentro, metendo mais cuspo que ar.* - CRPC

3.2.3.1.5. Čovjekovo ponašanje

Kako smo već ranije spomenuli, semantičke se skupine često isprepliću. Isto kao što se čovjekove osobine realiziraju u načinu ponašanja, tako se i međuljudski odnosi mogu svesti

pod istu značenjsku skupinu jer oni također u suštini jesu način ponašanja pa ćemo sve frazeme koji se odnose na međuljudske odnose navesti u ovoj skupini.

3.2.3.1.5.1. Stalno premještanje stvari

prenositi (nositi, premještati) kao mačka mlade što

таскать с собой *что* как кошка котят

Poznato je da su mačke veoma požrtvovne majke koje stalno sele svoje mlade kako bi ih zaštitile od mogućih nevolja, i upravo to leži u semantičkom talogu ovih frazema kojima se opisuje stalno prenošenje stvari.

Razrezanu haljinu kao mačka mlade nosi čas ovamo, čas onamo. Na kraju je stavlja na posve novo mjesto, gdje se blistavi komad odjeće najbolje vidi. [goodreads.com, Elfriede Jelinek, The Piano Teacher (1983)]

3.2.3.1.5.2. Laskavost, ulizivačko ponašanje, umiljavanje

ластиться / ласкаться к кому как котенок

лгнуть (ласкаться / ластиться) к кому как кошка

тереться вокруг кого как кошка

тереться о кого как кот

Prvi se frazem odnosi na nježno i umiljato dijete te, kao i posljednji, ima pozitivnu konotaciju. Drugi i treći frazem imaju dodatnu negativnu konotaciju i odnose se na ženu koja se licemjerno i prijetvorno umiljava drugoj osobi. Zadnji se frazem odnosi na dijete koje se umiljava majci, a također i na muškarčev odnos prema ženi. U semantičkom talogu je slika karakterističnog mačjeg ponašanja, umiljavanja čovjeku.

Хорошенькая Любочка Орешкина по-детски бросилась в раскрытые объятия Софьи Петровны и, прижавшись к ней, стала ласкаться, как котенок, к нарядной красивой попечительнице. [Л.А. Чарская. Приютки (1907)] - NK RJ

3.2.3.1.5.3. Afektirano, usiljeno ponašanje

жаться (пожиматься) как кошечка

прихотлив как кошка (кот)

Ova je semantička podgrupa slična prethodnoj. Dva se frazema odnose na osobu koja se ponaša usiljeno, afektirano, umjetno. U pozadinskoj je slici mačka kojoj je u navici pretjerano se umiljavati. Drugi se frazem odnosi i na jako izbirljivu osobu te je naveden i u značenjskoj podgrupi koja se odnosi na čovjekove osobine.

*Раз пять повторилась эта проделка, он все хохотал и грозился, а Зоя только в тихомолку улыбалась и **пожималась, как кошечка**.* [И. С. Тургенев. Накануне (1859)] – NKRJ

3.2.3.1.5.4. Podcjenjivanje koga

fazer gato-sapato de alguém

passar como gato sobre brasas

v. 3.2.3.1.4.3.

Slično značenje kao i prošla podgrupa imaju dva gore navedena frazema. Značenje prvog frazema se odnosi na dominaciju nad nekim, na tretiranje druge osobe s prijezirom, dok je potonje značenje zajedničko prvom i drugom frazemu. *Gato-sapato* je dječja igra slična slijepom mišu, a figurativno znači ‘stvar vrijedna prijezira’.

*O Cristiano não passa por dificuldades a não ser as dificuldades de um miúdo de 21 anos, do qual toda a gente espera que ele **faça gato sapato**. Mas ele não precisa disso, basta mostrar o seu futebol.* [http://www.record.xl.pt, 16.6.2006]

3.2.3.1.5.5. Okoristiti se

tirar a sardinha <do fogo (lume)> com a mão de gato

tirar as castanhas do fogo (lume) com a mão de gato

Značenje oba frazema je ‘okoristiti se na štetu drugoga’. U hrvatskoj je literaturi pronađen značenjski ekvivalent oba frazema, te strukturni ekvivalent drugog frazema: *vaditi*

kestenje mačjom šapom. U semantičkom talogu je slika vađenja stvari iz vatre mačjom šapom, dakle, uz pomoć druge osobe koja se izlaže riziku.

*...alguns dos nossos irmãos, que ainda supunham ser a Maçonaria realmente o ponto de discórdia no seio do Sínodo. "A Maçonaria", disse aquele ministro ao terminar as suas declarações, foi a **mão de gato** para **tirar as castanhas do fogo**".* [Jorge Buarque Lira. *A Maçonaria e o Cristianismo* (1971)]

3.2.3.1.5.6. Fizički maltretirati *koga*

брать / взять (хватать / схватить) кого <за шиворот> как <слепого> котёнка
бросать (швырять, разбрасывать) кого как котёнка

Značenje oba frazema je fizičko maltretiranje slabije osobe, u prvom se frazemu radi o protresanju nekoga za ovratnik, dok se drugi odnosi na fizičko poigravanje s nekim slabijim. U semantičkom je talogu slika mačića koji je slab i bespomoćan te zbog toga na meti jačih (obično čovjeka) koji se s njim poigravaju.

3.2.3.1.5.7. Istući *koga*

prebiti (pretući i sl.) kao mačku *koga*

кошками поласкать *кого*

ir a ele como gato a bofe

levar com um gato até ele miar

Frazemima se ukazuje na tjelesno zlostavljanje te u svom semantičkom talogu imaju mačku koju je čovjek, najčešće nogom, istukao. Drugi frazem u nizu sa sastavnicom *кошки* ne odnosi se na mačku, već na bič s metalnim završecima koji se u prošlosti nazivao *кошки* ('mačke'). U hrvatskom se jeziku upotrebljavaju i frazemi: *prebiti kao psa koga*, *prebiti kao vola u kupusu koga*.

*Dok drugi pljačkaju milijunske iznose po bankama, ja sam se želio dočepati malo za džeparac. Uhvatili su me, ali me nisu trebali ovako neljudski električnim kabelom **prebiti kao mačku**.* [<http://www.slobodnadalmacija.hr>, 02.04.2008.]

3.2.3.1.5.8. Ubiti *koga*, uništiti *koga*

ubiti kao mačku *koga*

задушить (передавить, придавить, передушить, придушить, перебить) *кого* как <слепого> котёнка (котят)

Značenje frazema se odnosi na hladnokrvno i bezobzirno ubijanje slabijega, osobito je izraženo u drugom frazemu gdje je slika tek rođenih, još uvijek slijepih mačića koje čovjek bezdušno ubija. U hrvatskom se jeziku upotrebljava i frazem: *ubiti kao psa koga*.

(Базаров побледнел при одной этой мысли; вся его гордость так и поднялась на дыбы.) Тогда пришлось бы задушить его, как котенка. [И. С. Тургенев. Отцы и дети (1862)]

3.2.3.1.5.9. Pranje, umivanje

умываться как кошка

lavar-se como um gato

Frazemi se odnose na način održavanja higijene. Naglašavaju površnost pranja, nepažnju i brzinu. U semantičkom je talogu slika mačke koja se šapom površno umiva.

3.2.3.1.5.10. Sklonost krađi, lopovluk

вороватый (блудливый) как кот

gatuno de esticão

Oba se frazemi odnose na kradljivca, sitnog lopova i džepara. Ruski frazem naglašava i plašljivost takvog lopova.

3.2.3.1.5.11. Želja za tuđim

дуться как кот на сало

жмуриться на *что* как кот на сливки

караулить (сторожить, подстергать) *кого* как кошка добычу

облизываться на что как кот на воробья

облизываться на что как кот на сметану

смотреть (глядеть) на кого, на что как кот (кошка) на воробья (сало, масло)

atirar-se como gato a bofe

Svi se frazemi odnose na čovjeka koji s velikom željom gleda na nešto što mu ne pripada. Peti pak frazem ima više značenja, ali smo ga spomenuli u ovoj grupi jer također označava pohotno gledanje koga, u ovom slučaju pohotan pogled muškarca upućen mladoj, lijepoj ženi. No, prvo mu je značenje 'uzbuđeno se prisjećati ili očekivati nešto osobito ukusno'. Šesti frazem ne znači nužno gledati nešto tuđe, ali se odnosi na pohlepno gledanje.

Treći smo frazem uključili u ovu značenjsku podgrupu jer je značenjem sličan ostalima - 'strpljivo očekivati, vrebati čiju pogrešku s ciljem da ga se napadne u pogodnom trenutku'. Svi su frazemi motivirani slikom požudnog gledanje mačke na svoj plijen.

*Совершенно спокойный за то, что полицейские ищейки ничего не откроют в порученных им розысках исчезнувшей красавицы, горбун напряг весь свой ум на обдумывание подробностей своего плана овладеть Марьей Андреевной, которая представлялась сластолюбивому уроду тем лакомым куском, на который он **смотрел, как кот на сало**.* [Н.Э. Гейнце. Коронованный рыцарь (1898)] – NKRJ

3.2.3.1.5.12. Treptanje očima od zadovoljstva, izražavanje zadovoljstva

зажмуриться / жмуриться (щуриться) как кот (котёнок)

мурлыкать (урчать) как кошка

тащиться как кот по помойке

Svi se frazemi odnose na ponašanje zadovoljna čovjeka, prvi se odnosi na sklapanje očiju od zadovoljstva, drugi na pređenje. Oba su motivirana ponašanjem mačke kada je zadovoljna. Treći se frazem često krivo tumači kao 'ići polako' te se povezuje sa stanjem tijela i uma pod djelovanjem lijekova ili pak s traženjem otpadaka na smetlištu. Značenje frazema je 'osjećati zadovoljstvo uzrokovano djelovanjem narkotika' što je proizašlo iz značenja glagolske sastavnice u žargonu. Frazem smo spomenuli u ovoj podgrupi zbog njegova značenja. Zanimljivo je spomenuti i ruski frazem iz korpusa: *фыркать (фырчать) как*

кошка, koji ima antonimno značenje, tj. odnosi se na frktanje čovjeka kada je nezadovoljan, motiviran istom slikom u životinjskom svijetu.

Она зажмурилась, как котенок, прижалась щекой к его ладони. [Анна Берсенева. Возраст третьей любви (2005)]

3.2.3.1.5.13. Uporno i dugo gledanje

gledati (piljiti) kao maće u žižak

взгляд у кого <немигающий> как у кошки

Frazemi su motivirani mačjim zurenjem u neki predmet ili osobu. Odnose se na čovjeka koji sa silnom željom, netremice i napeto gleda u nekoga ili u nešto.

*...čudaka bilo je u čitavoj svojti, bližoj i daljoj, sve od koljena na koljeno. Ludi svijet! Još da im je metla, pa da se svi zajedno vinu kroz dimnjak pod oblake. I ona, žena mu, s njima! Gle, kako **pilji** u prazninu! Baš **kao maće u žižak**. Kakve su joj oči! Egzaltirane i pune onog nekog avetinskog zanosa, od kojega te spopada ježnja!... I on mora sve to da gleda i da šuti. Ljutito se okrene i zaklopi oči.* [Viktor Car Emin. Starci (1917)] – HJK IHJJ

3.2.3.1.5.14. Šutnja

je li ti maca progutala jezik?

maca <je> popapala jezik komu

Oba se frazema odnose na čovjeka koji uporno šuti. Značenje je nemotivirano s obzirom na značenje sastavnice.

Ali nije samo Štimcu odjednom 'maca popapala jezik'. I Zdravko Mamić je ovih dana iznenađujuće šutljiv. Očigledno ima dovoljno briga s Dinamom. [tportal.hr, 16.10.2013.]

3.2.3.1.5.15. Međuljudski odnosi

3.2.3.1.5.15.1. Nesloga, sukob

slagati se (voljeti se itd.) kao pas i mačka

živjeti kao pas i mačka

жить как кошка с собакой

лад у кого как у кошки с собакой

andar (ser) como o cão e o gato

como o cão e o gato

Svim nabrojenim poredbenim frazemima izriče se jednako značenje – nesloga, svađa i sukob dviju osoba ili više njih. U semantičkom je talogu slika psa i mačke čiji je mirni suživot, u pravilu, rijetka pojava. Osim nabrojenih glagolskih sastavnica u hrvatskom jeziku koriste se i sastavnice *gledati se* i *biti*. Potonju pronalazimo u portugalskom primjeru (*ser*). Svi su nabrojeni frazemi značenjski ekvivalentni. Frazem je internacionalizam te je, osim u europskim jezicima, zabilježen i u turskom, indonezijskom i vijetnamskom jeziku (V. M. Mokienko 2005: 353-354).

Eto, brbljaju ljudi svašta, jezik im otpao, da bog dâ! O tebi, o tvom Jozi, svašta gadno i bogu mrsko, kako živite kao pas i mačka, a za ono moje malo kumče vele da nije Jozino, i svašta! Marija je dobro poznavala svoju kumu: lajavka kakvoj nema para, zlobnica, anđele bi među sobom zavadila, kako se kaže. [Ivan Dončević. Životopis bez svršetka (Horvatova kći): Kronika iz seljačkog života. (1948)] – HJK IHJJ

3.2.3.1.5.15.2. Iznenadna svađa, nevolja

словно чёрная кошка дорогу перебежала кому

чёрная (серая, какая) кошка пробежала (проскочила) между кем

U semantičkom je talogu drugog frazema narodno praznovjerje vezano za crnu mačku koja donosi nesreću ako nekome prijeđe preko puta. Vjerovalo se da se vještice i zli duhovi preobražavaju u tu životinju. Značenje frazema je 'neočekivana svađa, prepirka *između koga*'. Frazem je općeslavenski. Prvi se pak frazem strukturom i semantičkim talogom gotovo u

potpunosti podudara s drugim pa je zato naveden u istoj semantičkoj skupini, iako se razlikuje rekcijom i odnosi se samo na jednog čovjeka, te ima i drugačije značenje – 'neočekivano su *koga* počele moriti razne nevolje'. Crna mačka kao znak nesreće u semantičkom talogu motivirala je ovaj negativno konotirani frazem.

Пономарева потом плакалась: дескать, толку-то от этих журналистских статей — собака лает, ветер носит, корми только всех даром! Теперь между дамочками черная кошка пробежала. Окончательно не расплевались, но прежней дружбы нет. [Татьяна Моспан. Подиум (2000)] – NKRJ

3.2.3.1.5.15.3. Žustra rasprava

задушить / душить *кого* как кошку

задушить (передавить, придавить, передушить, придушить, перебить) *кого* как <слепого> котёнка (котят)

как (словно, точно) кота (кошку) <в дерьмо> носом (мордой)

ткнуть (тыкнуть) *кого* куда <носом> как кота (котёнка, кошку) <мордой>

утопить *кого* как котёнка

Frazemi se odnose na žustru raspravu u kojoj jedna osoba poučava drugu, obično slabiju, ne mareći za njezine osjećaje. U semantičkom je talogu većine frazema slika slabog i bespomoćnog mačića ili mačke koje utapaju ili guše, dok je slika kod trećeg i pretposljednjeg frazema ponešto drugačija – guranje mačka nosom, gubicom u nepovoljnu situaciju.

3.2.3.1.5.15.4. Poigravanje s *kim*

играти се (poigravati se) s *kim* kao mačka s mišem

играти се (poigravati se) s *kim* mačke i miša

играть в кошки-мышки с кем

играть как кошка (кот) с мышкой с кем

Značenje svih frazema odnosi se na međuljudski odnos bez poštovanja i uvažavanja, poigravanje jačega sa slabijim. U semantičkom je talogu slika mačke i miša koji se nadmudruju u igri u kojoj uglavnom pobjeđuje mačka. Prije nego što pojede svoj plijen,

mačka se njime poigrava. Zanimljiv je portugalski frazem koji je prema strukturi potpuni ekvivalent zadnjim dvama frazemima: *brincar ao gato e ao rato*, ali mu je značenje drugačije. Frazem se odnosi na situaciju kada netko želi sakriti svoje mišljenje ili promijeniti temu razgovora kako bi izbjegao da se otkriju njegove namjere. Možemo pretpostaviti da je semantički talog isti pošto se mačka poigrava s mišem na način da ne želi otkriti svoju pravu namjeru, a to je – pojesti svoj plijen.

Osim toga, zanimljiv je i imenički frazem iz korpusa - **igra mačke i miša**, također motiviran istom slikom. Značenje frazema je 'borba neravnopravnih protivnika, nezanimljiva borba'.

*Ali za drugo ništa vam ne jamčim, — dodade grof, — razumijete li me! — Mogao bi dakle da izgubi slobodu, plemstvo i imanje? — upita tjeskobno Ignacij. — To vam neće nimalo biti na štetu, — reče brzo grof, koji se je s Ignacijem **igrao kao mačka s mišem**. [Josip Eugen Tomić. Udovica. Pripoviest (1902)] – HJK IHJJ*

*Naglo su se otvorila vrata i upala je sestra Gertruda. Bila je vrlo ljuta. — Gdje je ključ ženskog odjela?! — prosiktala je. — Sestro, on nije dobio nalaze — rekoh. — Da, nisam ih dobio — potvrdio je Štef. — Nemojte da **se igramo mačke i miša** — strijeljala nas je pogledom sestra — vratite ključ. Ti, Dugi, gdje je ključ? — O kakvom je ključu riječ? — upitao je Dugi. — Znaš ti dobro! — Nemojte me optuživati bez dokaza, inače ću se žaliti starješini, čim ga izaberemo, a on će se žaliti... [Zlatko Krilić. Zabranjena vrata (1990)] – HJK IHJJ*

*Лишенные привычного удовольствия **играть в кошки-мышки** с Сашей, бедные Володя и Вадя сперва, наверно, сильно затосковали, но через пару дней снова оживились, добившись разрешения продолжить свою любимую игру — на этот раз со мной. [Нина Воронель. Без прикрас. Воспоминания (1975-2003)] – NKRJ*

*Он просто так **играет, как кошка с мышкой**, а я реагирую искренне, непосредственно и переживаю очень болезненно и серьезно. [Лидия Иванова. Искренне ваша грешница (2000)] – NKRJ*

3.2.3.1.5.15.5. Biti prevaren

kupiti / kupovati (uzeti / uzimati) mačka (mačku) u vreći
купить / покупать кота в мешке

comer (comprar) gato por lebre

Frazem je internacionalizam te je zabilježen u većini europskih jezika, kao i, primjerice, u kineskom jeziku. Prema Vidović-Bolt (2004: 187) ovi frazemi datiraju još iz trinaestog stoljeća kada je mačka bila rijetka životinja te se njom često trgovalo na sajmovima. Mačke su se prenosile u vrećama kako ne bi vidjele kuda se prevoze da se spriječi njihovo vraćanje. Zbog toga što su bile zatvorene u vreći, kupci nisu mogli provjeriti o čemu se radi te se frazem ustalio u značenju kupovine naslijepo, prethodno neprovjerene. Osim toga, često se mačke prodavalo pod zečeve, otkuda i proistječe slika u portugalskom frazemu, a zanimljivo je što se u portugalskom pojavljuje i glagolska sastavnica *comer* ('pojesti') uz *kupiti / kupovati*, što se odnosi na to da se prokuhano mačje meso često prodavalo pod zečje pošto su slične strukture. U portugalskom je korpusu zabilježen i frazem s drugačijim odnosom subjekta i objekta o čemu je bilo riječi u dijelu rada 2.1.: *dar (impingir, vender) gato por lebre* a alguém ('dati (prodati) mačku pod zeca kome') sa značenjem prevariti koga.

*Uvijek se svađaju i raznim smicalicama ogorčavaju jedno drugomu život, pa izgleda, da će skoro doći do rastave, jer muž je našao neku djevojku, koja već ima troje nezakonite djece, dakle je kod nje siguran, da ne **kupuje mačka u vreći** i da će taj brak uroditi mnoštvom djece.* [Vjekoslav Majer. Dnevnik očenašeka (1963)] – HJK IHJJ

*Его оставили обедать — бесплатно, разумеется, все в первый раз у прабабки обедали gratis, не может же приличный господин **покупать кота в мешке!*** [Александр Чудаков. Ложится мгла на старые ступени (1987-2000) // «Знамя», 2000] - NKRJ

*“O BES vendia aos balcões do banco papel comercial da empresa na base de dados aldrabados e isso era do conhecimento dos responsáveis. As pessoas estavam a **comprar ‘gato por lebre’**”, continuou, acrescentando que agora “a justiça agora tem que meter a ‘mão na massa’”.* [Noticias Ao Minuto, 10.01.2015.]

3.2.3.1.6. Odnos prema postupcima - uzaludan napor

možeš to vezati (objesiti i sl.) mačku za (o, na) rep

veži (objesi i sl.) to mačku za (o, na) rep

U semantičkom je talogu slika neuspješnog pokušaja da se mačku nešto zakvači za rep. Odnosi se na čovjeka kojemu sugeriramo da se okani onoga što radi jer je njegov trud uzaludan ili nekvalitetan.

*A da netko »s veoma visoka« doista stoji iza našeg »vrlog« poduzetnika, najbolje svjedoči pisani odgovor koji je Ž. Ž. poslao javnom poduzeću: »Obavještavamo vas da, pošto smo promijenili broj žiroračuna, zadužnicu **možete objesiti mačku o rep.** Uz drugarski pozdrav, direktor Ž. Ž., dipl. ing.«. Tako piše vrli poduzetnik diplomirani inženjer. Da nisam presliku njegova dopisa držao u ruci, ne bih povjerovao da je to moguće. [Vjesnik online, 2003] – HJK IHJJ*

3.2.3.1.7. Loše životne prilike

mačak (mačka) bez gospodara

бездомный (бродячий) кот (кошка)

andar de gatas (gatinhas)

v. 3.2.3.1.3.4.

Prva su dva frazema potpuni ekvivalenti te se odnose na skitnicu, čovjeka bez kuće i obitelji, a u semantičkom je talogu slika mačke lutalice. Uz sastavnice *mačak* i *mačka* upotrebljava se i sastavnica *pas*. Treći se frazem odnosi na lošu ekonomsku situaciju, te se zato i spominje hodanje na sve četiri čime se aludira na nekoga tko je uništen, u ovom slučaju, ekonomski uništen. Ove frazeme mogli bismo donekle poistovjetiti s frazedom *nemati kućeta ni maćeta* sa značenjem usamljenosti što se također djelomično odnosi na loše životne prilike.

3.2.3.1.8. Količina

3.2.3.1.8.1. Veliki broj *koga*

кого где как котят

o cão e o gato

Prvi se frazem odnosi na veliku količinu, u ovom slučaju radi se o neprestanom povećanju broja djece u nekoj obitelji. Značenje je motivirano izraženom plodnošću mačke i

velikim brojem mačića koje ona donosi na svijet. Drugi se frazem odnosi na sveukupnost. Pas i mačka predstavljaju dva pola, muško i žensko, dakle u prenesenom značenju, sve ljude.

„Que diabo, já qualquer merceeiro tinha o seu automóvel, todo o cão e gato andava a arrotar buzina por essas ruas, e ele e a família ainda a irem de comboio ao Estoril, nos dias de folga, encanastrados...” [Urbano Tavares Rodrigues. Os Insubmissos (1976)]

Дошёл до шатра своего Саат, а там уже люди какие-то, детишек у них, как у кошки котят, бегают все, орут. [Герман Садулаев. Таблетка (2008)]

3.2.3.1.8.2. Mala skupina koga

<как> кот наплакал

gato pingado

v. 3.2.3.1.2.2.

Prvi frazem ima značenje 'vrlo mala količina, nedovoljno koga, čega'. Odnosi se na živo i neživo te će biti naveden i u sljedećoj značenjskoj grupi koja se odnosi na neživo. Ima podrijetlo iz folklornih napjeva gdje se koristi slika mačke koja plače i ima ironičnu konotaciju, a osim toga, preneseno značenje proizlazi iz same činjenice da je plakanje mačke nemoguća pojava, pogotovo u tolikoj količini da bi se moglo izmjeriti. Drugi frazem se, prije svega, upotrebljava kako bi se označila mala količina ljudi u publici za trajanja nogometne utakmice.¹⁵

Друзья говорили — денег не хватило, враги говорили — юмор был, а юмористов как кот наплакал. [Дон Аминадо. Поезд на третьем пути (1954)] – NKRJ

*Quase toda a gente em Angola acompanha o seu futebol, mas acompanha o futebol português. As pessoas ou são do Benfica, ou são do Benfica. Há uns distraídos que são do Porto e um, meio **gato pingado**, que é do Sporting. E o meu pai, que é do Vitoria de Setúbal",* descreveu. [Diário de Notícias, 24.09. 2014]

¹⁵ <http://noticias.terra.com.br/educacao/voce-sabia/>

3.2.3.2. Frazemi koji se odnose na nežive stvari

3.2.3.2.1. Gorčina hrane i pića

amargo como rabo de gato

azedo como rabo de gato

mais azedo que rabo de gato

saber como rabo de gato

Svi se iznad nabrojeni frazemi odnose na neugodan okus hrane, njezinu gorčinu ili kiselost. *Rabo-de-gato* ('mačji rep') je biljka koja se naziva tako zbog svojih crvenih, visećih cvatova koji nalikuju mačjem repu. Vjeruje se da je mačji rep pokazatelj njezinih osjećaja, što je njezin rep podignut više, to je ona raspoloženija. U ovim frazemima imamo sliku biljke čiji cvat nalikuje spušenom mačjem repu te se značenje zato odnosi na nešto neugodno, u ovom slučaju, na neugodan okus hrane ili pića. Hrvatski ekvivalent prvog frazema je *gorak kao pelin*.

*E prepararam mais uma partida. Chegaram ao bolo e deitaram uns pós de bruxedo e disseram: - Asas de morcego, fel de lagarto, tornem este bolo **azedo como rabo de gato** - e deram um gritinho de satisfação.* [umahistoria.no.sapo.pt/historia08.html]

3.2.3.2.2. Brzo trošenje, nestajanje nekog predmeta

manteiga em focinho (venta) de gato (cachorro, cão)

o gato comeu!

sardinha que o gato levou

Svi se frazemi odnose na brzo trošenje, na stvar koja ne traje dugo, tj. na nešto što je potrošeno velikom brzinom bez objašnjenja (osobito u drugom i trećem frazemu). Značenje je motivirano proždrljivošću koja je svojstvena mački.

*Em seguida, toca na palma da mão com o dedo indicador e pergunta: "Cadê o toucinho que estava aqui?". E o outro responde: "**Gato comeu**".* [http://mapadobrinca.folha.com.br/]

3.2.3.2.3. Uništenost, izgubljenost čega

ir pelo pó de gato

ir tudo (para o) pelo pó de gato

Ova dva frazema označavaju nešto izgubljeno, uništeno. Nije jasno što je motiviralo značenje frazema. Mogući hrvatski ekvivalent je: *otišlo je kvragu* što.

3.2.3.2.4. Nepoznatih svojstava

mačak u vreći

<как> кот в мешке

haver gato

Svi se frazemi odnose na nešto što je nepoznatih svojstava, o čemu ne znamo mnogo te označavaju svojstvo predmeta. Od prva su dva frazema proširenjem nastali glagolski frazemi *kupiti / kupovati (uzeti / uzimati) mačka (mačku) u vreći* i ruski ekvivalent: *купить / покупать коша в мешке*. Etimologija je objašnjena ranije u tekstu (v. 3.2.3.1.5.15.5).

*Ako niste oprezni prilikom kupnje rabljenog automobila može vam se desiti da nasjednete na neku od prevara i kupite **mačka u vreći**. Ono što se čini kao povoljna kupnja lako se može pretvoriti u vrlo skupu grešku.* [<http://magazin.auti.hr/>, 16.10.2012.]

*Фирма представляется позвонившему, **как кот в мешке**, а он должен доложить о себе всю поднаготную.* [Татьяна Богомолова. Синица в небе, кот в мешке (2003) // «Восточно-Сибирская правда» (Иркутск), 2003.06.14] – NKRJ

3.2.3.2.5. Mala količina čega

<как> кот наплакал

v. 3.2.3.1.8.2.

Hrvatski ekvivalenti frazema su: *koliko je crno pod noktom* i *ni za šuplji zub*.

Надо, чтобы отец у него как человек был, а не то, как я наблюдал, не человек, а просто лошадь: взгляд тупой, спина забитая, нервы ни к черту, а души, как кот наплакал. [А. С. Макаренко. Книга для родителей (1937)] – NKRJ

3.2.3.2.6. Postojanje zapreke

aqui anda (há) gato!

ir o gato às filhós

não é por aí que o gato vai às filhós (filhóses)

saber onde está o gato

Frazemi se odnose na postojanje zapreke, problema, nečega što nas unazađuje. Treći je frazem značenjski antonim drugom frazemu te mu je značenje ‘ne nalazi se tu zapreka, nije to vrijedno pažnje’. Prvi i četvrti frazem imaju značenje ‘znati gdje je poteškoća, zapreka, problem’ te je njihov ekvivalent u hrvatskom jeziku *u tom grmu leži zec*, a u ruskom *вот где собака зарыта*.

*Descanse, senhor Portas (sou Ernesto da Conceição Portas), que **não é por aí que vai o gato às filhóses**, uma aflição qualquer tem, ora que história...* [António Lobo Antunes. A ordem natural das coisas. (1992)]

4. Zaključak

U ovom smo radu kroz teorijski i istraživački dio prikazali područje zoonimske frazeologije, tj. frazemskih jedinica sa sastavnicama *maca, mačak, mače, mačji, mačka; kom, котёнок, котята, кошачий, кошечка, кошка, кошки-мышки; gata, gato, gatuno* u hrvatskom, ruskom i portugalskom jeziku. Korpus frazema s navedenim sastavnicama prikupljen je iz dvojezičnih i jednojezičnih frazeoloških rječnika te iz jednojezičnih objasnidbenih rječnika. Unutar okvira frazeologije u užem smislu, kako smo se ograničili za potrebe ovog rada, u hrvatskom smo jeziku pronašli 34 frazema s navedenim sastavnicama, u portugalskom jeziku 55 frazema, a u ruskom smo pronašli čak 117 zoonimskih frazema s navedenim sastavnicama.

U prvom smo, teorijskom dijelu rada, definirali najvažnije termine te prikazali različite teorije i kriterije klasifikacije frazema, središnje frazeološke jedinice. Između brojnih naziva, odabrali smo *frazem* pošto se taj naziv ustalio u hrvatskoj frazeološkoj tradiciji. Slijedi kratak prikaz frazeologije i frazeografije u trima jezicima gdje smo detaljnije opisali neke od najvažnijih frazeoloških rječnika i imena. Teorijski smo dio završili s prikazom različitog nazivlja u istočnoeuropskoj i zapadnoeuropskoj frazeološkoj tradiciji i kratkim opisom novijih pojava u frazeologiji.

Kroz strukturnu smo analizu frazeme iz korpusa podijelili na četiri skupine: frazeme sa strukturom fonetske riječi, frazeme koji imaju strukturu sveze riječi, frazeme sa strukturom rečenice i frazeme sa strukturom polusloženice. Nakon provedene strukturne analize rezultati su nam pokazali da je najbrojnija skupina frazema sa strukturom sveze riječi u svim jezicima te da u obrađenom korpusu imamo najmanje frazema sa strukturom polusloženice. U skupini frazema sa strukturom sveze riječi vrlo je mali broj onih sa strukturom nezavisne sveze riječi te većina korpusa pripada strukturnom tipu zavisne sveze riječi. Unutar tog tipa najbrojnija je skupina frazema sa strukturom glagolske sveze riječi u svim jezicima, dok se u ruskom jeziku brojnošću ističu poredbeni frazemi strukture glagolske sveze riječi. Strukturnih tipova sa strukturom imeničke sveze riječi, drugog najbrojnijeg strukturnog podtipa u korpusu, najviše je u portugalskom jeziku. Svi pak pridjevski frazemi u korpusu imaju strukturu poredbenih frazema.

Odlučili smo se za konceptualnu semantičku analizu koja se temelji na pojmu konceptata, odnosno značenjskih grupa, jer smo procijenili da je takva analiza najpodobnija za način na koji smo mi htjeli objediniti frazeme, svjesno zanemarujući jezik kojem pripadaju,

njihovu strukturu te kategorijalno značenje. Tako smo frazeme podijelili u značenjske grupe prema zajedničkom nadređenom pojmu. Frazeme iz korpusa triju jezika grupirali smo u dvije velike grupe, onu koja se odnosi na čovjeka i onu koja se odnosi na nešto neživo, a unutar njih grupirali smo ih prema značenjskim podgrupama prema određenom semantičkom kriteriju. Najviše frazema pripada podgrupi koja se odnosi na čovjekovo ponašanje u kojoj smo naveli i frazeme vezane za međuljudske odnose pošto se oni u suštini također odnose na ponašanje jedne osobe u odnosu na drugu ili više njih. Objašnjavajući pozadinsku sliku u svakoj smo grupi pokazali što je motiviralo frazeološko značenje. Ustvrdili smo da su frazemi iz ovog korpusa većinom motivirani stvarnim odnosima, ponašanjima i osobinama mačke. Primjerima upotrebe nastojali smo pokazati što vjernije značenje unutar konteksta. Kako se brojne značenjske grupe preklapaju, ponekad je teško razlučiti u koju grupu pripada određeni frazem. Na takvu smo situaciju naišli kod značenjskih podgrupa koje se odnose na čovjekove osobine i ponašanje pošto se ove prve gotovo uvijek realiziraju u potonjem te kod podgrupa koje se odnose na ponašanje i međuljudske odnose. Tu smo se vodili time u kojoj je mjeri moguće razlučiti podgrupe prema stupnju u kojem se preklapaju te smo odlučili da je preklapanje veće kod drugog slučaja – podgrupa vezanih uz ponašanje i međuljudske odnose, i te smo grupe spojili.

Kroz ovaj smo rad namjeravali pokazati kako se različite frazeološke tradicije, istočnoeuropska, u koju se ubrajaju hrvatska i ruska frazeologija te zapadnoeuropska, kojoj pripada portugalska frazeologija, mogu objediniti kroz proučavanje zoonimske frazeologije koja predstavlja vrlo plodno polje za ovakvu vrstu frazeoloških istraživanja. Parafrazirat ćemo portugalskog frazeologa Mária Vilelu koji u svom članku *A tradução da multiculturalidade* piše da su frazemi poput krvi organizma zvanog jezik, nastaju spontano, u početku su doslovnog značenja, a kasnije se oslobađaju okova slova i postaju metaforični i metonimični, postaju univerzalni i zajednički pripadnicima jednog naroda.

5. Rječnik

Sve tijekom istraživanja prikupljene frazeme donosimo u rječniku koji će biti podijeljen na tri dijela, rječnik hrvatskih, ruskih i portugalskih frazema. Princip sastavljanja rječnika je prema zoonimskim nadnatuknicama koje će unutar određenog jezika biti poredane abecedno. Frazemi unutar iste nadnatuknice bit će poredani abecednim redoslijedom, a ispod svakog frazema donosimo njegovo značenje. Frazemi s dvjema zoonimskim sastavnicama, koje su tema diplomskoga rada, navode se pod objema nadnatuknicama, ali se značenje navodi pod prvom, a pod drugom je samo uputnica (v.). Definicije frazema preuzete su iz frazeoloških rječnika.

Rječnik hrvatskih frazema sa sastavnicama *maca, mačak, mače, mačji, mačka*

MACA

je li ti maca progutala jezik?

uporno šuti *tko*

maca <je> popapala jezik *komu*

uporno šuti *tko*

MAČAK

kupiti / kupovati (uzeti / uzimati) mačka (mačku) u vreći

kupiti / kupovati naslijepo ne znajući što se kupuje

lud kao februarski mačak, zast.

mahnit

mačak (mačka) bez gospodara

skitnica, lutalica

mačak u vreći

onaj koji je nepoznatih svojstava, ono što je nepoznatih svojstava

motati se (obilaziti) kao mačak (mačka) oko slanine

biti neodlučan, okolišati, oprezno pristupati *čemu*

možeš to vezati (objesiti i sl.) mačku za (o, na) rep

ništa ne vrijedi *što*, okani se toga

motati se (obilaziti i sl.) kao mačak (mačka) oko vruće (vrole) kaše

biti neodlučan, okolišati, oprezno pristupati *čemu*

povući / vući mačka za rep

izvrgnuti se / izvrgavati se opasnosti, stvoriti / stvarati samom sebi neprilike

stari mačak (zec)

iskusan čovjek, lukavac

veži (objesi i sl.) to mačku za (o, na) rep

ništa ne vrijedi *što*, okani se toga

zaljubiti se kao mačak

jako se zaljubiti

zaljubljen kao mačak

jako zaljubljen

MAČE

biti bez kučeta i mačeta ili nemati ni kučeta ni mačeta

nemati nikoga svoga

gledati (piljiti) kao mače u žižak

netremice gledati

MAČJI

mačja derača (dernjava)

neskladno pjevanje ili sviranje, dreka

mačja muzika

neskladno pjevanje ili sviranje, dreka

mačji hod

gipki, tihi hod

mačji kašalj

1. sitnica, nešto zanemarivo, 2. beznačajan čovjek

MAČKA

i mačku bi pomuzao *tko*

jako gramziv (pohlepan) je *tko*

ići kao ćorava mačka

ići bez plana i bez cilja

igra mačke i miša

borba neravnopravnih protivnika, nezanimljiva borba

igrati se (poigravati se) s kim kao mačka s mišem

raditi *što s kim* po miloj volji, poigravati se s *kim*

igrati se (poigravati se) s kim mačke i miša

raditi *što s kim* po miloj volji, poigravati se s *kim*

izgledati kao prebijena mačka

izgledati jako loše (bijedno)

kupiti / kupovati (uzeti / uzimati) mačka (mačku) u vreći v. MAČAK

mačak (mačka) bez gospodara v. MAČAK

motati se (obilaziti) kao mačak (mačka) oko slanine v. MAČAK

motati se (obilaziti i sl.) kao mačak (mačka) oko vruće (vrole) kaše v. MAČAK

osjećati se kao prebijena mačka

osjećati se jako loše

prebiti (pretući i sl.) kao mačku koga

jako pretući *koga*

prenositi (nositi, premještati) kao mačka mlade što

neprestano premještati *što* s jednog mjesta na drugo

slagati se (voljeti se itd.) kao pas i mačka

ne slagati se, često se svađati

ubiti kao mačku koga

bezobzirno ubiti *koga*

vući se kao prebijena (krepana) mačka

tromo (iscrpljeno) se kretati

živjeti kao pas i mačka

ne slagati se, često se svađati

žustar (vješt, snalažljiv) kao mačka

vrlo žustar

Rječnik portugalskih frazema sa sastavnicama *gata*, *gato*, *gatuno*

GATA

amarrar a gata

embriagar-se

andar às gatas

passar as noites fora de casa; andar na pândega continuamente; frequentar prostitutas

andar de gatas (gatinhas)

andar com as mãos pelo chão, como as crianças; 2. estar em má situação económica; 3. andar doente

apanhar uma gata

chumbar, ficar reprovado

bichinha-gata

afagos e carícias

chegar à gata

chegar com dificuldade, fisicamente exausto

de gatas

estafado, muito cansado

estar na gata

estar embriagado

gata borralheira

diz-se de mulher muito dedicada à vida do lar

não poder com uma gata (um gato) pelo rabo

estar completamente exausto

olhos de gata morta

diz-se de olhos semicerrados com uma expressão mortiça de languidez

GATO

amargo como rabo de gato

muito amargo

andar (ser) como o cão e o gato

diz-se dos que andam em permanente conflito

atirar-se como gato a bofe

com sofreguidão, com toda a gana

aqui anda (há) gato!

exclamação usada face a algo de misterioso que levanta suspeitas, dúvidas

azedo como rabo de gato

muito azedo

brincar ao gato e ao rato

1. desviar uma conversa, 2. escapar a uma situação, 3. ocultar as suas opiniões

como gato sobre brasas

1. rapidamente, sem demoras; 2. ao de leve

como o cão e o gato

diz-se dos que andam em permanente conflito

com a mão de gato

sem ser notado, sorrateiramente

comer (comprar) gato por lebre

ser enganado, tomando como coisa boa o que na realidade não presta ou é inferior

contente como um gato com chocalho

muito contente

dar (impingir, vender) gato por lebre a alguém

enganar uma pessoa fazendo passar por boa, autêntica uma coisa que é inferior, falsa

deita-gatos

funileiro

fazer gato-sapato de alguém

1. dominar, manobrar uma pessoa completamente; 2. tratar com desprezo

gato escondido com o rabo de fora

diz-se de segredo que é denunciado por um descuido, uma inadvertência, um pormenor

gato pingado

1. empregado de agência funerária que acompanha os funeraris; 2. pessoa insignificada

haver gato

haver algo que não está certo

ir o gato às filhós

haver contratempo

ir a ele como gato a bofe

bater violentamente *em alguém*

ir pelo pó de gato

ser derrotado

ir tudo (para o) pelo pó de gato

1. estar tudo perdido; 2. estar em desordem

lavar-se como um gato

lavar-se muito superficialmente

levar com um gato até ele miar

levar uma carga de pancada

mais azedo que rabo de gato

diz-se de coisa muito amarga, ácida

manteiga em focinho (venta) de gato (cachorro, cão)

diz-se de coisa pouco duradoura, que rapidamente se gasta, desaparece

não dar sarna a gatos

diz-se de pessoa muito avarenta

não é por aí que o gato vai às filhós (filhóses)

1. não é isso que impede; 2. não é aí que está o mal

não haver cão nem gato

não haver pessoa nenhuma que não saiba, quiera, conheça, etc.

não poder com uma gata (um gato) pelo rabo v. GATA

o cão e o gato

toda a gente

o gato comeu!

exclamação usada quando alguma coisa desaparece sem se saber explicar como

passar como gato sobre brasas

1. passar rapidamente; 2. não atentar; 3. desprezar

passar manteiga em focinho (venta) de gato (cachorro, cão)

1. fazer qualquer coisa inteiramente debalde; 2. prestar ajuda a quem não sabe nem aproveitá-la nem apreciá-la

saber como rabo de gato

diz-se do que é muito azedo, amargo

saber onde está o gato

desvendar o imbróglio; saber onde está a dificuldade

saco de gatos

conjunto de pessoas onde ninguém se entende

sardinha que o gato levou

diz-se de coisa que desaparece misteriosamente, não havendo esperança de voltar a ser encontrada

ter sete vidas <como um gato>

diz-se de pessoa muito resistente

ter fôlego de gato

diz-se de pessoa que resiste a todas as doenças ou contrariedades

ter sete fôlegos <como o gato>

diz-se de pessoa que resiste a todas as doenças ou contrariedades

tirar a sardinha <do fogo (lume)> com a mão de gato

obter qualquer benefício, apoderar-se de alguma coisa por meios indirectos, geralmente por intermédio de terceira pessoa que fica exposta a riscos ou perigos

tirar as castanhas do fogo (lume) com a mão de gato

realizar os seus intentos aproveitando-se do esforço alheio

virar gato

enfurecer-se

GATUNO

gatuno de esticão

o que furta por meio de esticão

Rječnik ruskih frazema sa sastavnicama *кот, котёнок, котята, кошачий, кошечка, кошка, кошки-мышки*

КОТ

бежать (нестись, лететь, мчаться) как угорелая кошка (кот) v. КОШКА

бездомный (бродячий) кот (кошка)

человек без дома и семьи

блестеть как у кота яйца

1. о *чем-либо* блестящем, сверкающем, 2. об очень чисто, до блеска убранном помещении

блудлив (похотлив) как кот

о похотливом, любвеобильном женолюбце

вести себя как наблудивший кот

1. о пришибленном, жалком на вид, испытывающем чувство вины и ведущем себя с вороватой осторожностью человеку, 2. об утомленном длительным развратом мужчине (часто жалком на вид), испытывающем чувство вины

вести себя как нашкодивший кот

о пришибленном, жалком на вид, испытывающем чувство вины и ведущем себя с вороватой осторожностью человеку

взгляд у кого как у кота

1. о *чем-либо* горящем взгляде, 2. о *чем-либо* похотливом взгляде

вид у кого как у кота

о располневшем, масляно глядящем человеке

вороватый (блудливый) как кот

о мелком воришке, мошеннике

глаза у кого как у кота

1. о круглых горящих глазах, 2. о *чьих-либо* похотливых, алчных глазах

дуться как кот на сало

о человеке, с вождением глядящем на чужое добро

жмуриться на что как кот на сливки

смотреть с вождением на *что-либо* чужое

зажмуриться / жмуриться (щуриться) как кот (котёнок)

о человеке, жмущемся от удовольствия, физической или нравственной удовлетворенности *чем-либо*

запотягиваться / потягиваться как кот
о непринужденно потягивающемся человеке

как блудливый кот
о похотливом, любвеобильном женолюбце

кот в мешке
о предмете или человеке, внешний вид и особенно внутренние свойства которых мало известны и потому несколько подозрительны

как кот в сапогах [выглядеть]
о смешном человеке в слишком просторной обуви

<как> кот наплакал
очень мало *кого-либо* или *чего-либо*

как мартовский кот
о крайне блудливом, агрессивно похотливом мужчине

как (словно, точно) кота (кошку) <в дерьмо> носом (мордой)
поучать человека указанием на конкретный пример его неблагоприятного поведения

как паршивый кот
о жалком, запущенном, потасканном, потертом мужчине

как старый кот
о жалком, обессиленном, резко постаревшем мужчине

как <как> у кошки (кота) [блестеть, сверкать, светиться, гореть] v. **КОШКА**

как угорелый кот
1. о человеке или животном, ведущем себя с бестолковой поспешностью 2. о бегущем с бестолковой поспешностью человеке или животном

купить / покупать кота в мешке
приобретать *что-либо*, не зная заранее ничего о качестве, достоинствах приобретаемого

любить кого, что как кот сало
о человеке, любящем *кого-либо*, *что-либо* эгоистично, только для собственного удовольствия

любить кого как кот хвостину
о человеке, очень не любящем *кого-либо*

<музыка> будто (словно, точно) кота за хвост тянуть
о какофоничной, с тягучими высокими звуками музыке

облизываться на что как кот на воробья
о человеке, предвкушающем поживу, вожаденно поглядывающем на чужое

облизываться на кого, на что как кот на сметану

1. о человеке (реже животном) возбужденно, радостно и нетерпеливо предвкушающем или вспоминающем *что-либо* приятное, вкусное, 2. о мужчине, похотливо поглядывающем на молодую и симпатичную женщину

пакостлив как кот

о делающем пакости человеку, пакостнике

походка у кого как у кота

о *чьей-либо* мягкой, вкрадчивой походке

прихотлив как кошка (кот) v. КОШКА

смотреть (глядеть) на кого, на что как кот (кошка) на воробья (сало, масло)

с вожделением смотреть *на кого, на что*

сукин кот

вид незлой, полушутливой брани, выражающей порицание, осуждение

тащиться как кот по помойке

получать удовольствие, кайфовать

тереться о кого как кот

1. о ребенке, ласково льнущем к матери, 2. о мужчине, ласково льнущем к любимой, 3. об очень ласково обхаживающем *какую-либо* женщину мужчине

ткнуть (тыкнуть) кого куда <носом> как кота (котёнка, кошку) <мордой>

1. поучать человека указанием на конкретный пример его неблагоприятного поведения, 2. о суровой, справедливой и немедленной расправе *с кем-либо*

тянуть кота за хвост

1. нудно говорить, медлить с ответом, вызывая у *кого-либо* раздражение, 2. слишком долго делать *что-либо*, оттягивать время

усы у кого как у кота

о *чьих-либо* редких, торчащих кверху или в разные стороны усах

ходить (ступать, расхаживать) как кот (кошка)

легко, мягко ходить

ходить <вокруг да около> как кот вокруг горячей каши

быть нерешительным, осторожно подходить *к чему-либо*

худой (тощий, ободранный) как облезлый (драный, ободранный) кот

о болезненно худом, костлявом, жалком, потасканном мужчине

КОТЁНОК (КОТЯТА)

беспомощные как котята

о крайне беспомощных, неприспособленных к жизни и незащищенных людях

бросать (швырять, разбрасывать) кого как котёнка

легко, свободно, благодаря большой силе бросать

взять / брать (схватить / хватать) кого <за шиворот> как <слепого> котёнка

о (обычно слабом, беспомощном) человеке или ребенке, которого встряхнули, сильно ухватив за шиворот

выбрасывать (бросать, оставлять) кого как котёнка (котят)

оставлять вне семьи и дома без сожаления и заботы о дальнейшей судьбе

задушить (передавить, придавить, передушить, придушить, перебить) кого как <слепого> котёнка (котят)

1. уничтожить легко и просто, благодаря большой силе или из-за неспособности жертвы к сопротивлению, 2. о *чьей-либо* легкой, быстрой и безжалостной расправе с кем-либо более слабым, незащищенным

зажмуриться / жмуриться (щуриться) как кот (котёнок) v. КОТ

играть (резвиться) как котёнок (котята)

о шаловливо и беззаботно играющем ребенке

игривый как котёнок

о шаловливым, резвом, веселом и беззаботном ребенке

как котёнок

1. о маленьком, нежном, ласковом ребенке, 2. об очень маленьком, невзрачном, беспомощном человеке

кого где как котят

о постоянно увеличивающемся количестве детей в семье

ластиться / ласкаться к кому как котёнок

о ласковом, нежном ребенке

пищать (попискивать) как котёнок

о *чем-либо* очень тонком, просительном писке, пищании

скрутить кого как котёнка

о человеке, которого быстро лишили свободы действия

слабее котёнка

о крайне слабом, беспомощном человеке

слабый как котёнок

об очень слабеньком, утомленном, обессиленном ребенке

спокойный (мирный) как котёнок

об очень спокойном, послушном и мирном ребенке

ткнуть (тыкнуть) кого куда <носом> как кота (котёнка, кошку) <мордой> v. КОТ

ткнуться / тыкаться во что, куда как слепой котёнок

1. о близоруком, плохо видящем окружающее человеке, 2. о крайне беспомощном, не ориентирующемся в незнакомой обстановке человеке

утопить кого как котёнка

о легкой, быстрой, безжалостной расправе с кем-либо более слабым

худой (тощий, щуплый) как котёнок

о малорослом, слабеньком, тщедушном человеке

чувствовать себя как слепой котёнок

о чьей-либо крайней беспомощности в каких-либо делах, ситуациях

КОШАЧИЙ

кошачий концерт

нехорошее пение

КОШЕЧКА

жаться (пожиматься) как кошечка

о жеманящейся женщине или девушке

ласковая как кошечка

о вкрадчиво мягкой, часто излишне ласковой, вальяжно обходительной женщине, девушке

как кошечка

о миловидной, шаловливой, игривой девушке

КОШКА

баба что кошка: глаза выцарапает

об агрессивной, злой, драчливой женщине

бежать (нестись, лететь, мчаться) как угорелая кошка (кот)

1. о чем-либо очень быстром, стремительном и поспешном беге, движении, 2. вести себя беспокойно, суматошно, 3. делать что-либо с бестолковой поспешностью

бездомный (бродячий) кот (кошка, собака) v. КОТ

блудливая как кошка

о распутной, похотливой, блудливой женщине

брезглив как кошка

об очень разборчивом, брезгливом человеке

будто кошке на хвост наступили

о *чем-либо* истошном, визгливом голосе

взгляд у *кого* <немигающий> как у кошки

о *чем-либо* пристальном, долгом и упорном взгляде

видеть в темноте (ночью) как кошка

о *чем-либо* отличном ночном зрении

влюбиться / влюбляться как кошка

о влюбившейся до беспамятства и полного оглупления женщине

влюблён *в кого* как кошка

о страстно, до оглупления влюбленном *в кого-либо* мужчине

влюблена *в кого* как кошка

о страстно, до оглупления влюбленной *в кого-либо* женщине

влюбчива (любвеобильна) как кошка

о любвеобильной, постоянно влюбляющейся *в кого-либо* женщине

вцепиться *в кого, во что* как кошка

очень сильно держаться

гибкая как кошка

об очень гибкой, ловкой, спортивной женщине

глаза у *кого* <светятся> как у кошки

1. о больших, округло-открытых зеленых или желтоватых глазах, 2. о *чьих-либо* светящихся в темноте глазах, 3. о *чьих-либо* сияющих (от чего-либо приятного) глазах

глаза (зрение) у *кого* как у кошки

острые глаза, позволяющие видеть в темноте, ночью

дрючиться как кошка

часто совокупляться с разными партнерами

душить / задушить *кого* как кошку

о быстрой, безжалостной и решительной расправе *с кем-либо*

жить как кошка с собакой

жить постоянно ссорясь, враждуя

зашипеть / шипеть как <разъярённая> кошка

о злобном, рассерженном человеке, с шипением угрожающем *кому-либо*, ненавистно порицающим *кого-либо*

играть как кошка (кот) с мышкой с кем

1. хитрить, лукавить, стараясь обмануть, провести *кого-либо*, 2. мучить физически или нравственно слабого или зависимого от себя человека, подавая время от времени ложную надежду на избавление

как блудливая кошка

о распутной, похотливой, блудливой женщине

как дохлая кошка

об изнуренной, замученной, тощей женщине

как кошка: всегда (всё) на ноги падать

1. оказываться на ногах, извернувшись в момент падения, 2. быстро оправляться от ударов судьбы, выходить невредимым из опасных ситуаций

как паршивая (шелудивая) кошка

о жалкой, потасканной, тощей и неряшливо одетой женщине

как у кошки (кота) [блестеть, сверкать, светиться, гореть]

о глазах человека в темноте, обычно в минуты нервного состояния

караулить (сторожить, подстерегать) кого как кошка добычу

о человеке, напряженно и терпеливо подстерегающем *кого-либо* или *чьей-либо* оплошности, чтобы решительно напасть на него в удобный момент

когти у кого как у кошки

о *чьих-либо* хищно-острых, длинных ногтях на руках

кошка, которая гуляла сама по себе

1. о независимом, своевольном, самостоятельном человеке анархического нрава, 2. о любителе погулять, гулёне

кошками поласкать кого

выпороть, наказать плетью *кого-либо*

кошки скребут на душе (сердце) у кого

кому-либо тоскливо, беспокойно, тревожно

лад у кого как у кошки с собакой

о постоянной и непримиримой вражде, ссорах, взаимной ненависти двух людей

лазать (карабкаться) куда, где как кошка (кошкой)

о легко, ловко и проворно лезущем *куда-либо*, *где-либо* человеку

ловкий (проворный, гибкий, изворотливый) как кошка

об очень ловком, гибком, пружинистом и бесстрашном человеке

лгнуть (ластиться / ласкаться) к кому как кошка

о ласково (обычно лицемерно или притворно) дружески или любовно лгнущей к кому-либо женщине

льстивый как кошка

об очень льстивом, лицемерно расточающем похвалы и комплименты человеку

мурлыкать (урчать) как кошка

выражать мерным тоном голоса удовлетворение, тихую радость, хорошее расположение духа

носиться с кем как кошка с котятками

о чрезмерно суетливой, хлопотливой материнской опеке

подкрасться / красться (подкрадываться) к кому, к чему как кошка (кошкой)

о мягко, неслышно, осторожно крадущемся к кому-либо или к чему-либо человеку

привыкать (приживаться) к кому, к чему как кошка

легко и основательно привыкать к новому месту /о женщине/

прихотлив как кошка (кот)

1. об очень разборчивом человеке, 2. о крайне церемонном, жеманном, эксцентрично меняющем свои желания, настроения человеке

прыгать как кошка

о чьих-либо очень ловких, мягких эластичных прыжках

сильнее кошки зверя нет

о человеке, которого считают главным, сильным, хотя он таковым и не является

у кого словно (точно, будто) кошки во рту ночевали

о неприятном вкусовом ощущении во рту

словно чёрная кошка дорогу перебежала кому

о человеке, которого неожиданно начали преследовать несчастья

слух у кого как у кошки

о чьем-либо очень хорошем, остром слухе

смотреть (глядеть) на кого, на что как кот (кошка) на воробья (сало, масло) v. КОТ

смотреть (глядеть) на кого как кошка на мышку

о человеке, глядящем на кого-либо со злобным наслаждением, уверенностью в своем превосходстве и предвкушением скорой и быстрой расправы с ним

таскать с собой что как кошка котят

о людях, постоянно перетаскивающих что-либо с места на место

тереться вокруг кого как кошка

о ласково (обычно лицемерно или притворно) дружески или любовно льнущей *к кому-либо* женщине

ткнуть (тыкнуть) *кого куда* <носом> как кота (котёнка, кошку) <мордой> v. КОТ

умываться как кошка

о наспех, небрежно, для вида и с неохотой умывающемся человеке

фыркать (фырчать) как кошка

о самолюбивом, вздорном человеке, принимающем *что-либо* с недовольной и злобно упрямой гримасой

ходить (ступать, расхаживать) как кот (кошка) v. КОТ

худая (тощая, ободранная) как драная (облезлая, ободранная) кошка

худая, изможденная женщина жалкого вида

царапаться как <дикая> кошка

о человеке неприятно, болезненно и яростно царапающем *кого-либо* ногтями

чёрная (серая, какая) кошка пробежала (проскочила) *между кем*

произошла неожиданная ссора, размолвка *между кем-либо*

КОШКИ-МЫШКИ

играть в кошки-мышки *с кем*

хитрить, лукавить, стараясь обмануть, провести *кого-либо*

6. Popis literature

Rječnici

Hrvatski:

Anić, Vladimir; Jojić, Ljiljana (2003) *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.

Chevalier, Jean; Gheerbrant, Alain (1987) *Rječnik simbola: mitovi, sni, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Fink-Arsovski, Željka i sur. (2006) *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigra.

Fink Arsovski, Željka i sur. *Hrvatsko-romansko-germanski rječnik poredbenih frazema* (rukopis)

Gluhak, Alemko (1993) *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: August Cesarec.

Klaić, Bratoljub; Klaić, Željko (1990) *Rječnik stranih riječi: tuđice i posuđenice*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Maresić, Jela; Menac-Mihalić, Mira (2008) *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Matešić, Josip (1982) *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Menac, Antica, (ur.) (1980) *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.

Menac, Antica; Fink-Arsovski, Željka; Venturin, Radomir (2003) *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.

Menac, Antica; Fink-Arsovski, Željka; Venturin, Radomir (2014) *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.

Menac, Antica; Venturin, Radomir; Mironova-Blažina, Irina; Fink-Arsovski, Željka (2011) *Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik*. Zagreb: Knjigra.

Menac-Mihalić, Mira; Menac, Antica (2011) *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Menac-Mihalić, Mira (2005) *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj: s rječnikom frazema i značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje - Školska knjiga.

Sabljak, Tomislav (2013) *Rječnik hrvatskog žargona*. Zagreb: Profil knjiga.

<http://www.dicionariodesimbolos.com.br>

<https://slovari.yandex.ru>

Ruski:

Адамчик, Владимир В. (2006) *Словарь символов и знаков: тайная символика, а также, все богатство символических знаний в трактовке от К. Юнга, З. Фрейда до Фрезера и Шнайдера*. Минск, Москва: Харвест, АСТ.

Бирих, Александр К.; Мокиенко, Валерий М.; Степанова, Людмила И. (2005) *Русская фразеология: историко-этимологический словарь*. Москва: Астрель; АСТ; Люкс.

Войнова, Л. А.; Жуков, В. П.; Молотков, А. И.; Федоров, А. И. (1967) *Фразеологический словарь русского языка*. Москва: Издательство "Советская энциклопедия".

Захаренко, И. В.; Красных, В. В.; Гудкова, Д. Б. (ред.) (2004) *Русское культурное пространство: лингвокультурологический словарь*. Москва: Гнозис.

Козлова, Татьяна В. (2001) *Идеографический словарь русских фразеологизмов с названиями животных*. Москва: "Дело и сервис".

Кузнецов, Сергей А. (2000) *Большой толковый словарь русского языка*. Санкт-Петербург: Норинт.

Мокиенко, Валерий М. (2003) *Словарь сравнений русского языка: 11 000 единиц*. Санкт-Петербург: Норинт.

Мокиенко, Валерий, М.; Никитина, Татьяна Г. (2008) *Большой словарь русских народных сравнений: большой объяснительный словарь: более 45 000 образных выражений*. Москва: ОЛМА Медиа Групп.

Мокиенко, Валерий, М.; Никитина, Татьяна Г. (2007) *Большой словарь русских поговорок*. Москва: ОЛМА Медиа Групп.

Мокиенко, Валерий М.; Никитина, Татьяна Г. (2001) *Большой словарь русского жаргона*. Санкт-Петербург: Норинт.

Огольцев, Василий М. (2001) *Словарь устойчивых сравнений русского языка: (синонимо-антонимический): около 1500*. Москва: Астрель; АСТ; Русские словари.

Ожегов, Сергей И.; Шведова, Наталия Ю. (2005) *Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений*. Москва: Российская Академия наук, Институт русского языка им. В. В. Виноградова.

Телия, Вероника Н. (2006) *Большой фразеологический словарь русского языка: значение: употребление: культурологический комментарий*. Москва: АСТ-Пресс.

Федоров, Александр И. (2001) *Фразеологический словарь русского литературного языка*. Москва: АСТ; Астрель.

Portugalski:

Dicionário da língua portuguesa. (2010) Porto: Porto Editora.

Dicionário da língua portuguesa contemporânea da Academia das ciências de Lisboa: Volume II [G-Z]. (2001) Lisabon: Verbo.

Machado, José Pedro (2003) *Dicionário etimológico da língua portuguesa: com a mais antiga documentação escrita e conhecida de muitos dos vocábulos estudados: terceiro volume (F-L)*. Lisabon: Livros Horizonte.

Neves, Orlando (2000) *Dicionário de expressões correntes*. Lisabon: Notícias.

Nogueira Santos, António (2000) *Novos dicionários de expressões idiomáticas*. Lisabon: Edições João Sá da Costa.

Ramalho, Énio (1985) *Dicionário estrutural, estilístico e sintáctico da língua portuguesa*. Porto: Livraria Chardron de Lello & irmão.

Stručna i znanstvena literatura

Bunk, Ana; Opašić, Maja (2010) *Prilog kontrastivnoj analizi frazema sa zoonimskom sastavnicom u hrvatskome i češkome jeziku* u: Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 36/2 (2010.). Zagreb, str. 237–250.

Filaković, Svetlana (2008) *Frazeologija u djelima Ivane Brlić-Mažuranić* u: Život i škola, br. 19. Osijek, str. 38-46.

Fink-Arsovski, Željka (2002) *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF press.

Iriarte Sanromán, Á. (2001) O tratamento lexicográfico da co-ocorrência lexical u: *A Unidade Lexicográfica. Palavras, Colocações, Frasesmas, Pragmatemas*. Braga: Centro de Estudos Humanísticos Universidade do Minho, str. 151-182.

Ladan, Tomislav (2006) *Etymologicon*. Zagreb: Masmedia.

Lanović, Nina (2012) *Koncept mora u portugalskoj frazeologiji: doktorski rad*. Zagreb: Filozofski fakultet.

Melvinger, Jasna (1989) *Leksikologija*. Osijek: Pedagoški fakultet.

Menac, Antica (2007) *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra.

Tafra, Branka (2005) *Frazeološki izazovi* u: Jezik, br. 52. Zagreb, str. 48-56.

Vidović Bolt, Ivana (2004) *Frazemi sa zoonimskom sastavnicom u poljskom i hrvatskom jeziku: doktorska disertacija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Vilela, Mário (2002) *Semântica do „lugar comum“*. u: *Metáforas do nosso tempo*. Coimbra: Livraria Almedina, str. 34-35.

Vilela, Mário (2002) *As expressões idiomáticas na língua e no discurso*. u: *Metáforas do nosso tempo*. Coimbra: Livraria Almedina, str. 169 – 219.

Vilela, Mário (2002) *A tradução da multiculturalidade*. u: *Metáforas do nosso tempo*. Coimbra: Livraria Almedina, str. 373-376.

Гришков, В. В. (2001) *Легенды, символы, атрибуты. Фауна. Учебное пособие*. Санкт-Петербург: Издательство "Левша. Санкт-Петербург".

Шанский, Николай М. (1985) *Фразеология современного русского языка. Учебное пособие для вузов по спец. "Русский язык и литература"*. Москва: Высшая школа.

Виноградов, Виктор В. (1947) *Об основных типах фразеологических единиц в русском языке*. в: Избранные труды. Лексикология и лексикография, 1977. Москва: Наука, стр. 140-161.

<http://hjp.novi-liber.hr>

<http://riznica.ihjj.hr/philologic/Cijeli.whizbang.form.hr>

<http://www.ruscorpora.ru>

<http://www.corpusdoportugues.org>

<http://www.clul.ul.pt/pt/recursos/183-reference-corpus-of-contemporary-portuguese-crpc>

7. Sažetak i ključne riječi

U teorijskom se dijelu rada definira osnovno terminološko nazivlje važno za rad te se daje nekoliko klasifikacija frazemskih jedinica gdje smo se ponajviše oslanjali na klasifikaciju Antice Menac te smo frazeme tako podijelili prema sljedećim kriterijima: prema obliku, kategorijalnom značenju, podrijetlu, stilu i stupnju desemantizacije. Naveli smo i relevantne ruske (Vinogradov, Šanskij) i portugalske frazeologe (Sanromán, Vilela) čije smo klasifikacije također detaljnije opisali.

U kratkom razvoju frazeologije i frazeografije donosimo najvažnija imena te rječnike iz područja frazeologije hrvatskog, ruskog i portugalskog jezika detaljnije opisujući najvažnije od njih. U poglavlju o zapadnoeuropskoj i istočnoeuropskoj frazeološkoj terminologiji objašnjavamo razlike te se odlučujemo za korištenje termina *frazem*. Opisujuemo i novije pojave u frazeologiji u svim trima jezicima.

Prije same strukturne analize dali smo primjere poslovice, izreka i terminoloških sintagmi te regionalno obilježenih frazema sa zoonimskim sastavnicama *maca*, *mačak*, *mače*, *mačji*, *mačka*; *кот*, *котёнок*, *котята*, *кошачий*, *кошечка*, *кошка*, *кошки-мышки*; *gata*, *gato*, *gatuno*, pošto smo se u daljnoj analizi odlučili baviti samo frazemima koji pripadaju užoj frazeologiji. U strukturnoj smo analizi sakupljeni korpus frazema sa zoonimskim sastavnicama podijelili prema strukturnim tipovima: frazeme sa strukturom fonetske riječi, frazeme koji imaju strukturu sveze riječi, frazeme sa strukturom rečenice i frazeme sa strukturom polusloženice, od kojih smo svaki podijelili na podtipove oprimjerene frazemima iz korpusa.

Kao uvod u semantičku analizu, kratko smo opisali etimologiju leksema *mačka* i simboliku zoonima te dali kratak pregled leksičkih značenja zoonimskih sastavnica *mačka*, *mačak*; *кошка*, *кот*; *gata*, *gato* kako bismo kroz semantičku analizu pokazali u kojoj su mjeri simbolika i leksička značenja utjecali na formiranje frazeološkog značenja. Također, u trima smo jezicima pronašli zajednička leksička značenja obrađenih zoonima.

Kroz konceptualnu smo analizu frazeme iz korpusa podijelili na značenjske grupe, koncepte čime smo zanemarili jezik kojem pripadaju, njihovu strukturu i kategorijalno značenje te smo ih objedinili prema nadređenom, zajedničkom pojmu. Prvo smo frazeme grupirali u dvije velike skupine – one koji se odnose na čovjeka i one koji se odnose na nešto neživo. Unutar prve skupine frazeme smo dalje podijelili na one koji se odnose na čovjekovu

vanjštinu, osobine, stanja, način kretanja, ponašanje, odnos prema postupcima, loše životne prilike ili pak na količinu, od kojih smo svaku skupinu podijelili na manje te smo sve oprimjerali. U drugoj smo skupini koja se odnosi na nešto neživo frazeme podijelili na one kojima se izražava gorčina hrane i pića, brzo trošenje nekog predmeta, uništenost *čega*, predmet nepoznatih svojstava, malu količinu i postojanje zapreke. Za svaku pojedinu grupu naveli smo pozadinsku sliku koja je motivirala značenje gdje se vidi koliko je simbolika ili pak stvarna osobina ili ponašanje životinje utjecalo na formiranje frazeološkog značenja. Za neke smo frazeme dali i primjere upotrebe iz nacionalnih korpusa triju jezika ili smo ih pronašli na pretraživaču. U semantičkoj analizi nismo upotrijebili sve frazeme iz korpusa pošto smo se koncentrirali na značenjske grupe, a ne na pojedinačni frazem. Tako smo naveli značenjske podgrupe koje smo mogli oprimjeriti najmanje dvama frazemima.

Ključne riječi: frazeologija, frazem, klasifikacija, frazeografija, zoonim, strukturna analiza, leksičko značenje, frazeološko značenje, semantička analiza, koncept.

8. Resumo em português

A fraseologia é uma disciplina científica que tem como objeto os frasetas (frases feitas, fraseologismos, fraseologias) de uma língua ou todos os frasetas divididos em grupos através de diferentes critérios. Os frasetas – unidades lexicais principais da fraseologia, têm muitas definições, mas todas com as mesmas características que os distinguem. Os frasetas ou frases feitas, que é a noção que se usa mais hoje em dia, são as combinações fixas de palavras, próprias de uma pessoa, de um grupo ou de uma língua, que se realizam na fala de uma forma fixa, anteriormente designada. Os frasetas têm sentido específico e “na frase podem assumir a função e o significado de palavras individuais (ou lexemas)” (Vilela 2002: 170). “No interior das fraseologias as palavras perdem o seu significado individual e constituem em conjunto um significado fraseológico novo, transposto, idiomatizado, isto é, em semema fraseológico...” (Vilela 2002: 172). Podemos distinguir características que encontramos em cada definição do frasetas: fixidez, idiomaticidade (definida por Vilela como “construção cujo significado não resulta do significado dos morfemas”, por exemplo: *ficar tudo em águas de bacalhau*) e tipicidade sintática e semântica (conjuntos de palavras que não se podem encontrar em nenhum outro conjunto das palavras – *nem fum nem funeta*).

Invariabilidade dos frasetas é relativa, porque existem diferentes possibilidades de variação como:

- a) variantes gramaticais, por exemplo morfológicas - *arrebitar a orelha (as orelhas)*
- b) variantes lexicais, por exemplo variantes que ocorrem entre sinónimos - *cravar (espetar) os olhos em alguém*
- c) variantes quantitativas, por exemplo - *dar a <sua> última palavra*

No campo da fraseologia frequentemente existem dúvidas quanto aos seus limites, ou seja, fraseologia entendida mais estritamente abrange frasetas com todas as características mencionadas antes, mas fraseologia entendida mais extensamente, inclui unidades lexicais como: sintagmas terminológicos, provérbios e moralidades. Neste trabalho científico concentramo-nos nos frasetas, mas também mencionamos provérbios e sintagmas terminológicos só para mostrar a abundância do material fraseológico com componentes zoonímicos: *maca, mačak, mače, mačji, mačka* na língua croata; *кот, котёнок, котята, кошачий, кошечка, кошка, кошки-мышки* na língua russa; *gata, gato, gatuno* na língua portuguesa.

Os frasemas podem-se classificar de acordo com os diferentes critérios. Vamos concentrar-nos nas classificações de Antica Menac do livro *Hrvatska frazeologija*. Os critérios são: forma do frasema, significado categorial, origem, estilo e grau do idiomatismo.

a) divididos pela forma, estrutura, os frasemas podem ser: frasema minimal (*ao retardador*), conjunto de palavras (*gata borralheira*) e frasemas frases (*onde Judas perdeu as botas*)

- no corpus temos muitos frasemas comparativos que representam um tipo estrutural especial e também podem assumir todas as formas mencionadas (*surdo como uma porta, como cerejas*)

b) para dividir frasemas de acordo com o significado categorial, tomamos em conta o aspeto semântico e sintático, ou seja, de que maneira o significado é representado – com que tipo da palavra e qual é a função do frasema dentro da frase: temos frasemas verbais, nominais, adjetivais e adverbiais (*ter dor de cotovelo* - frasema verbal)

c) divididos pela origem, os frasemas podem ser: frasemas nacionais que não existem fora da uma dada língua; frasemas emprestados das outras línguas, frasemas das obras literárias, frasemas do folclore, frasemas bíblicos, frasemas das diferentes áreas das atividades humanas (ciência, gastronomia, desporto, música), frasemas da gíria e do dialeto (*bater a bota*)

d) estilisticamente, os frasemas podem ser neutros, que existem em todos os estilos linguísticos (*questão ardente*) e frasemas que fazem parte de um só estilo, como, por exemplo o frasema *bater a bota*, que pertence a um estilo popular, baixo

e) os frasemas pelo grau do idiomatismo foram divididos em: frasemas – todos os componentes perdem o seu significado lexical (*levantar a cabeça*), semi-frasemas ou colocações – só um componente perde o seu significado lexical (*sorriso amarelo*) e quase-frasemas – cada um dos componentes tem o seu significado principal, mas o significado do frasema não é a soma dos significados dos componentes, por exemplo *tecto falso*. O idiomatismo pode ser completo, parcial ou nulo.

Falando do desenvolvimento da fraseologia, temos que mencionar o nome de Charles Bally, linguista francês que no ano 1909 em *Traité de stylistique française* deu início à nova disciplina linguística. Mas, a fraseologia, como uma disciplina autónoma, passou a

considerar-se assim com o artigo do linguista russo, Viktor Vinogradov, *Об основных типах фразеологических единиц в русском языке* de 1947, no qual foram definidas as noções principais da fraseologia. Nos anos 40 do século XX muitos linguistas começaram a divulgar fraseologia e fraseografia e apareceram os primeiros dicionários fraseológicos na União Soviética como, nos anos 60, dicionário fraseológico de Molotkov. O trabalho extensivo no material fraseológico dos linguistas soviéticos influenciou o desenvolvimento da disciplina nos outros países eslavos, primeiro na Europa Leste e depois, na Croácia e países vizinhos. Os precursores da fraseologia croata foram Josip Matešić e Antica Menac. Menac na revista Jezik (1970) deu estrutura à fraseologia croata e iniciou o seu desenvolvimento e Matešić escreveu o primeiro dicionário fraseológico monolíngue servo-croata em 1982. A fraseologia no Ocidente e em Portugal começou a desenvolver-se nos anos 90 do século XX, também sob a influência da fraseologia russa e eslava. Alguns dos nomes mais importantes na fraseologia e fraseografia portuguesa são Schemann, Cabral, Neves, Vilela...

No século XXI o interesse pela fraseologia tem aumentado. Hoje em dia o trabalho com material fraseológico concentra-se em investigações dos processos mentais dentro da psicolinguística e semântica cognitiva. Também, muitos estudos concentram-se na função dos frasemas na comunicação e na pragmática em geral. Na fraseologia nas três línguas podemos notar os mesmos processos. Muitos frasemas passam ao léxico passivo e acabam por se usar. Também, outros têm componentes novos, adaptados ao tempo em que vivemos. Alguns frasemas receberam um significado novo, diariamente se formam novos frasemas na língua, com palavras típicas de uma língua ou com outras, traduzidas ou emprestadas de outra língua.

Na análise estrutural e conceptual do material fraseológico com componentes zoonímicos *маса, маџак, маџе, маџји, маџка; кот, котёнок, котята, кошачий, кошечка, кошка, кошки-мышки; gata, gato, gatuno* concentramos o nosso estudo só nos frasemas com todas as características definidas anteriormente. Provérbios e moralidades, sintagmas terminológicos e frasemas dialetais não fazem parte do nosso corpus. Apesar disso, nos dicionários temos encontrado muitos exemplos com as componentes mencionadas:

- a) sintagmas terminológicos: *mačja metvica, кошачий корень, rabo-de-gato*
- b) provérbios: *Kad mačka ode, miševi kolo vode, Знает кошка, чьё мясо съела, Gato escaldado de água fria tem medo*
- c) frasemas dialetais: *pisati <grdo> kak maček, играть как котята на солнышке*

Na análise estrutural dividimos todos os frasemas do corpus em grupos e tipos de acordo com a sua estrutura, com exemplos para cada grupo na língua ou línguas nas quais os tipos estruturais foram encontrados. De acordo com a sua estrutura fraseológica, temos quatro grupos: frasemas com estrutura da palavra fonética, com estrutura do sintagma, frase ou de uma palavra composta (composta por justaposição). O grupo maior consiste nos frasemas com a estrutura dos sintagmas. Cada grupo está dividido em tipos, dependendo das classes das palavras que formam um determinado frasma. Também, um tipo estrutural especial são os frasemas comparativos que dividimos em subtipos estruturais.

Alguns exemplos dos frasemas com estrutura da palavra fonética foram encontrados nas línguas português e russo: *как котёнок, de gatas*. Os frasemas com estrutura sintagmática foram divididos em sintagmas autónomos – *o cão e o gato*, e sintagmas dependentes que compõem a maior parte do corpus estudado. Neste último grupo temos os frasemas com estrutura sintagmática nominal, verbal e adjetival, e frasemas comparativos com as mesmas estruturas.

a) frasemas com estrutura sintagmática nominal: *mačji kašalj, olhos da gata morta*, *<как> кот в мешке; как дохлая кошка*

Maior quantidade de exemplos do corpus pertencentes a este tipo estrutural foi encontrado na língua portuguesa.

b) frasemas com estrutura sintagmática verbal (fazem a maior parte do corpus): *biti bez kučeta i mačeta, amarrar a gata, играть в кошки-мышки с кем; zaljubiti se kao mačak, lavar-se como um gato, играть как кошка с мышкой с кем*

c) frasemas com estrutura sintagmática adjetival (encontramos só frasemas comparativos com essa estrutura): *zaljubljen kao mačak, amargo como rabo de gato, влюблён в кого как кошка*.

Dividimos em dois grupos os frasemas com estrutura de frase: estrutura da frase simples (maioria dos frasemas com estrutura frásica pertencem a este grupo) e da frase composta.

a) frasemas com estrutura de frase simples: *je li ti maca progutala jezik?, aqui anda (há) gato!, сильнее кошки зверя нет; будто кошке на хвост наступили*

b) frasemas com estrutura de frase composta: *não é por aí que o gato vai às filhós (filhóses), баба что кошка: глаза выцарапает*.

Os dois frasemas no corpus português têm estrutura de palavra composta: *deita-gatos*, *bichinha-gata*.

Na análise semântica estudamos como o significado lexical das componentes dos frasemas influenciou no significado fraseológico do frasema em geral. Para obter as conclusões mais claras, temos que ver qual é a etimologia e simbolismo do lexema *gato* em todas as línguas, e analisar como os conceitos culturo-sociais influenciaram a fraseologia zoonímica hoje. O que é também importante, são os significados dos lexemas em dicionários monolíngues que também apresentamos.

Podemos encontrar evidências de que a forma do lexema em croata (*măčka* i *ranije kotka*) e russo (*кошка*) vem do radical indo-europeu *kot-*. Forma do lexema em português – *gata*, tem origem na língua latina – *cattus*, que vem do grego - *kattos*, *gattos*. Os conceitos histórico-culturais têm se alterado ao longo do tempo. Gata era considerada um animal santo no Egito e na Pérsia 3 mil anos antes de Cristo. Os romanos e gregos não conheciam o gato como animal doméstico, este conceito atribui-se a este animal mais tarde no Império Romano (considera-se que foi adoptado dos Etruscos que seguiam o exemplo dos Egípcios), mas na Idade Média a inquisição demonizava o animal e considerava-o um demónio e até hoje uma gata negra representa a má sorte. Apenas no século XVIII a gata começou a ser considerada como um animal doméstico. Podemos ver que o simbolismo da gata é mais negativo do que positivo, mas os diferentes lados do conceito de gata tornam-no numa fonte inesgotável de significados. A gata simboliza feminidade e fertilidade, mas também um comportamento de um moral questionável. O gato simboliza a independência, uma atividade sexual elevada e também um homem que cuida da sua aparência física. O gatinho simboliza jovialidade e indisciplina. O simbolismo da gata é o mesmo nas três culturas, croata, russa e portuguesa, porque derivam de um mundo clássico comum de culturas europeias.

Os significados do lexema comuns em três línguas referem-se ao tipo de mamífero Felidae e ao tipo de peixe. Na gíria das línguas croata e portuguesa temos encontrado o significado do lexema *gata* que se refere a uma rapariga atraente. Nas línguas russo e português temos o mesmo significado que se refere ao tipo de âncora. O significado popular comum em três línguas do lexema *gato* atribui-se ao homem experiente, astuto, muitas vezes considerado um homem experimentado com mulheres.

Optamos pela análise conceptual através da qual os frasemas são divididos em grupos de acordo com o seu significado para dar um modelo mais concreto e claro que abrange todos

os frasemas do corpus juntando-os em grupos e não dando importância a que língua pertencem. Os conceitos neste caso são as noções supraordinadas que abrangem em si os significados dos frasemas, não tomando em conta os seus significados categoriais e de acordo com este critério os frasemas são divididos em grupos. Os frasemas do corpus foram divididos em dois grupos grandes – frasemas referentes aos seres vivos e frasemas referentes às coisas. Dentro dos grupos os frasemas são divididos de acordo com o seu significado em oito classes significadoras no primeiro grupo: aparência física, caráter humano, condição em que um ser humano se encontra, tipo de movimento, comportamento humano, modo de fazer algo, más condições de vida e quantidade de alguém. No segundo grupo temos seis classes significadoras: amargura da comida e bebida, desaparecimento rápido de algo, destruição de algo, coisa com características desconhecidas, quantidade de algo e presença de um obstáculo. Cada classe está dividida em subclasses, com significados mais estritos, mas com o mesmo conceito supraordinado. Também, encontramos equivalentes em língua croata dentro e fora do corpus para parte dos frasemas e damos exemplos para alguns frasemas de cada classe da literatura e explicamos qual foi a imagem no fundo que motivou o significado fraseológico. Na análise conceptual não entraram todos os frasemas do corpus porque analisávamos só as classes significadoras que têm dois ou mais exemplos. Os frasemas com mais de um significado foram listados dentro da cada classe significadora à qual pertencem. Vamos dar exemplos da cada classe significadora que analisávamos.

1. Aparência física

izgledati kao prebijena mačka

Este frasema refere-se ao ser humano exausto por causa de trabalho físico.

Samo se nadam da neće biti nesreća kao proteklih godina na izgradnji autoceste i da će se njihovim šefovima za njih malo bolje brinuti, a ne da izgledaju kao prebijene mačke kad predvečer prolaze Vrgorcem u autobusu starom pedeset godina, dok njihovi poslodavci zgrću milijune! [<http://www.skyscrapercity.com/>]

2. Caráter humano

*i mačku bi pomuzao tko
atirar-se como gato a bofe*

Os dois frasemas referem-se ao homem guloso que faz tudo para obter a sua comida, inclusive mungir uma gata, uma imagem absurda que mostra até onde um homem está disposto de ir para conseguir o que quer. Na imagem ao fundo do frasema português é uma gata que se atira à sua comida com gulodice.

*Ponudi ti njemu taj posao, dobro znaš da **bi** za pare **i mačku pomuzao**.* [Josip Matešić. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* (1982)]

*Os socialistas atiram-se ao presidente, os bloquistas atiram-se ao presidente, até os comunistas – que são em geral institucionalistas e nunca tinham atacado directamente um presidente da república – começaram a **atirar-se a cavaco como gato a bofe**.* [Sol. 01/07/2013]

3. Condições em que um ser humano se encontra

biti bez kučeta i mačeta
nemati ni kučeta ni mačeta
não haver cão nem gato

O cão e o gato são os animais domésticos mais frequentes e vivem com o homem. Estes frasemas semanticamente equivalentes enfatizam a solidão da pessoa que não tem a sua família, nem um animal de estimação.

Čime bi se ja onda bavio? — pitao je zabrinuto i začuđeno, kad bi kakav mamlaz ili bezbradi fićfirić, vjerojatno iz zlobe ili gluposti, predlagao, da je gilotinira kao staromodnu nakaradu.
*- **Nemam** nikakvih strasti, to zna cio svijet, ni žene, ni djece, **ni kučeta, ni mačeta**.* [Jakša Kušan. U procijepu (1954)] – HJK IHJJ

4. Tipo de movimento

como gato sobre brasas
passar como gato sobre brasas

Os dois frasemas comparativos referem-se ao movimento rápido de uma pessoa, sem demora, quando parece que nem toca no chão. O significado é motivado com a imagem da gata que anda sobre brasa. O segundo frasema tem significado adicional - 'não prestar atenção

a quem; desprezar *alguém*' e por esta razão, será listado também em classe referente ao comportamento humano.

A segunda razão que me faz recusar a censura é que, em geral, as discussões de tais propostas são a ocasião mais apropriada para tratar de tudo, e que não se pode tratar de tudo como um gato passa por brasas. Ou seja um assunto qualquer, pequeno, local, indiferente, - ou seja uma dessas belas teorias, amplas, vagas, assopradas, tudo leva tempo e, se além de tudo, ainda se há de falar da própria matéria da proposta, é claro que não se pode gastar menos de um mês ou mais. [Machado de Assis. Balas de estalo (1998)]

5. Comportamento humano

Nesta classe temos a maior quantidade de exemplos e subclasses significadoras. Também, temos incluído na classe os frasemas que se referem à relação entre pessoas.

prebiti (pretući i sl.) kao mačku koga

кошками поласкать кого

ir a ele como gato a bofe

levar com um gato até ele miar

Os frasemas mostram abuso físico. A imagem que motivou o significado fraseológico é o comportamento humano que frequentemente bate violentamente nos gatos. O segundo frasema não se refere ao animal gato, mas ao lexema homonímico que tem significado de chicote com peças metais, chamado no passado *kouku* ('gatos'). Na língua croata temos os seguintes equivalentes semânticos: *prebiti kao psa koga*, *prebiti kao vola u kupusu koga*.

Dok drugi pljačkaju milijunske iznose po bankama, ja sam se želio dočepati malo za džeparac. Uhvatili su me, ali me nisu trebali ovako neljudski električnim kabelom prebiti kao mačku. [<http://www.slobodnadalmacija.hr>, 02.04.2008.]

6. Modo de fazer algo

možeš to vezati (objesiti i sl.) mačku za (o, na) rep

veži (objesi i sl.) to mačku za (o, na) rep

Os frasetas referem-se ao esforço desperdiçado de uma pessoa a qual sugerimos deixar o trabalho que faz por fazê-lo sem sucesso e em vão. A imagem mostra uma tentativa de fixar algo à cauda do gato sem sucesso.

*A da netko »s veoma visoka« doista stoji iza našeg »vrlog« poduzetnika, najbolje svjedoči pisani odgovor koji je Ž. Ž. poslao javnom poduzeću: »Obavještavamo vas da, pošto smo promijenili broj žiroračuna, zadužnicu **možete objesiti mačku o rep.** Uz drugarski pozdrav, direktor Ž. Ž., dipl. ing.«. Tako piše vrli poduzetnik diplomirani inženjer. Da nisam presliku njegova dopisa držao u ruci, ne bih povjerovao da je to moguće. [Vjesnik online, 2003] – HJK IHJJ*

7. Más condições de vida

mačak (mačka) bez gospodara

бездомный (бродячий) кот (кошка)

andar de gatas (gatinhas)

Os primeiros dois frasetas são equivalentes semanticamente. Referem-se ao homem sem casa e família. Usa-se também a componente *cão*. O terceiro frasetas refere-se à má situação económica, alude-se ao homem derrotado economicamente.

8. Quantidade

кого где как котят

o cão e o gato

O primeiro frasetas refere-se à grande quantidade de alguém, neste caso ao aumento constante das crianças numa família. O significado é motivado pela grande fertilidade da gata e número dos gatinhos que ela traz ao mundo. O segundo frasetas refere-se à totalidade, a todas as pessoas. O cão e o gato representam os dois polos, mulheres e homens.

*„Que diabo, já qualquer merceeiro tinha o seu automóvel, todo **o cão e gato** andava a arrotar buzina por essas ruas, e ele e a família ainda a irem de comboio ao Estoril, nos dias de folga, encanastrados...” [Urbano Tavares Rodrigues. Os Insubmissos (1976)]*

*Дошёл до шатра своего Саат, а там уже люди какие-то, детишек у них, **как** у кошки **котят**, бегают все, орут.* [Герман Садулаев. Таблетка (2008)]

Frasemas referentes às coisas:

1. Amargura da comida e bebida

amargo como rabo de gato

azedo como rabo de gato

mais azedo que rabo de gato

saber como rabo de gato

Todos os frasemas referem-se ao sabor amargo da comida. *Rabo-de-gato* é a planta chamada assim por causa das suas flores que se parecem com o rabo de um gato. cremos que o rabo de gato mostra o seu estado de espírito, quanto mais elevado o rabo, melhor é o humor de gato. Por esta razão, a planta *rabo-de-gato* simboliza algo desagradável. Equivalente semântico de frasemas em língua croata é *gorak kao pelin*.

*E prepararam mais uma partida. Chegaram ao bolo e deitaram uns pós de bruxedo e disseram: - Asas de morcego, fel de lagarto, tornem este bolo **azedo como rabo de gato** - e deram um gritinho de satisfação.* [umahistoria.no.sapo.pt/historia08.html]

2. Desaparecimento rápido de algo

manteiga em focinho (venta) de gato (cachorro, cão)

o gato comeu!

sardinha que o gato levou

Todos os frasemas referem-se ao desaparecimento rápido de alguma coisa, algo que é gasto e desapareceu sem explicação (especialmente segundo e terceiro frasema). O significado é motivado por gulodice dos gatos.

*Em seguida, toca na palma da mão com o dedo indicador e pergunta: "Cadê o toucinho que estava aqui?". E o outro responde: "**Gato comeu**".* [http://mapadobrinhar.folha.com.br/]

3. Destruição de algo

ir pelo pó de gato

ir tudo (para o) pelo pó de gato

Estes dois frasemas designam algo destruído, perdido. Equivalente possível em língua croata é: *otišlo je kvragu što*.

4. Coisa com características desconhecidas

mačak u vreći

<как> кот в мешке

haver gato

Todos os frasemas referem-se ao objeto que tem características desconhecidas. Desde os dois primeiros frasemas por modo de ampliação temos dois frasemas verbais novos: *kupiti / kupovati (uzeti / uzimati) mačka (mačku) u vreći* e equivalente em russo: *купить / покупать кошку в мешке*. A etimologia tem que ver com o maneira de vender gatos em sacos encerrados nas feiras na Idade Média para evitar o regresso deles para casa do dono. A pessoa que comprava os gatos assim fechados em sacos, não podia saber a qualidade do que era comprado.

*Ako niste oprezni prilikom kupnje rabljenog automobila može vam se desiti da nasjednete na neku od prevara i kupite **mačka u vreći**. Ono što se čini kao povoljna kupnja lako se može pretvoriti u vrlo skupu grešku.* [<http://magazin.auti.hr/>, 16.10.2012.]

*Фирма представляется позвонившему, **как кот в мешке**, а он должен доложить о себе всю поднаготную.* [Татьяна Богомолова. Синица в небе, кот в мешке (2003) // «Восточно-Сибирская правда» (Иркутск), 2003.06.14] – NKRJ

5. Quantidade de algo

<как> кот наплакал

O significado do frasema é 'a quantidade mínima de algo'. Equivalentes semânticos em língua croata são: *koliko je crno pod noktom e ni za šuplji zub*.

Надо, чтобы отец у него как человек был, а не то, как я наблюдал, не человек, а просто лошадь: взгляд тупой, спина забитая, нервы ни к черту, а души, как кот наплакал. [A. С. Макаренко. Книга для родителей (1937)] – NKRJ

6. Presença de um obstáculo

aqui anda (há) gato!

ir o gato às filhós

não é por aí que o gato vai às filhós (filhóses)

saber onde está o gato

Os frasemas referem-se à presença de um obstáculo, um problema, algo que nos atrasa. O terceiro frasema é um equivalente semântico do segundo frasema com o significado ‘não é isso que impede, não é aí que está o mal’. Os primeiro e quarto frasemas têm o significado ‘saber onde está o problema’ com o equivalente na língua croata *u tom grmu leži zec*, e na russa *вот где собака зарыта*.

*Descanse, senhor Portas (sou Ernesto da Conceição Portas), que **não é por aí que vai o gato às filhóses**, uma aflição qualquer tem, ora que história...* [António Lobo Antunes. A ordem natural das coisas. (1992)]

Queríamos mostrar como as diferentes tradições fraseológicas, leste-europeia e oeste-europeia, podem-se unir através da fraseologia zoonímica que representa um campo fértil para tipo de análise estrutural e conceptual do material fraseológico. Para concluir, vamos citar o fraseólogo português Mário Vilela: „As expressões idiomáticas são como o sangue do organismo chamado 'língua'. Formam-se espontaneamente, a princípio, com valor literal, para depois se libertarem da 'letra' e se tornarem 'metáforas', 'metonímias' lexicalizadas e gramaticalizadas. São valores universais, apontando para fundos bíblicos, valorizando símbolos, determinados números e rotinas de categorização...são próprias de cada povo.“ (Vilela 2002: 375).

9. Životopis

Rođena sam 13. svibnja 1990. u Zagrebu gdje i živim od 2012. godine. 1997. godine upisana sam u Osnovnu školu Konjščina koju sam završila s odličnim uspjehom. Nakon završetka osnovne škole 2005. upisana sam u Gimnaziju Antuna Gustava Matoša u Zaboku gdje sam maturirala 2009. godine, također s odličnim uspjehom. Iste sam godine upisala Filozofski fakultet u Zagrebu, studije ruskog i portugalskog jezika i književnosti. 2012. godine završila sam preddiplomski studij portugalskog jezika i književnosti, a 2013. preddiplomski studij ruskog jezika i književnosti, oba s odličnim uspjehom. 28. rujna 2013. stekla sam naziv sveučilišna prvostupnica (baccalaurea) portugalskog jezika i književnosti te rusistike. 10. veljače 2014. položila sam sve ispite na diplomskom studiju portugalskog jezika i književnosti, a 16. lipnja 2014. položila sam sve ispite na diplomskom studiju ruskog jezika i književnosti.

Osim ruskog i portugalskog jezika, odlično se služim i engleskim, a govorim i španjolski te se pasivno služim talijanskim jezikom. Od lipnja 2014. radim u receptivnoj turističkoj agenciji orijentiranoj prije svega na španjolsko i portugalsko govorno područje gdje mi znanje jezika koristi u svakodnevnom poslu.